

Б. РОМАНЕНКО

УКРАЇНСЬКА ЧИТАНКА

ДЛЯ ІІІ РОКУ

НЮ ЙОРК 1955 ФЛІДЕЛЬФІЯ
ШКІЛЬНА РАДА

УКРАЇНСЬКИЙ КОНГРЕСОВИЙ КОМІТЕТ АМЕРИКИ
ШКІЛЬНА РАДА

БОГДАН РОМАНЕНЧУК

УКРАЇНСЬКЕ БІБЛІОТЕЧНЕ
ТОВАРИСТВО В ТОРОНТО

УКРАЇНСЬКА ЧИТАНКА

ДЛЯ ТРЕТЬОГО РОКУ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

НЮ ЙОРК 1955 ФІЛЯДЕЛЬФІЯ
Видання Шкільної Ради

ПРИМІТКА:

Діти, які вчаться третій рік української мови, ходять уже до 4. кл. тут. публічних і парохіяльних шкіл, тому ми в заголовку пишемо „для третього року навчання української мови”, а не для третьої класи. В 3. класі тут. шкіл діти вчаться другий рік української мови, бо навчання української мови починається не з 1. а з 2. кл.

Адреса Видавництва Шкільної Ради:
Wyd. Shk. Rada, 838 N. 7th St., Philadelphia 23, Pa.

З друкарні В-ва „АМЕРИКА”, 817 Норт Френклін Стріт, Філаделфія 23, Па.

До школи!

Нумо, браття -- школярі,
І великі, і малі!
Не марнуйте пі хвилини,
Ладьте олівці, торбини
І до школи всі !!

Час безділля вже за вами.
Стежечками, вуличками,
З фарм далеких, з міст і сіл
Всі спішіть уже до шкіл,
Із новими книжечками ...

Щоб в науці перемога --
Вам потрібна допомога,
Згода, пильність, труд, увага
І молитва, і розвага,
Та благословення Бога!

Іванна Савицька

1. Чого треба дітям у навчанні?
2. Що повинні робити діти, щоб їм добре йшло навчання?

Молитва до Богородиці

Пренепорочна Діво Маріє,
Царице наша, ясна Леліє!
Ми Тобі, Маті, квіти приносим,
Ми Твої діти, всі Тебе просим:
Зглянься над нами, Діво Маріє
Царице наша й наша надія!

Пренайсвятіша Діво Маріє,
Ти України вічна надія!
Ми Тебе Маті просим всі нині:
Дай щастя, долю нашій Вкраїні
Зглянься над нами, Діво Маріє,
Царице наша й наша надія!

Вересень

Ходять хмари в небі синім,
Місяць вересень прийшов.
Сновнивськ вереском пташиним
Тихий затишок дібров.

Позлітавши у зграї
Різне птаство молоде,
В крила сили набирає
І відльоту в вирії жде.

Бо пташки дзвінкоголосі
Знають — літа вже нема.
Хоч і тепло єще, та осінь
Вже підходить крадькома.

I, набравши сил за літо,
Галасливі як пташки,
Знов ідуть до школи діти
І сідають за книжки.

Н. Забіла

Прощання

Як швидко літо проминуло!
Прийшла осіння пора...
Немов на крилах промайнуло
Кохане літчеко з двора!
Садок марніє, потихеньку
Пожовкліпадають листки,
Вітрець не віє вже тепленько —
Жене похмурії хмарки.
Посох горошок на городі...
Мачок вже цвіт давно згубив,
Високий соняшник на грядці
Журливо голову схилив.
Марніє зілля на городі,
Марніють пізній квітки...

Пора, пора рушати з дому,
Складати зшитки та книжки.
Положить мама у торбинку
Найкращі яблучка, сливки,
Горішків спілих, лісковеньких,
Знайдуться мабуть і грушки.
Піти ще соняшник зломити
Та на розвагу взяти собі,
Хай не стойть отам похилий,
Не зостається у журбі...
Готові коні... Прощавай же,
Домівко милая моя!
Коли б хутчій Різдво надбігло!
Ах, знов тоді прибуду я.

Осінь

Втомилося сонечко за літо. Час йому спочити. Та воно ще світить, ще посилає тепло і радість на землю. Тільки листя на деревах прив'яло. Вітрець перекидає сіре павутиння з дерева на дерево, з гілки на гілку. Пташки вже не співають. Вони відлетіли в теплі краї. І ластів'яче гніздечко під покрівлею порожнє. Недавно бачили діти, як ластівки зібралися в громадку та й полетіли. Далеко полетіли — за гори, за ліси, за моря, у теплі краї. Тільки горобчики цвірін'якають та заглядають в порожні ластів'ячі гніzdà. На деяких деревах листя зовсім пожовкло і спадає на землю.

А діти дивуються, що так іще гарно й тепло надворі, хоч настає вже холодна осінь і зима. Побігли діти до мами та й питаютъ:

— Матусю, чому тепер такі гарні дні, хоч листя вже пожовкло і настала осінь?

Мама пояснила дітям, що в початках осені буває кілька погідних і ясних тижнів. Тоді сонечко ще гріє, хоч слабо, але надворі стає так тепло, як у літі. Люди назвали той час осені бабиним літом.

— Бабине літо! Бабине літо! — закликали діти і вибігли в садок. Ще можна буде побавитися й побігати.

Цілий день діти провели в садку. Згортали сухе листя, копали грядки та возили тачками пісок. Треба спішитися з забавою. Незабаром почнеться студінь і слота. А як вечером діти вернулися до дому, то бабуся оповіла їм казку про бабине літо.

1. Куди летять пташки восени?
2. Які пташки залишаються в нас на зиму?
1. По чим пізнати, що надходить осінь?
2. Що роблять діти, як скінчиться літо?

ЩО ТО Є?

Всяк школяр його шанує,
Бо він пише і малює,
Хто ж цей добрий молодець?
Це звичайний

Є. Яворівський

Бабине літо

Чи ви діти знаєте, що таке бабине літо? Ні, напевно не знаєте, бо його тут немає, воно тільки на Україні буває. Коли в погідний осінній день вийти в город чи в поле, то в повітрі снується багато-багато тонесеньких ниточок. Вони хвиллями опадають, то знову піднімаються і чіпляються дерев, домів або й людей. Це павутиння називають люди „бабіним літом“ і про цього є таке вірування, що це Мати Божа пряде ниточки на сорочечки для бідних дітей.

Була собі раз бідна вдова з маленькою дівчинкою. Мати померла, а дівчинка-сирітка тинялася в голоді й холоді попід чужі хати і навіть сорочечки не мала на собі.

Бачила це мати і серце їй розривалося з жалю. Пішла вона до Матінки Божої, впала на коліна і почала просити:

- Матінко Божа, Ти теж мати, Ти теж мала сина, Ісуса, і Ти Йому своїми святими руками сорочечку ткала. Поможи моїй сирітці, що вже й сорочки на собі не має.

Жаль стало Матері Божій бідої вдови і її сирітки. Силеснула вона руками і засіла за срібний кужель та й почала прясти блискучий білий шовк. А янголи святі ті ниточки на світ з вітром пускали, щоб бідні діти мали собі з чого сорочечку на зиму уткати.

І приде Матінка Божа ті ниточки і пускає їх по всій Україні, де багато дітей голодних і без сорочки ходить, бо вороги все з України забирають.

Так каже народне вірування, а насправді воно ось як буває. В травні на листю живуть мільйони маленьких павучків-хрестяків, що на хребтах мають білий знак у виді хреста. Ці павучки живляться дрібненськими комашками, яких літом повно і в траві, і на листю. Але осінню комашок менше, і вони літають роями в повітря, бо вже нема ані зеленої трави, ані листя на деревах. Та й у траві було б їм захолодно, тож вони плавають у повітрі.

А павучки мусять собі восени поживи шукати інакше. Вони мусять ловити в повітрі ті комашки. Але як, коли у них крил немає? Отже павучок вилазить на якесь дерево й починає із свого тіла снувати липку і довгу ниточку. Ця ниточка дуже легка, але павучка вона віддергить. Тож він обсновує себе наче в плетений кошичок і гойдається на галузці. А тільки повіє легкий вітерець, то ьже несе таку павутину, а з нею й павучка в повітря.

Бабине літо

По ясній синяві ген-ген
Пречиста Діва похожала
Із кужіля шовковий лен
Святими рученьками пряла.

А янголи ту пряжу брали —
І ниточку по ниточці
Кожнісінькій сиріточці
На сорочину розділяли.

Летіла пряжа понад полем,
І як знайшла де сиротину,
Що заслонялась ліктем голим,
Спускалася при ній в долину.

Та сироти ниток не брали,
Бо в голову їх не покладали,
Що може хтось за них подбати;
А хто це, хто? .. Господня Мати! ..

Р. Купчинський

1. Які дні бувають восени?
2. Як люди називають ті дні?
3. Які є вірування про „бабине літо“?
4. Що то є насправді „бабине літо“?
5. Що роблять павучки восени?

Осінь

Ходить осінь по діброві,
Стелить листячко багрове,
Розкидає по долині
Фіолетне, жовте й синє.

Ходить осінь між грядками,
Що жовтіють огірками.
Де не ступить — дinya спіє,
Соняшник кругом чорніє.

Ходить осінь в тихім полі,
Де поля пшеничні голі.
Золотити сади багаті —
Груші, яблуні кріслаті.

Ходить осінь поміж нами,
Камінними вуличками.
Ми ту гостю пребагату
Запросім собі у хату...

Іванна Савицька

Ольга перевізниківна

Було це давно-давно, вже більше як тисяча літ минуло від того часу, як це діялось. Одної гарної й погідної осінньої днини вибрався якийсь гарний лицар в густі ліси на лови і загнався далеко за диким туром. Здоганяє він тура, а тур утікає. Прибіг тур над ріку, що зібрала великі води, скочив у глибину і переплив на другий беріг. Лицар хоче його перейняти, а тут річку ні пере-брести, ні переплисти.

Аж дивиться, а недалеко стоїть прив'язаний човен. Біжить туди, а там старий перевізник, його молодший син і ще молодша дочка.

— Перевези мене, старче, я добре заплачу! — каже лицар у ясній зброй.

— Не можу, лицарю! Дивися, яка повінь, обидва згинемо!

— Перевези мене ти, юначе! Та швидко, бо тур мені втікає!

— Боюся, лицарю! — каже парубок.

Зажурився лицар і не знає що робити, аж дівчина каже:

— Я тебе перевезу, лицарю! Сідаймо! — і скочила в човен.

Налякалися батько й брат, а князь дивується:

— Ти мене перевезеш, дитино? Ти ж слабосила, мала дівчина!

Та бачить князь, що в дівчини очі горять великим завзяттям, повірив їй і сідає в човен.

Відбили від берега. Хвиля вдаряє, човен хитається, ось-ось перевернеться, та дівчина добре орудує веслом, не дає бурунам понести човен далі рікою.

— Ей, чи перепливемо? — побоюється лицар. — Це, мабуть, понад твої сили! Чи не хочеш ти мене втопити? Що ти за дівчина?

— Я, Ольга, дочка перевізника. Не смійся з мене, я не така слаба, як тобі здається. А то не понад твої сили гнатися одному за великим туром?

— Я лицар, а ти...

— Ти лицар на тура і ворога, а я також лицар — на бурхливу ріку. Кожний є лицарем, коли береться вчинити велике діло й нічого не боїться.

Лицар уже не знов, що відповісти, а тимчасом щасливо доплили до другого берега. Лицар кинувся за туром, дігнав його і вбив. А тоді вернувся до дівчини й питає:

— Якої заплати бажаєш собі за перевіз?

— Я не наймалася в тебе, бо я не твоя слуга. Ти тішишся, що здігнав тура, а я тішуся, що тебе перевезла.

— То будь здорова, княгине!

— Я не княгиня, княгині десь далеко, в Києві, над Дніпром.

— Але будеш княгинею! — сказав лицар і зник у лісі.

А дівчину лишив, і вона переплила до батька. Та все споглядала за ріку, чи не вернеться той ловець незнаний.

Минула осінь і зима, а на весні одного ранку приїжджають до перевізника люди в зброї блискучій.

— Чи є в тебе дівчина Ольга? — питают. — Нехай збирається та йде з нами. Наш славний князь Ігор, князь України, хоче її собі за княгиню мати. Як не піде, то силою візьмемо.

Княгиня Ольга

— Силою не візьмете! — озвалася Ольга. — На мене сили нема. Мене ріка оборонить!

І хотіла кинутися в воду.

— То ми просимо тебе! — сказав старший.

— Як просите, то поїду з вами.

Попрощалася з батьком і братом.

— Прощайте! Тепер мені нашу Україну через хвилі ворожі перевозити треба.

А коли приїхали до Києва, вийшов їм назустріч князь Ігор. Ольга дивиться, а це той лицар, що вона його перевозила.

— Вітай, княгине! — сказав князь і повів її в палати.

І так відважна дівчина стала княгинею. Вона жила щасливо з князем, а коли він згинув у поході, вона сама мудро управляла

великою українською державою, а слава про її розум пішла по всім світі

Ольга перша з українських володарів прийняла християнську віру, бо тоді ще наші прадіди не були християнами. Аж її внук Володимир охристив пізніше весь український народ. Свята Церква зачислила її до святих.

1. Куди загнався лицар і чого?
2. Чому перевізник не хотів його перевезти?
3. Яка була та дівчина, що перевезла лицаря?
4. Що сталося пізніше з нею?
5. Ким стала дівчина-перевізницівна?
6. Хто перший з українських князів прийняв християнство?
7. Кілько років минає від того часу?

Казка про чотири пори року

Баю-баю, думаю-гадаю, трошечки розважу, як казку розкажу.

Був собі та й недалеко жив старий дідусь Рік, недовгий вік, ні звір, ні чоловік. Мав він чотири дочки, як голубочки, і вишив їм чотири сорочки та й поскуливав їх у гостину, щоб звеселити родину... От і говорить він та й питає:

— Хто з вас яку працю має?

Перша її каже:

— Я Весна, пресвітла, красна, ясна. Я квіти плескаю, зелену траву дощиком підливаю, синє небо відчиняю, сніг стопляю і тепле сонце шлю в кожне віконце. А є ще в мене три сини. Вони помогають в роботі по своїй добрій охоті.

Один синок — Березень, берези зі сну будить, лісами блудить, по левадах ходить, фіялочки за рученьки водить.

А другий — Квітень, дуже пильний, у весняні квіти дуже сильний, ним усе радіє, сміється і зеленіє.

А третій — Травень, це синок розкішний, веселий, буйний і втішний. Він усі комашки оживляє, яблуні, груші цвітом обсипає, ним радіють всі людські оселі, в ньому і старці і молоді веселі!

А друга каже:

— Я Літо ззовуся, по сестричці Весні до праці беруся. Усе засіяне і посаджене жде з туюго на мене і в мене є три сини...

Перший — Червень, соняшний, пахучий, мов потічок рвучий, усьому додає сили, здіймає жито похиле, каже цвісти калині і черемшині, на пшениці зерно плодить, з трояндами танок заводить, сам іде попереду, бджолам додає меду. Він у школі науку кінчає, дітей додому пускає.

А другий — Липень, дуже працьовитий, він вміє липам цвіт відчинити, збіжжям помагає дозрівати, посилає женців у поле жати.

І третій — Серпень, пече, припікає, стома серпами пшеницю стинає, у копи складає.

І третя каже:

— Я Осінь, багата пані, у мене човні скрині мальовані. Що мої сестри сіяли від краю до краю, я до стоділ збираю.

Та ї у мене три сини.

Ось перший — Вересень, в полі барабольку копає, і в ями складає. Він дітей збирає й до школи посилає, зрілі яблука зриває і на зиму ховає.

А другий — Жовтень, гарний, барвистий, до вітру поривистий. У ньому все мокнє, листячко жовкне, пташки відлітають, квітки в'януть-висихають.

І третій — Листопад, холодний, та він ніколи не голодний. Збіжжя меле, страшить ловцями зайченята веселі. З дерев листя збирає, часом інеєм сіє-засіває.

Врешті четверта каже:

— Я Зима біла та студена, злочується в мене дитина пещена, хоч не хоче, ні не просить, вушка й носик відморозить.

Ось мої синки посидали на санки:

Перший — Грудень, зимну руку має, землю морозить, все кріє снігами, гуляє полями. І дітям св. Миколая привозить.

Ось другий — Січень, січе морозами, ціпить ріки ледами, бере дітей на саночки, у нього кутя багата і красна ялинка: втішиться дитинка!

Ось третій — Лютий, гострокутний, лютиться-шаліє, котить сніговій, завиває снігом пороги, Березневі не дає дороги!

— Ну, каже Рік, недовгий мені вік, — працю вашу бачу, пильну, не ледачу. Тож від мене кожній дочці по сорочці: тобі, Весно, зелену, тобі, Літо, білену, для Осени жовтеньку і для Зими біленьку! А вам, любі внуки, я дам більше добра в руки, щоб ви людей не лякали, на малих діток уважали, щастя й добро у світ посылали.

Так сказав Рік — недовгий вік, вклонилися чотири дочки, узяли чотири сорочки, вийшли разом із синами та й полетіли світами!

1. Які є піори року?
2. Кілько місяців має кожна пора року?
3. Кілько є місяців у році? Назвіть їх!
4. Чим відрізняється кожна пора в Україні?

Жовтень

Подивись: на видноколі,
Мов змінилися ліси.
Хто це їх у жовтий колір
Так барвисто покрасив?

Ось край річки жовті клени
І берези золоті.
Ялинки лише зелені
Залишились в самоті.

І пишаються дерева
Золотим своїм вбранням:
— Це якийсь маляр, напевно,
Догодити хоче нам.

А маляр цей — місяць Жовтень,
У відерцях чарівних
Жовту фарбу перебовтав
І розбрязкує по них.

Н. Забіла

1. Як називається другий місяць осені?
2. Що діється з листям восени?
3. Чому другий місяць осені називається жовтень?
4. На якому дереві не жовтіє листя восени?

ЗАГАДКИ

Один говорить, два дивляться, а два слухають?
Сіренський, маленький, довгі вуха маю, у ліс стрибаю?
Його штовхають, він не плаче, а кидають — назад скаче?

Осінь у Карпатах

Коли починає жовкнути листя на буках, Карпати незвичайно гарні. Схили гір наче повишивані гарним жовтим шовком різних відтінків. А вгорі, близче до полонини (так звату у Карпатах гірські пасовища, де пасуться вівці), стелиться темнозелений оксамит: це ростуть смереки.

У маленькому, наче іграшковому вагончику вузької колійки, що нею возять ліс із гір у долину, я доїхав до гірського селища Поляна Кобилецька і незабаром підходив уже до хати знайомого лісника, яка стояла на невеликій галечині.

Осінь у Карпатах

Слідом за білим кудлатим псом, що, оскаженіло гавкаючи, викотився мені під ноги, назустріч вибіг син лісника Богданко — хлопчикіс'ко років яких десяти-дванадцяти, який, проте, вже мав славу великого мисливця. Минулой зими він зловив пастками чотирьох вовків.

Він зрадів мені, своєму старому знайомому, і розповідав, поспішаючи, що батька нема дома, бо пішов на полонину, а він сам дістав за знищення вовків премію — новеньку рушницю і вже вбив з неї дикого кабана. А сьогодні він бачив ведмедицю з чималим ведмежам і сильно напудився (злякався). Далі казав, що

вже дістала бучина (букові горіхи) і багато диких свиней з'явилось в околицях.

Коли хлопець трохи заспокоївся, а я зайшов у хату, виявилося, що батько пішов у полонину до чабанів (пастухів), які цими днями мають зганяти вівці з гірських пасовищ униз, і обіцяє повернутись днів за три.

— А олені вже почали ревти? — спитав я в Богданка.

— Айно (так), вже з тиждень, але ж їх не можна бити.

Я пояснив йому, що я і не збираюсь стріляти оленів, тільки хочу знати, скільки їх є. Коли в Карпатах були москалі, вони знищили дуже багато оленів. А треба було дбати про охорону оленів та збільшення їх скількості. Але для цього треба насамперед узнати, скільки оленів є в Карпатах. Найлегше це зробити восени, коли є оленяче риковище й олені б'ються між собою.

— Шкода, що батька нема, — пожалкував я, бо знов, що Богданків батько добре вміє підманювати оленів, наслідуючи рев дорослого оленя.

Трохи ніяковіючи і піби вагаючись, Богданко почав мене запевняти, що й він може ревти по-оленячому та що олені ходять зовсім близько. Можна, принаймні, спробувати.

Поміркувавши, я погодився. Все одно мені нічого робити.

Ми зібралися швиденько, бо вжевечоріло. Я про всякий випадок захопив рушницю, а Богданко дістав з батькової шафи велике лямпово скло. Я здивувався: невже хлопець думає іти до лісу в лямпою?

Але виявилось, що саме з допомогою такого скла і підманюють у Карпатах оленів.

Вже смеркало, коли ми дійшли до невеликої галечини, де, як казав Богданко, часто ходили олені. Ми знайшли собі вигідне місце в кущах і, сівши на старій, зарослій мохом колоді, почали чекати. Так ми сиділи досить довго. Я задивився на чудовий у сутінках вечірній ліс і майже забув, чого сюди прийшов. Ралтом я здригнувся від несподіванки. Зовсім недалеко почувся гучний басовитий рев і луною покотився в горах. Це був олень. Богданко взяв скло і спробував відповісти, але голос у нього був тоненький і олень не наблизався.

Аж ось здалека відповів справжній олень, і рев почав віддалятися. Богданко був дуже збентежений, що не вмів заревти по-справжньому. Дорогою додому я втішав його, запевняючи, що виходило непогано і він скоро зовсім добре навчиться ревти. А тим часом поки повернеться батько, ми з ним будемо ловити в гірській річці пстругів, або полюватимемо на чорних карпатських білок.

Оленя я побачив трохи згодом, коли повернувся Богданків батько. Ми сиділи на тій самій колоді, де й раніше з Богданком. Почувши рев, лісник відповів у лямпове скло.

Незабаром у кущах затріщали сухі гілки, і на галявину поважною хodoю вийшов олень. Він зупинився, прислухаючись і принюхуючись, та, не знаходячи супротивника, підняв голову і, закинувши важкі роги на спину, поважно заревів. Ми затайли віддих.

Раптом легенький вітерець повіяв із нашого боку, олень насторожився, постояв трохи роздимаючи піздрі і, зрозумівши небезпеку, такою ж поважною хodoю зник у кущах.

Я прожив у лісника довго, аж до зими, коли олені давно вже припинили бійки і почали скидати роги.

Богданків батько розповідав мені, що одного разу він знайшов у горах дві оленячі голови. Їх роги так щільно зчепилися, що розтягнути їх було неможливо. Я уявив собі, з якою страшною силовою в розпалі бою олені вдарились рогами, як роги одного затиснули роги другого, і олені, не маючи змоги розійтись, так і згинули з голоду.

А коли я від'їджав, Богданко подарував мені скинуті оленем роги, які він знайшов у лісі, а я йому подарував мисливського ножа.

В. Таращук

1. В якій країні є гори Карпати?
2. Які звірі є в Карпатах?

Вівці на полонині

Чудо св. Покрови

Це діялося давно-давно, коли на Україні княжили Аскольд і Дир. Вони були погани і не вірили ще в християнського Бога, Ісуса Христа і Матір Божу, а покланялися своїм паганським божкам. А в недалекій країні — Греції, вже здавна була християнська віра, і греки всі були християнами.

Одного разу Аскольд і Дир зібрали велике військо, сіли на кораблі і поплили Чорним морем на Грецію. А мали вони більше як двісті кораблів. Підплили вони до самої грецької столиці Царгороду і почали її облягати.

Греки не були приготовані до війни. Аскольдова флота появилася під Царгородом несподівано. Зібрати військо греки вже не мали часу. Тож почали молитися, щоб Господь відвернув від них небезпеку. Вони винесли на берег моря великі свої святощі — омофор (плащ) Божої Матері — і погрузили його в воду, благаючи Богоматір врятувати їх від небезпеки.

Як тільки погрузили вони омофор Богородиці в море, зараз зірвалася на морі сильна буря. Вона порозкидувала Аскольдові

кораблі, як тріски, по морю. Перелякані вояки вже не могли зібрати своїх кораблів докупи і наступати на Царгород. Вони вернулися додому і навернулися на християнську віру. Аскольд і Дир стали християнами.

На пам'ятку цього чуда греки установили свято святої Покрови, а від них перейняли це свято і наші предки, коли вся Україна стала християнська.

Дуже величаво святкували свято Покрови запорозькі козаки і на Сіці побудували церкву св. Покрови, в якій була ікона Богоматері.

Свято Покрови святкують теж 14. жовтня українські повстанці, вояки Української Повстанської Армії, які віддалися під опіку святої Покрови.

Б. Р.

1. Яка віра була давно в наших предків на Україні?
2. В якій країні була вже тоді християнська віра?
3. До кого звернулися греки в небезпеці?
4. На яку пам'ятку установила Церква свято св. Покрови?
5. Яке було найбільше свято на Запорізькій Сіці?
6. Яка армія віддалася під опіку св. Покрови?

Покров Пречистої Богородиці

Чистої Діви Марії Покров
Завжди ясніє над нами.
Кожний із нас під Покровом готов
Стати на бій з ворогами.

В бій ми за віру і волю святу
Підемо разом всі сміло
Богу за нашу найвищу мету
Жертвуюм душу і тіло.

Хоч нашу землю ще зрошую кров,
Хоч ціле пекло шаліє —
Ми не загинем — над нами Покров
Чистої Діви Марії.

Приказки:

Покрова всю землю листом покрила.
Прийшла Покров — натопи хату без дров.

Як Павлусь бився з москалями

Було то восени, в часі великої війни. До нашого краю прийшло московське військо. В однім селі жила бідна мати з двома дітьми: молодша, Маруся, мала лише півтора року, а старший, Павлусь, мав вісім років. Їх батько був зарібником, що ходив на роботу в ліс і з того утримував свою родину. Був у них малий город і одна корова, Краса. Як вибухла світова війна, батька взяли на війну, а мати лишилася сама з діточками. Краса була тоді єдиною живителькою родини. Якби не молоко, довелося б дітям з голоду умирати. Тому берегли корову, як ока в голові. Павлусь гнав її на пашу і тішився, що в полуднє її увечорі, нап'ється з Марусею і з мамою свіжого молочка, або поїсть каші з молоком.

Та одного дня загрозило цій бідній родині велике нещастя. Пішла чутка, що москалі втікають, бо настувають на них Українські Січові Стрільці. А відступаючи, москалі забирали в людей все, що могли. Забирали і худобу.

Піднявся великий плач у цілому селі, але вороги не знали милосердя. Чотири люті салдати впали також на подвір'я бідної жінки. Один побіг просто до стайні і почав тягнути корову на подвір'я. Мати Павлуся лежала хвора.

— Мамо, Красу нам беруть, — заплакав Павлусь, вбігаючи до хати.

Мати теж гірко заплакала, але не могла встати, щоб боронити корови. А тимчасом москалі виводили Красу з подвір'я. Побачив це Павлусь і гнів запалав у його очах. Він вибіг з хати, вхопив свій батіжок і, підбігши до салдатів закричав: — Не дам, не дам нашої Красої. — Він втиснувся між корову й салдатів і зловив коровку за шию.

А йдеш ти, хробаку? — закричав люто салдат по-московськи. — Відступися, бо буду бити.

— А я вас буду бити, — крикнув раптом відважний хлопець і замахнувся на вояка батіжком. — Я вас буду бити, хоч ви великі, а я малий. Корови не дам, бо звідки ми візьмемо молока маленькій Марусі, коли мама хвора і не може йти на роботу?

Вояки оставпіли. Вони бачили, що малий Павлусь справді хоче бити їх своїм батогом. Вони могли б задушити його, або відкинути одним пальцем, але здивовані такою поставою Павлуся, спинилися. Та, може, були б таки корову забрали, якби не те, що мусіли скоро втікати, бо Стрільці наступали.

Павлусь завів Красу до стайні, добре замкнув двері і веселий побіг до хати.

— Мамо, я казав, що буду їх бити, вони налякалися і пішли собі, а Красу залишили.

— Мій дорогий сину! — заплакала з радості хвора мати і пригорнула Павлуся до себе.

Вістка про відвагу Павлуся пішла по цілому селі. На другий день прийшли в село Стрільці. Вони також довідалися про все і прийшли подивитися на Павлуся. Чотар гладив Павлуся по головці і сказав:

— Таких відважних хлопців треба нам багато. Як підростеш, Павлусю, приймемо тебе до стрілецького полку.

Відходячи, Стрільці щиро обдарували убогу родину і за-безпечили її від голоду на довгий час.

1. З ким воювали Січові Стрільці під час великої війни?
2. Що робили московські салдати в нашім краю?
3. Хто перешкодив салдатам взяти корову в бідої вдови?
4. Який був Павлусь?
5. Що сказав четар до Павлуся?
6. Яких хлопців треба Україні?

Листопад

Пада, пада, пада листя.
наступає Листопад.
Золоте скида намисто
ліс, садок і виноград.

Наче килим під ногами
жовкле листя шурхотить...
А вітри гудуть над нами
сонце в небі блискотить.

Тільки це не літнє сонце,
в ньому вже тепла нема.
І настирливо в віконце
стукотить до нас Зима.

Н. Забіла

1. Як називається третій місяць осені?
2. Чому він називається листопад?
3. Що діється в природі в листопаді?

Приказки:

Як листя на дереві зимує, зима морозами лютує.

Листопад 1918

То було якраз першого листопада 1918 року. Війна скінчилася, німці війну програли і мусіли відійти з нашої землі. Але вони ще отягалися, хотіли передати наші землі полякам. Та Українські Січові Стрільці не допустили до того. Вони зібралися вночі в одному домі у Львові і вирішили зайняти Львів несподівано. Їх командиром був сотник Дмитро Вітовський. Він скликав українських вояків, які були у Львові й коло Львова, і наказав їм зайняти всі державні будинки, в яких була ще німецька команда.

Дмитро Вітовський

Десь так около 3 години вночі Стрільці тихо-тихенько розійшлися по місті, зайняли без галасу всі ті будинки, які вказав командир, а німцям сказали, щоб ішли собі геть до своєї Австрії, бо тут тепер буде Україна.

Коли Стрільці виконали наказ командира і зайняли цілий

Львів, то на знак усім мешканцям, що Львів став знову українським містом, виставили на високій вежі ратуші український синьо-жовтий прапор.

І коли рано 1. листопада пробудилися мешканці Львова та побачили на ратушевій вежі український прапор, страшенно втішилися. Це був знак, що тепер не будуть уже панувати на українській землі ні поляки, ні німці, тільки українці.

Дуже раділи з того теж українські діти, бо знали, що тепер будуть ходити до української школи і будуть учитися й молитися в рідній мові, а не по-польськи чи по-німецьки.

Б. Р.

1. Коли Українські Січові Стрільці зайняли Львів?
2. Хто був їх командиром?
3. Що він наказав Стрільцям зробити?
4. По чому узнали люди, що Львів знову український?
5. Чому раділи діти, коли Львів став знову український?

Незабутній Листопад

Пожовкле листя, сіре небо,
Осінній вітер, листопад,
Ох, скільки споминів далеких
До нас вертається назад!...

Був час і вітряний і зимний
І листя падало на шлях;
Та в душах нам світило сонце
І квіти нам цвіли в серцах.

О, незабутній листопаде!
Пройдуть літа, пройдуть віки,
А ти стоятимеш над нами,
Як тінь Господньої руки.

Роман Купчинський

Приказки:

Де рідний край, там і під деревом рай.
До свого роду — хоч через воду.
Свій хліб краще чужого книша.
Своя хата, своя стріха — свій батенько, своя втіха.
Пõгана та птиця, що в своє гніздо паскудить.

Дивне озеро

Казка

Давно це діялось. Ще по нашій Україні татари ходили та людей у ясир ловили. А люди тоді ховалися в лісах, ярах та балках; там і села будували.

Одне таке село в лісі над Дніпром стояло і в тому селі чоловік був, з діда-прадіда рибалка, та такий тямущий — тільки на воду гляне, вже все знає: — Отут під кручею, — каже було, — торік коропи водилися, а цього року тільки соми будуть. А по той бік — добре судаки клюватимуть. — І як скаже, так і станеться. Дивувалися люди і міркували, чи він чарі які знає, чи справді так на своїй справі розуміється.

Нікому так риба не ловилась, як йому. Де тільки невід замине — так повний і витягне. Тільки чудну вдачу мав: не любив на одному місці рибалити, завжди по якихсь інших річках та озерах їздив.

І прочув він раз, що на Дніпрівських горах є закляте озеро: колись там село стояло, та під воду пішло. Скрите воно в лісах і не всякий його знайде, а як хто побачить, то того ж року померти мусить.

Взяла його цікавість те озеро знайти і перевірити, чи правду люди кажуть. Став він по горах ходити, по лісах блукати. Ціле літо ходив і рибальство покинув, але нічого не знайшов. Але побачив він в одному місці терновий гай, такий густий, що й сокирою трудно стежку прорубати, а великий — кінця-краю не видно.

От він подумав, чи не в цьому гаю те озеро? Вернувся додому, взяв добру сокиру і на тиждень харчів та й вирушив до гаю. Став терни рубати, стежку прочищати. Що за день прорубає, пройде трохи далі, за ніч знову за ним терни заростають, та він на те не зважає, щодня далі в гай врубується.

Одного дня блиснуло йому сонце і гілля розступилося. Він вийшов на галевину — велику, залиту сонцем, а по ній пишне озеро розлилося: повноводе, глибоке, берегів не видно..А риба плюскається! Так і виблискую лускою проти сонця. — Отут би з неводом пройтись, — думає він.

Сів на березі, на дно дивиться — чи глибоко і чи прозора вода. Вода чиста, прозора, у воді риба табунами плаває, а глибина бездонна. І десь на дні якісь купки ледве мріють — ніби й справді хатки з садками. Навіть причулося йому, що на дні дзвони дзвонять!

Розсердився він на себе: — Навигадували люди всяких байок, а мені вже й причулося й привиділося! Треба сюди з човном та з неводом прийти, отут риби наловлю! А згодом добре було б у цих тернах і село заложити!

Став він додому вертатись, назад стежку рубати. Ледве вирубався, бо вже й харчів не стало. Дома почав легесенького човна майструвати та харчі в дорогу ладнати. Тижнів за два знов до гаю вирушив. Поки дійшов, поки човна дотяг, поки через терни прорубався — вже й осінь настала, ранками й вечорами тумани стали залягати. Одного туманного ранку він і до озера добився.

Сумне й похмуре воно стало. Сива вода й сиве небо; не знати, де вода кінчається, де небо починається. А риби — ані однісінької не видно, ніде й не плюсне. — Чекай, — каже він до себе, — ось закину невід, все одно, повний витягну.

Закинув невода, і витягнув порожній. Закинув у друге — теж порожній. — Де ж риба поділася? — дивується. А з dna виразно чує ніби дзвони гудуть. Розсердився рибалка: — Отам під кручею потягну, там напевно риба є.

Закинув невода під кручею, витягнув — а в ньому одним одна рибка тріпочеться. Кинув її у човен і думає: — Чи закидати ще раз? Це озеро справді якесь закляте!

Тільки подумав, а з води здоровенна риба виставила голову та й гукає: — Доню моя, де ти?! Я вже всі левади за тобою облітала, чи не впіймав тебе рибалка? — Упіймав, — каже рибалка, — але не віддам, поки не скажеш мені, хто ти така і що тут за дива діються!

— Ох, рибалко, — каже риба, — ми були люди, такі як і ти, і тут у давню давнину село стояло. Ще наші прадіди з заселених земель сюди вийшли і добре загосподарились. Скільки тут звірятиці було, скільки риби в річці і паши для худоби в лісі! І полями орали, скільки хотіли, і добре забагатіли. Бо не знали ми ніяких грабіжників; за тернами нас усяке минало і скоро й слід наш серед людей загубився. Але ми не журились, нам добре було без чужих.

Одного осіннього дня якесь свято було, і всі по обіді відпочивали. Десь уявся старець, від хати до хатиходить і ради Христа просить. І в кожній хаті його лаяли і проганяли, казали, що він сюди іншим шлях покаже і біду на село наведе. І став він уже мою хату минати, а вона крайня була, та й каже: — Ніхто у вашім селі мені й шматка хліба не дав. У тебе, молодище, немовлятко на руках, — ради Бога, змилуйся, дай мені хоч води напитись!

А я саме з тією дочкою, що ти піймав, на порозі сиділа та кажу: — Не охота мені вставати, мале дитя тривожити. Як хочеш пити — під лісом річка, там і нап'єшся.

Закляв старий та й пішов. А я чую — в хаті кухлик із столу брязнув, і вода дзюрчить — ближче, ближче... вже через поріг струмок тече, через подвір'я! Лишенсько! Дивлюсь, а з інших хат теж струмки течуть; з діжок, відер, глечиків — скрізь вода як з джерела б'є. Вже по вулиці річка тече. Повибігали люди, кричати, метушаться; худоба реве, а село осідає, гори кругом більшають, вода заливає... Видно Бог на нас розгнівався за те, що ми не помогли бідному і кару зіслав.

І опинились ми на дні озера і стали рибами. Тільки раз на тиждень, у неділю, стаємо ми знову людьми: до церкви ходимо свій гріх відмовувати; худобу на пашу виганяємо, по господарству пораємося. А в понеділок знову рибами стаємо. Пусти ж мою дитину, рибалко, бо я тобі все сказала!

Перехристився рибалка, кинув рибку в озеро, забрав свій невід і човен та й подався додому. І того ж року, здається, помер.

1. Що робили наші люди, як на Україну нападали татари?
2. Що чув рибалка про закляте озеро?
3. Що сказала йому риба з озера?
4. За що Бог покарав тих людей?
5. Як покарав Бог людей, які не пімогли бідному?

Князенко Ярослав

Діялося це давно-давно в Україні, коли державою управляв князь Володимир Великий. Одного дня донесли Володимирові, що велика орда печенігів іде на Київ. Князь наказав скликати військо, а сам вирушив з невеликим відділом над річку Трубеж. З ним поїхав і його десятилітній син Ярослав. За річкою побачили велику орду печенігів, яка готувалася переходити річку.

— Як перейдуть річку скорше, ніж збереться наше військо, і підійдуть під Київ, то пропадемо, — сказав князь Володимир до бояр.

— Вертаймося до міста і боронімся з-за мурів, — радив дехто.

— Батьку! — заговорив малий Ярослав. — Пам'ятаєш, як я з товаришами налякав тебе одного разу, коли ти вертався з ловів? Може б спробувати так і тепер з печенігами?

Князь Володимир усміхнувся і пригадав собі, як то він вертався з ловів, і нагло кинулося на нього кілька зелених кущів. То його син Ярослав з товаришами видумали таке, щоб налякати князя і його дружину. Вони нарубали галуззя, прикрилися ним, тримаючи в руках, і посувалися наче живі кущі.

— Спробуємо, — сказав князь Володимир і наказав нарубати кущів у лісі. Військо мало виходити помалу на рівнину, тримаючи кущі в руках. Вечером, коли печеніги нічого лихого не сподівалися почав до них збоку підходити живий гай. На даний знак живі кущі кинулися на ворогів. Печеніги перелякалися і не знали, що робити і почали втікати. А вояки Володимирові кинулися за ними і розбили їх зовсім.

Тоді Володимир обняв сина і сказав:

— Ти мудрий, Ярославе. Ти поміг нам розбити ворога. Я пророкую тобі велике майбутнє.

Слова Володимира сповнилися. По його смерті Ярослав князював так мудро, що його назвали „Мудрим“.

1. Хто був Володимир Великий?
2. Хто нападав тоді на Україну?
3. Що порадив князеві Володимирові син його Ярослав?
4. Як налякав князь Володимир печенігів?
5. Хто дав князеві мудру раду?
6. Хто став князем по смерті Володимира?
7. Як назвали люди князя Ярослава?

Три князівни

Давно колись жив великий князь Ярослав. Правив він державою своєю справедливо й мудро, тому його і Ярославом Мудрим назвали.

Мав князь Ярослав Мудрий три доньки: Єлісавету, Олену й Анну. Жили три князівни в чудовому теремі, кожна мала золоте ліжечко, пухову подушку і багато чудових сяягів. Три сестрички дуже любили одна одну, разом бавилися і співали пісень.

От раз вони бігали по поляні в ліску, що був недалеко терему, і побачили маленького зайчика, що сидів під корчиком.

— Ой, дивіться! В нього ніжка болить! — сказала Анна й підійшла до зайчика.

— Пі-пі-пі! — скаржився зайчик, — поможи мені!

Дивиться князівна, а в ніжку вбилася велика колючка. Вхопила її князівна пальчиками й витягнула.

— Пі-пі-лі! Дякую тобі! Нехай твоя зірка заблісне на весь світ. Щоб ти зацвіла як найкращий цвіт! — сказав зайчик і скік-скік: побіг у ліс.

Князівні подивилися вслід за зайчиком, а Єлісавета сказала:

— Як це приемно помогти нещасному!

— Як це гарно зробити когось щасливим! — сказала Олена, і всі три побігли до палати і розказали батькові свою пригоду. А князь Ярослав, Мудрим же його звали, подумав і каже:

Княжий воїн на коні

Княжий дружинник

— Діти мої! Добра доля вас чекає. Тільки серденька свого не змініть! Завжди робіть іншим добро!

І жили собі щасливо три князівни. А гарні такі дівчатка стали, аж любо!

Одного разу князь робив полювання велике! Славне на весь світ. Поспрашував різних королів і князів з усього світу. І французький король, і угорський король, і норвезький король приїхали на полювання. Полювали й бенкетували цілий місяць.

Одного разу три князівни бавились на полянці біля криниці, бо на полювання тільки чоловіки ходили. Посідали на траві й плели вінки з романків. Виплели один і увінчали Аннину голову.

— Ах, як вона гарно виглядає! — сказали.

Тільки вони це вимовили, аж кінь на поляну вірвався, а на ньому лицар у золотій зброй — весь аж сяє. Побачив Анну й зупинився.

— Добрий день, гарна дівчина! Дорогу до княжого терему покажи, як твоя ласка.

— Цією стежкою просто, славний лицарю! — відповіла

Анна і серце в ній живіше забилось. Лицар хвилину постояв, потім завернув коня й помчав.

А дівчата плели дальше віночки, для Олени й Єлісавети. Аж ось два лицарі на конях на поляні стали і на дівчат задивились.

— Гарні дівчата, дорогу покажіть, де князь і дружина його.

— Отам за річкою стежка, а за стежкою поляна. Там князь і його дружина.

І поїхали лицарі, а дівчата мов зачаровані стояли.

Княжна Анна Ярославна
французька королева

А ввечорі у княжому теремі відбувався баль. Всі пишно вбрані, світла горять, князь Ярослав гостей приймає. Аж ось відкриваються двері : на велику залю входять три князівни: Єлісавета, Олена й Анна. Всі три гарні, пишно вбрані. Королі, князі й царевичі обступили їх, а відтак один з них каже до князя:

— Великий князю Ярославе! Землі в мене багато, дай мені свою доньку Єлісавету за жінку.

— Великий князю, золота в мене й срібла повні міхи. Дай мені доньку Олену за жінку! — каже другий.

А третій каже:

— Князю славний. Я крім золота й маєтків шире серце маю й твою доньку Анну за жінку бажаю.

І віддав князь Ярослав Єлісавету за норвезького короля, хороброго лицаря, Олена за угорського короля заміж вийшла, а Анну взяв лицар із Франції. Це був французький король. І Анна-королева довгі роки у Франції панувала, всім про Україну розказувала, а свої звичаї й віру до смерті заховала. Всі люди її любили, бо гарна була й добра.

І так великий князь Ярослав, що його Мудрим звали, всі три доньки на славні королівські престоли віддав, а вони всі мудро й ласково панували.

А думаете, діти, що це казка? — Ні, це щира правда! Так воно було і так в історії записано.

I. Лаврівська

1. Кілько дочок мав князь Ярослав Мудрий?
2. Як помогла князівна Анна зайчикові?
3. Хто приїхав на полювання до князя Ярослава?
4. За кого видав заміж князь Ярослав свої дочки?
5. Яка була українська держава за княжих часів?
6. Хто одружився з князівною Анною?
7. В якій країні була українська княжна королевою?

Відважний Степанко

Було це небагато літ тому. На Україні розгørилася війна. Коло села Млинівці була бойова лінія. Московська війська наступали одного осіннього ранку на село, і по завзятім бою українські вояки мусіли відступити, бо ворогів було удвоє більше. Сумно дивилися люди, як до села вступали ворожі вояки.

Та по полуздні українські війська знову наступили, вигнали москалів з Млинівців і відперли їх аж за сусіднє село Дубину. Радісно зустрічали люди своє військо, що знову закватиравалося в селі. Малий восьмилітній Степанко бігав по селі й шукав знайомих вояків, що нераз розмовляли з ним про війну і про Україну. Знайомих не знайшов, бо вони пішли за ворогом у погоню, а в селі стала на нічліг одна сотня, що мала на другий день ранком рушати даліше до бою. Але Степанко скоро познайомився з стрільцями, бо він був хлопець цікавий і розумний. Незабаром знав уже яка це сотня і якого полку та як називається сотник, що мешкав у священика, де була команда сотні.

Вояки, які мали ночувати в хаті Степанка, сказали, що тепер ворог не вернеться, бо стрільці загнали його далеко і тепер можна безпечно спати.

— То я нині пожену коні на пашу! — сказав Степанко до батька.

— Ні, синку, ще небезпечно, — сказав батько. — Заждемо до завтра.

— Безпечно, господарю! — кажуть стрільці: — Пасовище недалеко і там стоять наші довкола, як буде небезпека, вони дадуть знати.

— Про мене, — каже батько, — жени, але перед північчю вернися.

Погнав Степанко коні на пашу і пасе їх. Та якось йому сумно, що не бачить своїх товаришів. Ні Івася, ні Юрка не видно, не пригнали того вечора коней на пашу.

Вже темна ніч, він кличе їх, не відповідають. Жене коні під ліс, на північ від села, думає, що вони там. Але й там не видно. Тихо довкола, якби й не було війни, тільки десь далеко чути постріли.

— Та буду сам пасти. Безпечно, бо наші стрільці в селі.

Коні хрупають траву, а хлопчина думає:

Раптом десь на краю лісу чує якийсь шелест. Якийсь тихий брязкіт.

— То певно наша стежка, — думає Степанко, і пильно надслухує. Почув тиху розмову і задеревів. Якісь люди недалеко розмовляють чужою мовою, не по-українськи. Чує по гаморі, що їх багато. З лісу не виходять, але поставали і наче ждуть чогось.

Зміркував Степанко небезпеку, розпутує коні, сів на одного і чвалом пустився в село. Хтось там з лісу пустився за ним, та хлопець пігнав як вітер. Перескочив річку, як вихор помчався навпростецеь городами, тримаючись гриви, перескочив пліт і просто на подвір'я священика.

— Стій! — крикнув стрілець, що стояв на воротах.

— Я до пана сотника! — гукнув задиханий Степанко півголосом, — перекажіть, що небезпека!

Вибіг сотник, бо ще не спав.

— Що там, хлопче?

Степанко зіскочив з коня й коротко розказав, що чув і бачив за селом під лісом.

— Збірка сотні! — закомандував сотник і зараз по селі пішла вістка, а за кілька хвилин сотня, готова до бою, рушила розстрільною за село, в лісок.

Счинилася коротка стрілянина, заскочений ворог боронився, та вкінці одні повтікали, другі піддалися, а багато їх і впало.

Раннім ранком сотня рушила з села на підмогу переднім ча-

стинам війська. Та поки рушили, сотник наказав покликати Степанка і перед цілою сотнію сказав до нього:

— Хлопче, ти зробив нам цієї почі велику прислугу! Дві ворожі сотні заходили нас лісом збоку і якби їм було вдалося зловити нашу сотню в селі, то погім були б напали на наш фронт ззаду і так прорвали б нашу лінію.

На наше щастя ти пішов з своїми кіньми поза наші стійки, у той бік, звідки ми не могли сподіватися ворожого підступу, а помітивши ворога ти зрозумів небезпеку для свого війська і скоро дав нам про все знати, так що ми вчасно відбили ворогів, і вони нам не пошкодили. За це діло іменую тебе „старшим стрільцем“ і постараюся, щоб у наказі нашого полку була для тебе похвала.

Сказавши це, сотник подав Степанкові руку й поцілував його в чоло. Степанко з радості заплакав, слізози радості показалися і в очах його батька й матері, що стояли збоку.

1. Про що розмовляв Степанко із стрільцями?
2. Куди вибрався Степанко вночі?
3. Що він зробив, як почув чужу мову в лісі?
4. Що зробив сотник, як почув від Степанка новину?
5. Як він нагородив Степанка?
6. Кого врятував Степанко своїм розумом?

Про славного козацького отамана Самійла Кішку

Самійло Кішка, запорозький отаман, завзято воював з турками-бусурменами. Але трапилася йому погана пригода, що він багато запорожців лишив у бою порубаних, а сам, знеможений, у турецьку неволю попався. Та не сам він попався в неволю, а з ним ще чотири сотні козаків чубатих, соколів бистрих.

Посумнів отаман Самійло, посумніло козацьке товариство турецькій неволі, бо мучила їх туга за далекою Україною і турки над ними люто знущалися. Загнали їх на турецький корабель-галеру, прикували ланцами й обнажили біле тіло та били їй сікли нагайками. Стікала з плечей кров козацька, а кругом по помості ходив п'отурнак*) і краяв плечі дротяним канчуком. І козаки мусіли веслувати тяжкими веслами на кораблі.

*) П'отурнак — зрадник, ворог свого народу.

А нагорі в ґалері сидів серед турецької дружини турецький князенко Алкан Паша й весело забавлявся. Веселе було все турецьке товариство, бо князенко їхав у гості до турецької князівни, до дівчини Санджаківни, на сватання й на весілля.

Приїхали морем до міста Козлова, до князівни Санджаківни. Вийшли з корабля на беріг та й пішли в золоті палати. Лилося вино весільне і гості бенкетували. А на кораблі сиділи заковані козаки та згадували Січ і Україну. Гів палав їм у грудях.

Алкан Паша розгулявся. На корабель туркам їсти й пити прислав. Та й приступив знатний начальник-потурнак до отамана Самійла й став з віри його християнської насміхатися, а турецьку величати. І сміялися турки з бідних, закованих невільників. Їли, пили та гуляли й співали.

Аж прийшла нічка зоряна, погідна...

І зірвав кайдани з ніг отаман Самійло і ждав, коли вертатиметься Алкан Паша в свою столицю.

Море спокійно спало...

В його плесі скапували зорі й купався в ньому блідий місяць. І прийшов у товаристві п'яній Алкан Паша.

І загойдалася галера, заскрипіли весла... А п'яні турки співали й падали сонні та засипляли. Заснув теж молодий Алкан Паша, турецьке княжа. Тільки сторожа турецька не спала, створила. Але крикнув завзятий отаман Самійло Кішка на своїх козаків.

— Браття, козаки-соколи, не сидіти нам в неволі турецькій. Ануте кайдани скидайте, турків п'яніх рубайте, у море скидайте! Тепер пора нам на Україну!

Забряжчали кайдани, вхопили козаки шаблі й рушниці турецькі і вчинили розправу криваву. А козаки галеру до Січі справляли, свого славного гетьмана величали, прославляли, що з турецької неволі їх вивів на Україну. Що турків порубав і братів своїх визволив з тяжкої неволі бусурменської і завів у край веселий, у мир хрещений, на ясні зорі... на Україну.

1. Хто то був Самійло Кішка?
2. З ким він воював?
3. Яка йому трапилася пригода?
4. Як жилося козакам у турецькій неволі?
5. Як поводилися з ними турки?
6. Що зробили козаки з турками?
7. Які були козаки?

Мати

Була холодна пізня осінь. Довкруги було темно як у гробі. В темному лісі шуміли смереки, вітер гнув додолу верховіття і вив-завивав так тужливо, ніби щось недобре віщував. Під стовбуrom однієї смереки стояла людина.

„Так близько до рідного села, так близько до матері . . . — шепотіли уста. — Але не можна, я на стійці! . . .“

Вітер завивав ще тужливіше — у-у-ув! — і потрясав деревами. Нагло вартовий здригнувся — позаду щось зашелестіло. А-а, це прийшла зміна! На його місце під смереку став другий вояк, а перший потупав до криївки.

— Але ж завірюха сьогодні! І слідів по снігу засипати не треба — вітер замете дочиста все...

— Тільки не можна забувати, що ворог не спить, навіть у завірюху, — озвався м'який голос. — Ідіть хлопці, спати.

То був голос командира.

— Друже командире, я... я хотів би... чи можна побігти в село? Тут недалеко моя мати...

— Не раджу. В таку ніч легко заблудити.

— О, я тут кожну стежинку знаю. Я ж тут виріс.

— А все таки не раджу. Я тебе, друже, розумію: мати, рідна хата... так, я також мав їх колись... Як хочеш — іди, але вважай!

Радістю блиснули хлопцеві очі. Вміть був готовий в дорогу. Рипнули двері, і тільки чути було, як завивав вітер...

* * *

... Стук у віконце — раз і ще раз ...

— Хто це серед ночі? — озвалося з хати.

— Це я, мамо, відчиніть!

— В ім'я Отця і Сина... це ти, Петре? Ходи швиденько в хату!

І вітала мати сина, і годувала, і розпитувала... І пізно вже було, вже на день благословилося, коли в вікно застукав хтось знову.

— Відчиняй, стара! Чого ти ночами не спиш? Певно, гостей маєш! Відчиняй! Ми на них давно вже чекаємо, ха-ха-ха!

— Я зараз, — сказала мати. — Сину, де вони — твої?

— Не можна мені казати, мамо.

— Кажи швидко, не бійся! Вір мені!

— В Івановому лісі, біля яру. Тільки, мамо, це — тайна...

— Відчиняй, стара! — чути знадвору.

До хати вдерлися озброєні большевики і... побачили Петра.

Закували його в кайдани і забрали з собою.

— Пращаїте, мамо!

— Витримай до ночі... — непомітно шепнула Йому мати.

І зачинились за Петром двері... „Витримай до ночі“ — сказала... Щось треба робити, але що?

— Мамо! Хто був той хлопець? — запитав молодший син, що досі спав. — Мамо, то був Петро? Мамо, скажіть, його забрали, його вб'ють, мамочко-о!..

— Так, синку, то був Петро. Його забрали. Але слухай, Івасю, треба Петра рятувати. Ти вже великий хлопець — правда? Ти розумний! Слухай: іди швиденько до Іванового лісу, там збиратимеш біля яру дрова. Ти знаєш, хто такі повстанці?

— Знаю, мамо, але я не знаю, що вони в Івановому лісі.

— І не кажи цього нікому, — чуєш? Піди до них і скажи, що Петра взяли... І вважай, дитино, якби тебе зловили — мовчи, нічого про Іванів ліс, ні про яр, ні про повстанців... Розумієш?

— Розумію, мамо, не бійся, я все розумію.

— Ну, то йди з Богом. На ось шматок хліба і верету. Збирай у неї дрова, поки побачиш когось із повстанців.

— Не журіться, мамо! Я справлюсь добре!

Поцілував маму й пішов.

— Уже другий пішов... Другий син... Матінко Божа, охорони його!

І мати подалась туди, де тримали Петра. Просила, благала, оповідала і таки дізналась, де він. Сказали їй:

— Тут він. Тільки мовчить, клятий. Але він у нас заговорить!

— А знаєте, коли я його попрошу, то може він і скаже те, що вам треба, --- сказала покірно жінка. — Поведіть мене до нього...

І повели. І вона побачила: її рідний, дитина її — лежав увесь у крові... Материне серце застогнало, заскимліло з жалю.

— Мамо!.. Це ти, мамо?

— Це я, сину, — прошепотіла, — все добре буде, тільки не кажи нічого! Тримайся до вечора... А вголос сказала:

— Та так, то він і сили не має говорити. Залишіть його до вечора. Сильніший стане, тоді й скаже, що сказати має... Скажеш усе ввечері, сину, правда?

— Добре, скажу...

— Ну, хай буде. Але, як не скажеш — уб'ємо, як собаку! — лютували вороги.

— Скаже, скаже! Все, що вам треба, скаже! — твердо сказала мати, погладила сина по голові на прощання і пішла.

А ввечорі вона перша була під Петровою тюрмою, заховавася за пристінок на розі і чекала... Недовго чекала... Бо раптом заторохотів кулемет, зчинилася метушня, а потім — справжній бій. І за кілька хвилин було по всьому: на подвір'ю понурої тюрми лежали всі вороги — чи побиті, чи пов'язані, як барани. А Петро стискав руку командирів. Тоді й мати вийшла наперед сказала пов'язаним наїздникам:

— Вони вам сказали все, що вам треба знати!

А генерал підступив до жінки, поцілував її руку і сказав:

— Дякую вам, матусю, і за Петра, і за Івася...

— Я знала, що ви прийдете, я знала, що повстанський командир товариша в біді не покине, — переконливо відповіла мати.

— Візьміть мене з собою, — тремтливо попросив Івася командира.

— Ні, Івасику, ти ще малий. Тобі ще вчитися треба. Пам'ятай: вчися, вчися чужого, та й свого не цурайся, тоді з тебе добрий вояк виросте.

1. Хто стояв на стійці в лісі?
2. Куди пішов повстанець вночі?
3. Хто прийшов уночі до хати його матері?
4. Хто є московські большевики?
5. Що вони зробили з повстанцями?
6. Хто дав знати повстанцям, що большевики забрали Степанка?
7. Що зробили повстанці з большевиками?
8. За що боряться українські повстанці?
9. Як називається наша армія, що воює з большевиками за Україну?

ЩО ЦЕ?

Слово має один склад

Живе в лісі, а не гад:

А додай до нього „т“ —

З пошти може він прийти.

У маленькій хатці

Зібралися братці;

По одному підуть з хати

Вогню людям добувати.

Марта Заремба

Є. Яворівський

Дай то Боже

Рідна мова, рідна мати —
Це найбільший скарб з усіх!
Рідну мову забувати
Це погано, сором, гріх!

Тож шануймо все довкола,
А своє таки любім!!
Рідна церква, рідна школа
Радо нам поможуть всім!!

Всюди добре, всюди мило,
Та нема, як Рідний Край!!
Повернувшись там щасливо
Дай то, милій Боже, дай!!!

Іванна Савицька

1. Що є нашим найбільшим скарбом?
2. Чого не повинні забувати українські діти?
3. Хто вчить нас любити рідну мову?
4. Де найкраще жити кожному народові?
5. Про що ми молимось до Бога?

Усмішки

Мама дала Грицькові два доляри, щоб купив за один цукру, а за другий — шинки.

Грицько за хвилину повернувся голіруч.

— Шо сталося, Грицю? — спитала мама. — Може загубив гроші?

— Ні, мамо, не загубив, але доляри помішалися, і я тепер не знаю, за котрий купити цукру, а за котрий — шинки.

**

— Прошу пана учителя, я вчора не був у школі, бо мене дуже болів зуб.

— А нині вже не болить?

— Не знаю, чи тепер болить, бо я його лишив у дентиста, як він мені його вирвав...

**

— Михасю, назви мені п'ять домашніх звірят!

— Два коні і три корови.

**

— Ой, погано ж ти співаєш, хлопче!

-- Ага, погано. Але зате довго.

Зима йде

Зима іде.

І сипле, сипле білий сніг
На слід болотяних доріг,
І на пожовклій листки
Сріблисті стелить пелюстки.
І холод в гості нам веде,
Зима іде.

Веселі діти з школи йдуть,

І з радості як рій гудуть:

— А, гей! Іде зима до нас!

Шасливий час!

Будуть і лижви, і санки,

Купив нам тато чобітки!

А мама купить ще кожух!

А, гей! Йде сніг як пух, як пух!

Сніжинки

Паде перший сніг. Сніжинки летять, куди їх жене вітер. Три сніжинки сіли на віконце, відкіля хлоп'я визирало надвір. Кожна сніжинка, немов малесенька зірочка. Вони бачили багато світу. Хмара — то їх віз, що возив їх далеко і над морями, і над землями. Багато вони бачили і цікаво про все розказують. Ось послухаймо.

Перша Сніжинка:

Ми летіли хмарою понад землею. Подув холодний вітер і перемінив воду в лід. Не вдергались ми та й попадали вниз на поле і вкрили молоду озимину, вкрили й квітки в лузі та в лісі, усіх маленьких жучків, метеликових кукол і червячків, щоб усе не позамерзало. Ішла дівчина лісом, сіла на пеньок та й замерзла. Батько та мати довго її шукали і якось по сліду знайшли.

— Ох, лишенко! — заквилила мати. — Пропала моя дитина!

— Підояди, — промовив батько, — може сніг її врятує від смерти.

І він почав терти дочку снігом — вона й ожила.

Друга сніжинка

Одного разу зібрався нас великий гурт на високому шпилі гори. Нагло нас зірвала страшенна хуртовина і пігнала по горі на долину. Скрізь поробилися снігові замети; дерева гнулися й трішали під нами. А з однієї кручі велика купа наших братів зірвалась і з гуком посунулася униз. Понівечила вона подорожі дерева, позбивала й покотила камінь. Коли докотилася на саму долину, то повалила хати з людьми й худобою. Тож то ми маленькі сніжинки, але робимось страшними, коли падаємо цілою купою.

Третя сніжинка

З далеких країв приплів корабель і заїхав до пристані, коли падав перший сніг. На берег вийшов молідий чоловік і гукнув:

— Здоров був, мій рідний краю. Вітаю й вас, малі сніжинки! В далеких південних сторонах сонечко пече безперестанку: там завжди літо. Деревам і квіткам нема відпочинку та й людям теж. Страшенно спека не дає людям робити — та й родить пропасницю. О, що б там дали за одну жменю снігу! Я перемучився там, але тепер я вже дома.

Отаке розказували сніжинки. Тимчасом сніг перестав падати. Небо вияснилось, заграло сонце і кинуло своє проміння і на вікно, де сиділи три сніжинки: розтали вони і зробились одною краплею. Сонце пригріло — і крапля парою полетіла знов угору до хмар. З хмарами полетять вони по світу, а як вернуться на землю, то й розкажуть що вони бачили.

1. По чим пізнати, що починається зима?
2. Яку користь дає людям сніг?
3. Що діється, як узимі надворі хуртівина?
4. Чому втішився чоловік, як побачив сніг?
5. Де немає ніколи снігу?

З вікна

Мов пушинки,
Порошишки,
На покрівлі,
На будівлі,
Ніжнопадають сніжинки,
Так легенько,
В'ються, в'ються
Так тихенько
В'ються, б'ються
В сніговій молочній млі,
Мов не хочуть пригорнутись,
Мов бояться доторкнутись
До змертвілої землі, —

Там, де квіти,
Первоцвіти,
Де лілеї,
Орхідеї
В світлосяяннім кольориті
Пишно, ніжно
Розвивались,
Дивовижно
Розцвітались
Під одчиненим вікном,
Там сніжинки,
Порошинки
Обгорнули всі билинки
Сріблом витканим рядном.

Г. Чупринка

Грудень

Змерзлим груддям скрізь і всюди
вкрилось полье і шляхи.

— Це вже Грудень, — кажуть люди
І вдягають кожухи.

І дерева в білий іней
Вбралися як у кожушок.
Річка спить у кризі синій
І замовкнув спів пташок.

Хуртовина знов гуляє,
Знову віє сніговій.
Грудень місяць рік кінчає,
Наступає рік новий.

Н. Забіла

1. В якому місяці починається зима?
2. Чому цей місяць називається грудень?
3. Що роблять діти взимі?
4. Що закінчує місяць грудень?

Прийшла зима

Учора вітер лютував
І всюди гамір був та свист,
Учора вітер обірвав
З дерев останній лист.

Тепер стоять вони сумні,
Такі захурені стоять ...
Укрив їх сніг, холодний сніг —
Від верховіт до п'ят ...

Бо сніг весь світ позамітав —
Ніде ні стежечки нема ...
Минула осінь золота,
Прийшла до нас зима.

А з нею Дід — старий-старий
Мороз у білій бороді:
Пройшов він кручі і яри,
І лагорби круті.

Прийшов, у вікна загукав
(Він ходить скрізь і без стежок):
„А хто ще, хто не змайстрував
На зиму саночок?“

О. Кобець

1. Як виглядають дерева взимі?
2. Як діти собі уявляють мороз?
3. Що хоче кожна дитина мати взимі?

Переполох

Насипало снігу в лісі багато. Такого пухкого й білого. Та тварини лісові не бояться снігу й морозу. Одяглись звірки в теплі хутра, а пташки — в густий пух. Шукають собі іжі й прогулюються.

Під дуплом старого дуба мишко собі ще влітку нірку вирила, нанесла сухого моху і зробила тепле кубелечко. Вилізла з нірки, озирнулась: тихо навколо в лісі, тільки сніжок блищить.

Аж гульк — прямо над нею щось чорне й велике впало на стовбур дуба. Перелякалася мишко і в нірку. Сидить, не ворухнеться. Зраділа, що втекла від великого лиха.

Що ж воно за страхіття впало на стовбур? Потихеньку визирнула мишко, роздивилася, аж воно дятел прилетів жучків шукати. У дятла дзьоб міцний і лапи, мов гачки. Але це птах не страшний.

А ось раптом стрибнула з дерева білка. Шишко соснова в ней в лапках.

Сіла білочка снідати.

А от зайчик пухнастий. Шукає собі захисного куточка, щоб відпочити. Стрибнув заєць до молодої дикої грушки. Погріз трохи корі і просто до пенька. Отут він відпочине.

Не знав заєць, що по його сліду лисиця вже давно йде і стежить за ним. Вирив собі ямку біля пенька, ліг і задрімав.

А лисиця здалеку побачила білочку і дятла і собі присіла тихенько.

Сидить лисиця, чекає.

Тихо навколо в лісі.

Несподівано зашелестіли віти здалеку.
Зашумів сухий бур'ян. Об дерево вдарила гілка.
Розмову чути.
Стукнув дятел.
Білочка стрибнула на дуба.
Зайчик став на задні лапи, довгі вуха підняв сторожко вгору.
Слухають усі.
Мишка шмиг у нірку!
- - Тату, дивись... Білочка стрибає! А он зайчик помчав!
- - А там побігла лисиця, бачиш, Васильку?
-- Бачу, тату... От ми переполоху в лісі наростили!

О. Копиленко

1. Чому лісові звірятам не бояться зими?
2. Чим годується дятел?
3. Хто є ворогом зайців?
4. Від кого повтікали всі звірятам?

Впав сніжок

Впав сніжок! Впав сніжок!
Гей же, хлопці, до санок!
Хто змерзлох, — той хай трясеться,
Хто козак — пехай сміється!
Гей же, разом на горбок,
Гей же, хлопці, до санок.

Впав сніжок! Впав сніжок!
Гей, дівчатка, до санок!
Вітер, що сердито дує,
Не страшний нам, — він гартує,
Дасть рум'янці, мов квітки,
Гей, дівчатка, за санки!

Гей же, разом! Роз, два, три!
Розступіться всі вітри.
Дармо, віtre, дармо гониш,
Нас не спиниш, не здогониш,
Бо з'їжджаємо згори!
Гей же, разом! Роз, два три!

М. Петрів

Малий повстанець

Та зима, коли почалася боротьба за волю України, була якась чудна й незвичайна. Падали часті сніги з дрібними дощами і все навколо було сумне й сіре.

На селах люди багато говорили про самостійну Україну, яка вже воскресла і під москалем не буде.

Поверталися з фронту вояки і довгими вечорами балакали собі в сільській школі, де молодий учитель читав їм газети, про все, що діялося в світі.

Малий Миколка теж ходив слухати, як читає учитель. Він був ще малий і вчився всього три зими, але все добре розумів і йому так цікаво було знати про Київ і про бої, як там усі взялися за зброю і стали до боротьби.

І тоді, коли він сидів десь у куточку і прислухався, що говорили старші, то його маленьке сердечко горіло бажанням боротьби, а в маленькій головці з'являлися думки:

— Якби так і собі піти до Чорних Гайдамаків, або до Січових Стрільців?

Дуже втішився він, коли одного разу учитель сказав:

— Таке діється, люди добрі, що годі так сидіти!.. На Київ напали москалі і вигнали звідти нашу владу. Треба й нам щось подумати і допомогти нашим, бо йнакше лихі буде!..

Ті, що вернулися з фронту, зараз же стали зносити до школи всяку зброю і коло півночі мало не все село було вже на поготові.

Під ранок, як тільки стало світати, великим шляхом тягнулося безліч возів та гармат. Слідом за ними йшли маленькі гурти озброєних людей, які нічим не різнилися від усіх інших сільських людей і які називали себе повстанцями.

Люди, а між ними був і молодий учитель, розпитувалися, що саме сталося в Києві і куди тепер відступають.

— Хто його знає, — казали козаки, — куди ми тепер ідем, але знаємо добре, що москалів мусимо побороти.

Люди слухали їх і приєднувалися до них.

Між людьми весь час був і малий Миколка. Слухав, що говорили повстанці, бачив, як до них звідусіль сходилися і приставали свої люди, сердечно завидував їм і сам хотів іти з ними.

Під полузднє через село стали переходити цілі полки. Це вже було справжнє військо. Ті, що були одягнуті в сіро-сині мундюри й маленькі шапочки з архангелом Михаїлом, — називалися Січові Стрільці, а ті, що були в синіх жупанах і сірих шапках із чорними шликами, — Чорні Гайдамаки. Окремо їхали на

конях у черкеських одностроях і з пістолями й ножами за поясом Запорожці, а позаду всіх у білих кожухах і чорних шапках ішли Вільні Козаки.

Як Січових Стрільців і Чорних Гайдамаків, так Запорожців і Вільних Козаків малий Микола бачив перший раз, тому дуже захопився ними і сердечно полюбив їх.

— Тож усі за Україну йдуть! — думав він про себе. — За ту Україну, яку Шевченко казав навіть в останню тяжкую годину любити й за неї Господа молити...

Не витримав. Побіг скоренько додому і сказав до мами:

— Мамо! Я хочу бути вільним козаком або повстанцем.

— Що ти кажеш, дитинко! — здивована озвалась мати. — Тобі вчитися треба.

— Я вчуся, мамо! — відповів малий Миколка і... мовчки вийшов з хати. Став за хатою і заплакав. Плачучи, слухав, як на шляху лунала пісня:

„Ми поляжем, щоб волю і славу і честь,

Рідний Краю, здобути Тобі...“

В ніжне серце Миколки ввійшло нове й велике почуття, яке змусило його забути за все на світі, і він, нічого не думаючи й не гадаючи, побіг знову до школи. Там уже все село було.

Зустрічали й провожали своє військо, а воно все йшло та йшло та не ставало навіть відпочити. Дехто з козаків казав, що москалі йдуть слідом за ними і як не завтра, то позавтра будуть тут.

Увечері, як уже стемніло, селом проходив останній повстанський загін з одною важкою гарматою. Проти самісінької школи гармата загрузла в снігу і її насилу витягли. Допомагав її витягти і малий Миколка. Коли гармату витягнули, то Миколка підійшов до того козака, що керував гарматою, і сказав:

— Візьміть мене з собою!

— Куди? — спитався козак, пораючись коло своєї гармати.

— На війну! — сказав Миколка. — Битися за Україну.

Козак скінчив свою роботу і подивився на Миколку.

— Таж ти такий малий! — скрикнув він здивовано. — Ти одного холоду не витримаєш...

— Нічого... Я призвичаєний... — сказав Миколка і на його очах з'явилися слізози.

Козакові жаль стало малого Миколки і він сказав:

— Ну, гаразд! Сідай на гармату і будеш мені допомагати стріляти... Це зовсім не так страшно.

— Я й не боюся! — радісно скрикнув Миколка, вилізаючи на замерзлу люфу гармати.

Як цілком стемніло, в селі було вже тихо й сонно. Військо пройшло, а місцеві люди з німим страхом чекали на прихід москалів.

Далеко за селом, сидячи на гарматі, Миколка пригадав собі, що не попрощається з мамою і з батьком.

І коли під'їхали до якогось лісу і стали на короткий відпочинок, Миколка відійшов за якийсь кущ, упав на коліна і, здіймаючи до неба маленькі рученята, промовив:

— Простіть мені, татку й мамцю, що пішов від вас! Прости Й Ти, Боже великий, що покинув свою хату рідну! Благословіть мене, мамо й татку, на боротьбу святу! Допоможи мені, Боженьку, на трудній дорозі!..

В той час десь бухнула гармата. Раз, другий і третій. Голосна луна розкотилася по полях і відгукнулась у лісі. Миколка встав і почав наслухувати. Потім вийшов помалу на узлісся. Глянув і завмер: просто перед ним пів неба палало в червоній заграві... Зрозумів, що горіло його рідне село. Схвильований до сліз тим страшним видовищем, не своїм голосом скрикнув:

— Татусю й мамусю рідні, що з вами?!..

І враз затих. Вирівнявся. Стиснув маленькі кулачки і так важко вимовив:

— Почекайте!.. Ми вам покажемо шлях на Москву!..

Збиралися в далекий похід і Миколка поспішив до своєї гармати.

* * *

І трапилося так, що верталися назад... Ішли Січові Стрільці, йшли Чорні Гайдамаки, йшли Синьожупанники, йшли повстанці, а разом з ними йшов і Миколка.

Йдучи на Київ, страшно хотів побачити рідне село, але вийшло так, що верталися зовсім іншим шляхом і несподівано спинилися перед самісеньким золотоверхим Києвом.

Йшли широкими й чистенькими вулицями столиці і співали:

„Гей там на горі Січ іде,
Гей малиновий стяг несе!..“

Безліч народу стояло на хідниках і на балконах і на стрункі ряди українських військ без кінця і краю сипалися квіти вдячних киян.

Миколка йшов за своєю гарматою з важким крісом на плечах і дивувався:

— Звідки в них стільки квітів набралося в цю пору?!

— Дивіться! Дивіться, який маленький повстанець! — чулося в юрбі.

Миколка, чуючи це, міцніше притискав важкий кріс і старався твердіше ступати ногами, щоб нічим не різнитися від інших.

Дзвонили дзвони в святій Софії, греміли голосні оклики „Слава“ на Хрецьватику і так було радісно й весело всюди!

В повітрі, враз із гомоном визволення, дрижав непоборний дух відродження.

Йшла весна запашна, а над старим Дніпром ще кипіла боротьба і зростали змагання.

1. Що оповідав учитель людям?
2. Чого бажав собі Миколка?
3. Яке військо переходило через село?
4. З ким і за що воювало українське військо?
5. Як привітали люди в Києві українське військо?

Українське військо

Українське військо, мов з могили встало,
Загреміло в бубни, в сурмочки заграло.
Розгорнуло прапор соняшно-блакитний,
Прапор України, рідний, заповітний.

Вільну Україну не скують кайдани,
В обороні волі наше військо стане.
Заревуть гармати, забряжчати шаблі,
Не дадуть в наругу рідної землі.

Від дощу, від грому оживе руїна,
Зацвіте квітками вільна Україна.
Творчий дух народу із могили встане
І здивують всесвіт лицарі-титани.

Усмішки

- Як називаєшся, дитинко?
- Так як мій тато.
- А твій тато як?
- А так як я.
- Ну, а як же тебе кличуть до обіду?
- Мене до обіду не кличуть, бо я сам іду.

Зима

Ой, багато снігу, багато!
Прибралися дерева, мов в свято.
У садочку яблунька і бузок
Одягли білесенький кожушок.
А сніжок все падає ізгори,
Притрушує вулиці і двори.
Ой, лети, легесенький, ой, лети!
У садочку кучугуру намети.
Кучугуру високую, як гора,
Щоб санчата спускалась дітвора.

К. Перелісна

Не дорахувались

Було п'ять хлопців. Врадили вони піти в світ на мандрівку.
Ідуть, ідуть, аж один із них питає:
— А скільки нас іде?
— Та п'ять, — кажуть йому.
— Ану, почислю!... — і починає: — Один, два, три, чотири...
А бач, — каже, — є чотири...
— Ти зле числив! — говорять до нього хлопці. І кожний числити: — Один, два, три, чотири... Таки чотири!
А куди ж дівся п'ятий? Оглядаються — немає. Шукають його.
Саме надійшов чоловік дорогою.
— Кого ви шукаєте, хлопці? — питає їх.
— Бачите, дядьку, то таке, — заговорив один хлопчина. —
З дому ми йшли всі п'ять на мандрівку. Числимо тут, а нас є чотири. То ми й шукаємо п'ятого. Поможіть нам, дядьку, знайти того п'ятого, — прохають чоловіка.
— Добре! Я знайду вам його, — каже дядько. — Ходіть за мною. Відбийте ось у тому болоті свої носи...
— А тепер почисліть, скільки відбилося носів?
Числять: — Один, два, три, чотири, п'ять!...
— А бачите! Вас є таки п'ять! Правда, що п'ять? — питає їх дядько.
— Ага-а... — відповіли хлопці і пішли далі в світ.

Св. Миколай Чудотворець

(Спогад з дитинства)

Було це 1920 року. Маленькою дівчинкою я приїхала з мамою до свого діда священика у великому селі на Волині. Був теплий весняний день. Я сиділа на сходах великої веранди і дивилася в сад. Нараз задудніла земля під копитами коней і на подвір'я ввігналася ватага страшних людей. Були неголені, брудні, босі, в полотняній одежі, і в кожного гранати, пістоля й рушниця.

Я злякалася і з плачем побігла шукати маму. По хаті безрадно метушилися мої тітки:

— Большевики! Большевики!

Ніхто не знав, що робити. Тікати це було куди ї коли.

Большевики вбігли в хату. За мить на подвір'ї стояв близько фіртки, прив'язаний большевиками до коня, мій дід — священик.

Ми всі стояли на веранді німі й непорушні. Ніхто з нас вже не плакав, не голосив. Навіть ми, діти, мовчали, не питалися, чому, куди й чого ведуть дідуня. Всі відчували, що смерть недалеко.

У дверях з'явилася бабуня. Вона піднесла понад наші голови невеличкий образ Святого Миколая Чудотворця і тихо шептала:

— Святителю Миколаю Чудотворче, помилуй нас! Спасителю Миколаю Чудотворче, помилуй нас! — Вона без устанку прокалувала ці слова молитви, благословлячи образом здалека дідуня. Він стояв мовчки, великі сірі його очі дивилися спокійно, а сонце осяювало його голову.

Минали важкі хвилини тривоги й чекання якогось чудесного рятунку.

Раптом знову задудніла земля під копитами коней. На подвір'я в'їхав відділ українського війська — козаків. Почався бій. Тітка швидко вхопила мене і забрала у льох.

Коли все стихло, домашні зібралися на вечерю за довгим столом. Там, на своєму місці під образом Святого Миколая, сидів, як завжди, мій дідунько із своїм добрим, ласкавим усміхом на обличчі.

Івана Шугай

1. Що зробили большевики із священиком?
2. Чому большевики хотіли забрати священика?
3. Хто врятував священика від большевиків?

Ой, ти вітре

Ой, ти вітре зимовий,
В димарі нам не гуди,
Попід двері нам не вій,
Попід хату не ходи!
Не злякаєш ти дітей,
Не накличеш їм біди —
Ой, ти, вітре зимовий,
Попід хату не ходи!

Стань, як хочеш, під вікном,
Як загасне сірий день;
Заспівай нам перед сном
Ще неспіваних пісень:
Про зиму, що за селом
Сипле зорями із жмень —
Заспівай нам під вікном
Ще неспіваних пісень!

I в дитячім mrійnіm snі
Mi побачимо дива:
Замки snіжni, srіблjanі,
De Цариця Зимова,
Kвіtіv келехи скляні,
Kришталеві дерева —
I в дитячім mrійnіm snі
Стане казка, мов жива.

Роман Завадович

Приказки:

Грудень землю грудить, а хату студить.
Грудневе тепло, як мачушине добро.
У грудні заєць бідний, а ловець багатий.
Нема волі, як на рідному полі.
Щирій козак ззаду не нападає.

Перша ялинка

Коли над полями Вифлеєму засвітила ясна зоря і сповістила в тові народження Божого Сина, прийшли до убогих ясел з поклоном люди, звірятка і вся природа. Перші поклонилися пастушки, що пасли на полях свої отари, потім три багаті царі зі Сходу. Овечки, ослики і зайчики окружили убогий жолоб, в якому лежало Боже Дитя.

— Ходім і ми привітати Ісуса, — промовила до пахучої оливки струнка пальма. — Принесемо Йому в дарі овочі і мое чудове листя.

Несміливо і боязко відізвалася тиха й покірна ялинка, що росла при дорозі:

— Подруги, візьміть і мене зі собою і я хочу поклонитися Божій Дитині.

— Е, тобі чого з нами, — відповіли пальма й оливка, — ти ні гарна, ні багата, листя твоє колюче, і овочів не маєш смаковитих, краще оставайся в лісі.

І ялинка осталася сама...

Але Янгол, що вартував при Божих яслах, відразу помітив, що нема ялинки біля народженого Ісуса.

Він полетів у ліс і зараз скраю побачив одиноку сумну деревину, що плакала пахучими слізми живиці.

— Неплач, — промовив ніжно Янгол. — Саме тебе тиху і нічим незамітну вибираю прикрасити убогий Божий вертел. Ходи зі мною!

І в ту мить із зоряного неба посипалися вниз золоті зірки, чіпляючись зелених, колючих гілок ялинки. Лісові пташечки з пестрими, райдужними перами замінилися в скляні іграшки, гойдаючись на пахучих вітах. Розлогий горіх обсипав ялинку срібними горішками, що горіли сотнями красок, а павучок-шовкопрядник прислонив її цілу золотим мерехтливим павутинням. Ціла горіюча зірками і дорогим намистечком станула ялинка у стіл Божого Дитятка. Маленький Ісусик усміхаючись, простягнув до неї ручки — і кругом стало так радісно, так весело... Пастушки почали веселу колядку, а зайчики підскакуючи на радощах приспівували на весь голос... А коли пізно вночі усі розходилися на спочинок, одна лише ялинка лишилася біля Божої Дитини і так рік-річно вона, аж по нинішній день, горить на славу Ісуса у кожне наше Різдво...

I. C.

1. Хто прийшов поклонятися народженному Христові?
2. Чому пальма й оливка не хотіли взяти з собою ялинки?
3. Що сталося потім з ялинкою?
4. Яка деревина залишилася на завжди коло Ісуса?

Колядування

У Вифлеємі, в стайні маленькій,
Пелени стелить Діва біленькі.
Стелить на сіно Божая Мати,
Буде Дитятку м'яко лежати...

А над вертепом, наче над раєм,
Ясна зірниця блиском сіяє,
Світить в дорозі тим, що Дитині
Почесть в покорі жертвують нині.

Ось три владики можні, багаті,
Благословення просять в Маляти.
Молять опіки в Божого Сина
Пастир убогий, що на колінах.

Мати Марія Сина колише.
В стайні худібка на Бога дишє...
Ось і овечки враз з віслочками
Гріють Ісуса, що біля Мами . . .

Коло вертепу, де спить Дитинка,
Свіжа, зелена, росте ялинка.
Щоб не було там сумно Дитяті,
Стала ялинка колядувати...

Ось і з вершечка, де павутинна,
Мушка співає „Дивна новина...“
Хором зозульки дружньо взялися:
„Нині Адаме, возвеселися ...“

Пташка маленька тут прилетіла,
Пісню співала щиро, як вміла,
І щебетала, славлячи Сина:
„Во Вифлеемі нині новина . . .“

Какуть мурашки: „І ми не гірші!“
Стали складати ноти та вірші,
І вийшла справді гарна колядка:
„Новая радість“ та для Дитятка.

Навіть і сірий зайчик-серден'ко,
„Небо і земля“ — тягне тонен'ко ...
Гомін веселий скрізь покотився,
Бог у вертепі нам народився!!!

Іванна Савицька

Різдвяні троянди

Гомін ангельських співів що нісся з-під небес та ясна зірка на небі, зацікавили дівча, що вийшло до криниці по воду. Вона побігла скоренько до стаєнки, над якою зависла золота зоря. Пробігши крізь товпу, побачила в яслах маленьке усміхнене Дитя. Довго гляділа на нього здивованими очима. Врешті забажала — як усі, що сюди прийшли — обдарувати чимсь це любе Дитя. Але вона була дуже бідна. Крім лихенької запасчини не мала нічого. Розжалена почала плакати, втираючи сльози своїми золотими косенятами.

Це побачив архангел Михаїл. Він бачить усе, що діють діти.

Мерцій злетів з неба, пішов до стаєнки, станув за дівчиною, легко торкнув за рукав і став розпитувати, яка це журба в ней на серці.

Ганнуська — так звалася дівчина — не пізнала, що це архангел. Втираючи від сліз очі, відповіла:

— Дивися, пане, кожний обдаровує цю милу Дитинку, тільки у мене нема нічого, що я могла б й дати.

— А чим же ти її хотіла б обдарувати?

— Не знаю, відповіло дівча. — Хлопчик має вже все. Глянь, що нанесли добрі люди. Немає в нього лише квіток. От хоч би айстри чи троянди. Та щож — це зима. Відкіля їх узяти.

— Заспокійся, — сказав архангел. Узяв її за руку, вийшов із стаєнки і повів у поле. Тут вдарив об землю ногою і, диво! З мертвого землі стали виростати білі головки квітів. Кругом стали розквітати легко зарожевілі листочки з золотистими сердечками в середині.

— Ах, яке чудо! — крикнула дівчина, припала до землі й почала зривати розквітлі рожі. Миттю нарвала гарну китицю, кинулась полем до стаєнки, підбігла до ясел і поклала квіти в ногах Божого Дитяти.

Від тоді на Різдво завжди розквітають Христові троянди.

Микола Яцків

1. Що хотіла зробити дівчинка, як побачила Ісусика?
2. Хто поміг їй обдарувати Христа?
3. Що зробив архангел Михаїл?

Різдвяна казка

Була різдвяна ніч на долині міста Нью Йорку. Василько спав коло ялинки. Погасли електричні лампочки і бенгальські вогники, догоріли свічечки, тільки штучний сніг сріблився, як правдивий, на зелених віттях, і мерехтіло в темряві ночі „янгольське волосся“.

Василько спав, але не спали Василькові іграшки під ялинкою. Саме годинник видзвонив дванадцяту, як усі іграшки ожили й зібралися ніби на якісь збори. Індіани, ковбої, матроси, летуни, парашутисти, словом — ціла армія обступила довкола, розглядаючи з усіх боків справжню невидальщину — запорізького козака!

Насправді це був не козак, а маленький козачок, подарунок Василькові від тети. Тета сама його пошила, вбрала-причепурила, в смушкову шапку з довгим шником, у синій жупан і в широкі шаровари, та ще й шабельку почепила при боці. Гордо взявшись підбоки — козачок цей, хоч і невеликий ростом, виглядав дуже завзято: не ставайте мені впоперед дороги, бо буде вам біда!..

Перший відважився заговорити до нього славний на весь світ ковбой Рой Раджерс:

— Здоров, друже! Скажи нам, звідки ти взявся, такий бравий? Чи ти, бува, не з Індії, або з Арабії? ..

— Я? Ні. Я козак з України! — відповів малий запорожець.

— О-о! З України! — загомоніло братство. — А яке твоє ремесло? Який „джаб“?

Козачок ударив рукою по шабельці:

— Козаки — це були славні лицарі, що обороняли свою землю, віру і свій народ від лютих ворогів. А в мирний час — господарили, сіяли хліб, вудили рибу, полювали на звіря...

В розмову вмішався богатирський вождь могіканів, Соколине Око:

— Ти сказав, білий брате, що твої предки-козаки полювали на звіря — значить, уміли цільно стріляти з лука і кидали списом?

— Ти вгадав, достойний ватажку!

— А може й ти, білий брате з України, вмієш це робити?

— Ти сказав, брате.

— Гаразд. Зробимо пробу і побачимо, чи слова твої правдиві, чи язик твій не любить самохвальби. Бачиш он на вершку ялинки того смішного паяца, що має голову з видмуханого яечка?

— Бачу, достойний ватажку.

— Ось тобі лук і стріла: як поцілиш першим пострілом у голову, тоді всі скажемо, що твої предки-козаки були добрі вояки.

Взяв наш козачок лука і стрілу та й каже:

— Згода, друзі, я погоджуєсь на пробу, але шкода мені стріляти в голову паяцові, нищити Василькові таку гарну забавку. Отам, вище, висить позолочений горішок. Хочете, я зніму його стрілою?

— Ой, не втнеш, брате, такої штуки! — похитав короною з пір'я вождь могіканів.

— Побачимо!

Прицилився козачок, напияв лука — фі-і-іть! — свиснула стріла, зашуміла поміж галузками і позолочений горішок — цок! — упав на підлогу, просто під нсги Великому Вождеві індіян.

— Славно! Славно! — загомоніло товариство, заплескало в долоні. А Рой Раджерс підійшов до козачка, дружньо стиснув йому руку і сказав:

— Дорогий друже з далекої України, приймаємо тебе до нашої громади. В тебе не лише цільне око, але й шляхетне серце. Ти не хотів псувати непотрібно дитячої забавки, значить — вмітимеш пошанувати і чиесь життя, а це найбільша чеснота кожного лицаря.

— Слава! Слава козакові з України! — гукнули індіяни, матроси, летуни та інші вояки і, взявши козачка поміж себе, пішли колесом довкола ялинки, співаючи знану по всему світу українську колядку:

Щедрик, щедрик, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка . . .

А малий Василько спав коло ялинки, посміхаючись крізь сон.
Може це йому снилась різдвяна казка?...

Іван Керницький

1. Які іграшки були в Василька на ялинці?
2. Що з ними сталося, як Василько заснув?
3. Як був убраний козачок?
4. Що сказав він про українських козаків?
5. Чого хотів від нього Соколине Око?
6. Як виконав козачок своє завдання?
7. Що сказав йому Рой Раджерс?

I серце чує

Горить, як свічка на столі,
У серці тиха згадка:
...між білих хат десь там — в селі
Дзенінь-бринить колядка.

I серце чує: прийде час,
Що вражий Ірод згине,
I Бог народиться ще раз
У селах України.

Вибачення

Сніг виблискував на сонці і поскрипував під ногами. А дерево, як у казці, зодяглисъ у легке біле вбрання і стояли, мов зачаровані.

Весела зграйка дівчаток і хлопчиків спускалися на санчатах із гірки. Щоки у дітей горіли, як жар. Було дуже весело!

Між дітьми був хлопчик Василько Сухенко. Ніхто так гарно не вмів розганяти санки, як він. I мчали вони в нього рівно, а швидко — мов стріла. Ніколи ще Василько не перевернувся, хоча з іншими дітьми це траплялося дуже часто.

Але раз трапилося так, що Василько упав із санок.

Тільки Василько крикнув непереможне „гей, бережись!“ і помчав униз на санчатах, як щось налетіло на його санки. Вони вислизнулися з-під нього й шкіреберть полетіли під гірку. Хло-

пець упав у сніжну кучугуру. Всі почали сміятися, бо Василько ніяк не міг вибратися із снігу: голова була в снігу, тільки ноги вгору стирчали! Нарешті Василько встав і побачив, що навколо діти сміялися. Від образі й гніву Василькові стало боліче. Злість на винуватця такої ганьби залила його. „Ну, я й надаю йому—“ — майнула думка.

Раптом перед Васильком стала дівчинка у білому кожушку.

— Вибач мені, Васильку, — лагідно сказала вона. — Вибач, я ненавмисне. — Її бліскучі блакитні очі просто й широ дивились на хлопчика.

І від цього „вибач“, так просто і широ сказаного, злість у Василька зникла. Він спокійно пішов униз по санчата.

— Оце справжній лицар, не гнівається на дівчинку, — із захопленням сказав хтось із гурту дітей. Ч-а

1. Що сталося з Васильком Сухенком, як він санкуувався?

2. Якими повинні бути всі хлопці супроти дівчаток?

3. Чи то гарно, як хлопці б'ють і штуркають дівчаток?

Січень

День за днем, за тижнем тижні —
непомітно ліне час.

Різні зміни дивовижні
відбуваються круг нас.

Вітер снігом б'є в обличчя,
засипає снігом дах.

I ведуть між себе січу
хуртовини у степах.

Подивись: з початку року
на землі лежать сніги.
Скрізь куди сягає око, —
кучугури навкруги.

Хто в цю січу попадеться —
геть тікає ледь живий.
I по храму Січнем зветься
місяць перший, зимовий.

Наталя Забіла

1. Яким місяцем починається Новий рік?

2. До якої пори року належить січень?

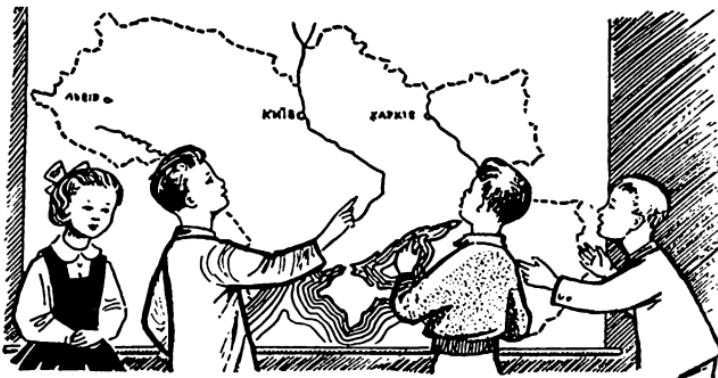
3. Чому він називається січень?

4. Від якого слова походить назва січень?

Приказки:

На Новий Рік прибуде дня на заячий скік.

Коли січень найгостріший, тоді рочок найплідніший.

Діти однієї матері

— Харків!.. Львів!.. Київ!.. Ось гляньте — Кубань... — діти збилися в громадку над картою України. Водять по ній пальчиками. Пробігають зором простори з Харкова до Львова, з Кубані до Попраду, з Полісся до Карпат.

— Звідкіля ти Васильку?.. — запитав Степанко хлопчика, що вп'ялив очі в Харків.

— З Харкова! — відрубав Василько, не відриваючи очей... Мій батько був там інженер на заводі. Я буду теж інженер! Побудую літака й полечу до Харкова.

— А я зі Львова! — каже Степанко. — Львів теж гарне місто!

— Я був у Львові, — похапцем відказує Василько і глядить синіми очима на Степанків Львів.

Степанко радий каже Василькові: — Мій батько був шофер у „Маслосоюзі“. Я теж шофером буду і поїду до Львова. Буду їздити вантажним автом зі Львова до Харкова... А ти приїдеш до мене Васильку в гості?

— Егеж, приїду! Я їздитиму по всій Україні... і понад Карпати полечу до Ужгороду до Софійки.

Софійчині уста, мов ягідки, сміються до Василька. Дитячі очі біжать шляхом, куди летітиме Васильків літак. Ім увиждається Василько літун. Всі вдивлені в карту України немов би бачили величні городи, пишні села. Василько мов снить: глядить з літака на землю, під ним прекрасний Собор св. Софії в Києві, а ось собор св. Юра у Львові... Тут літак тричі кружляє над містом

: приземлюється на летовищі, там жде Степанко... Літак знову піднявся...

Коло Василька сидить Степанко... Летять... До Софійки летять...

Дітям прি�чувається гуд мотора, ось виразно чути стукіт толоків. Ні! Це іх серденка так б'ються. До рідних міст, до рідних сіл, що ген далеко, далеко, а здається ось перед очима!.. Дитячі очка ясніють, уста усміхаються, а в Софійки покотилися по личку бриляントові зірки.

— А я поїду пароплавом до Києва і їздитиму по Дніпрі до Чорного моря, як мій батько! — перервав мовчанку Володько.

В дитячих жилах забурлила кров, мов хвилі в Чорному морі. Данилко затиснув п'ястушки мов спер на весла. Йому здається, що він пливе по Прип'яті, а сонце колихається на хвильях, куپається в річці...

В школі зібралися діти, що їх разом з їх батьками — вигнала війна з усіх закутин України на чужину.

Вони похилені над картою України, діти однієї матері України, вивчають географію рідного краю.

Дядько Мирон

1. До якої країни належать такі міста, як Київ, Харків, Львів?
2. Як називаються найкращі церкви в Києві і Львові?
3. Якою рікою можна дістатися до Чорного моря?
4. До якої країни належить Чорне море?

Хто ти?

Хто я, що я? — Хочеш знати?
Українка моя мати,
Українець батько з роду
І козацького він роду.
І хоч я малий ще нині,
Але вірний Україні,
І віддам всі свої сили
Україні моїй милій.

Л. Кіс

1. До якого народу ви належите?
2. Кому українські діти мають бути вірні?

22. Січня

Сьогодні в школі велике свято, бо сьогодні 22. січня. Всі діти готувалися до цього свята кілька місяців, щоб свято було гарне й величаве. Це бо славний і пам'ятний день. Того дня у Києві проголосили, що Україна стає самостійною державою.

Учителька навчила дітей гарно декламувати і співати пісень, а також підготовила з дітьми гарну сценку. А Миколка Гробенко, що ходить до сьомої класи, мав гарну промову, таку як старші виголошують на концертах і академіях.

Собор св. Софії

Він говорив, що як скінчилася світова війна, то на Україні вибухла революція проти москалів і московських царів. Український народ не хотів більше терпіти, взяв зброю і прогнав ворогів з України. А 22. січня 1918 року в церкві св. Софії зібралася маса народу. Ще ніколи не було стільки людей. Навіть усі діти з усіх київських шкіл прийшли сюди. Вони машерували довгими вулицями Києва із прапорцями в руках і співали пісень.

В усіх церквах дзвонили дзвони, грали військова оркестра на площі й вулицях машерували українські війська, доми були гарно прибрані килимами, всюди маяли синьожовті прапори — гарно було так, наче в казці. Такого дня ніколи не можна забути.

Коли всі люди зібралися на площі, митрополит відправив Службу Божу, під час якої співав чудовий хор, а люди молилися і дякували Богу, що дозволив діждатися такого свята.

Потім президент України проголосив, що „від нині і навіки Україна стає вільна і незалежна“.

Довго ще потім люди тішилися, співали „Ще не вмерла Україна“ та інших пісень, оркестри грали марші і було так радісно, що й сказати годі.

А за рік, у той самий день 1919 року, там відбулося друге таке величаве свято на знак, що Східна Україна, яка була під москалями, і Західна Україна, що була під німцями і поляками, злучилися в одну українську державу.

На ту пам'ятку всі українці в усьому світі святкують цей день дуже урочисто. А українські діти теж святкують це свято у школах, бо воїн люблять Україну.

Б. Р.

1. Яке свято відбувалося в школі?
2. Що сталося в січні 1918 року?
3. Як люди святкували те свято?
4. Як виглядав Київ того дня?
5. Чому святкуємо щороку 22. січня?

Наш герб

Коли Івась дістав від матері вишивану сорочку і широкий гуцульський пояс, його радості не було границь. Тішився тими дарунками і показував їх своїм друзям.

Друзі подивлялися вишиванку і пояс, а коли прийшов Степанко, то задивував усіх ще більше своїм дарунком, який недавно одержав від батька. Це була відзнака, така завелика як гріш, близкучка і гладка. На синьому тлі видніли три золоті хвилясто проведені риски, що внизу сходилися докути.

На питання Івася, що означає цей рисунок, Степан відповів, що це тризуб, наш державний знак, або, як загально кажуть, герб. Чому тризуб і що він означає, він не знав і не міг пояснити. Він сказав тільки, що князь Володимир взяв той знак із грецьких малюнків поганського божка Позейдона. Старинні греки представляли Позейдона з тризубом в руках. Тризуб був отже для греків знаком Позейдона і його влади над морем.

Але це пояснення не задовільнило Івася. Навпаки, його цікавість ще збільшилася. При першій нагоді він просив батька купити йому такий тризуб.

Коли Івась дістав цей дарунок, то просив ще батька пояснити йому, що він означає.

Івась знов уже, що князь Володимир Великий прийняв і поширив Христову віру на Україні. Але це мусіло бути дуже давно, коли наші предки вірили в поганських божків. Прийнявши християнство, Володимир і сам став ревним християнином. Наша церква почитає його як святого. Отже св. Володимир, певно, не приймав давніх поганських звичаїв і знаків від тих самих людей, від яких прийняв Христову віру. Він вибирав для України якийсь знатний, загально почитаний знак.

Так роздумував Івась. Втім батько запитав:

— Отже, як думаєш Івасю? — Чи наш державний знак є поганським тризубом Позейдона чи ні?

— Я думаю, що ні — відповів Івась.

— Добре, Івасю, — але чим тоді є цей знак, що він означає?

— Того я не знаю, тому прошу мені це пояснити. — пропросив Івась.

Батько поглянув вдоволено на свого сина, погладив його по голові і сказав:

— Наш народний знак не є знаком поганського грецького божка, але є чимсь славним і великим. Володимир вибрав на герб

для України не забутий поганський тризуб — але славний і могутній знак Христової віри, знак св. Тройці.

Івась слухав дуже уважно батька. Що давніше було для нього незрозумілим, тепер ставало ясним.

— Бо бачиш — продовжав батько — у св. Тройці почитав св. Володимир три Божі Особи в одному Богові. Знак св. Тройці є знаком Божої могутності, слави, величі і тайни. Той знак прийняв Володимир за знак України. Наш державний знак є святым знаком Бога в Тройці єдиного, а не якимсь поганським тризубом. Не тризуб, а Трійця є нашим державним гербом. Трійця пригадує нам нашу віру і наші християнські обов'язки. За часів Володимира на середнім зубі нашого тризуба виднів ще знак хреста.

Івась слухав уважно батька, а потім розказав це все своїм друзям і додав, що відновлена в 1918 р. українська держава прийняла цей знак за свій державний герб.

1. Яка є українська національна відзнака?
2. Від кого взяли наші предки цей знак?
3. Що він нам пригадує?
4. Який князь прийняв тризуб за державний знак?
5. Коли тризуб став знову нашим державним знаком?

Крути

Не цвіли ще яблуні духмяні,
Не пишались вишнями сади,
Як рушали юнаки-кіянини
Боронити села і хати.

Триста їх, як цвіт ясний, весняний,
В снігових заметах полягло;
В їх серцях одно палке бажання
В лютий холод полум'ям цвіло:

Захистити Матір-Україну
Від навали п'яних москалів...
Триста їх спинили орд лявіну
На порозі рідної землі.

Гордо, мужньо бились з хижаками,
Поки впав останній з юнаків...
Слава їх пережила роками,
І буде жити тисячі віків!

Крути, Крути! Вас нам не забути:
У мільйонах українських серць
Ще тисячоліття буде пломеніти
Ваш славетний, геройчний герць!

1. В якому місяці відбувся бій під Крутами?
2. Хто воював під Крутами і з ким?
3. Чого хотіли москалі?
4. Скільки було юнаків під Крутами, а скільки москалів?

За свою батьківщину

Діялося це під час еспанської громадянської війни. Комуністичні банди зайняли город Толедо. Вони вимордували всіх священиків, ченців і сестер. Лише мала група людей встигла сковатися до замку Альказар, у якому був начальником полковник Москардо. Комуністи довго обстрілювали твердиню, а завзятий Москардо не хотів її добровільно віддати. Одного дня під час передишкі закликали полковника Москарда до телефону. Хтось хотів з ним говорити, що був на другому боці фронту. Взявши слухавку, він почув голос:

— Ми зловили твого малого сина Людвіка. Він є тут, у нас, якщо не віддаси нам замку без бою, то ми його застрілимо.

По хвилині надуми полковник Москардо відповів:

— Ви зловили моого сина? Я вам не вірю. Ви хочете мене зловити в засідку. Дозвольте мені з ним говорити.

— Тату, — говорив Людвік до телефону, — вони кажуть, що мене вб'ють, як ти не здаси замку. Що маю робити?

Обличчя полковника зблідло. Напружилися жили й на чоло виступив холодний піт. Чи має він замінити Еспанію за сина? Була лише одна відповідь.

— Людвіку, я не здам замку ворогам моєї батьківщини. Ти мусиш вмерти за неї. Проси в Бога помочі і вмирай, як герой.

— Добре тату, я вмру за Бога, батьківщину й за тебе! — відповів малий хлопець.

По цих словах сина батько почув сухий стріл і глухий упадок тіла на землю. Людвік Москардо, малий герой, віддав своє життя за Бога й Еспанію.

Таких випадків дитячого геройства Україна знає дуже багато, бо українські діти завжди люблять Бога і Україну — свою батьківщину.

1. Кого зловили комуністи під Альказаром?
2. Чого вони хотіли від його батька?
3. Що сказав їм полковник Москардо?
4. Що зробили комуністи з його сином?
5. За кого віддав життя малий Москардо?
6. Чи між українськими дітьми були такі герої?

Лютий

Другий місяць зветься Лютий. Довші дні, коротші ночі.
А лютує він тому,
що на світі довго бути
не доводиться йому.
Гульк — уже й струмок тече!
Лютий враз як зарегоче,
знов морозом припече,

Хоче Лютий, щоб на світі
панувала вік зима.
Та поволі сонце гріти
починає крадькома.
та як здійме враз хуртечу,
як засипле снігом дах.
Люди добре топлять печі,
щоб не змерзнути в хатах.

Та здаля вже крок по кроку
йде весна — веселий час.
І, розгніваний, до строку*)
Лютий геть тіка від нас.

1. Як називається другий місяць в році?
2. Чому його називають лютий?
3. На яку пору року припадає лютий?

Приказки:

Лютий питає чи взутий.

Як на Стрітення капає з стріхи, то не буде з літа потіхи.

*) до строку = передчасно

Кришталева гора

К а з к а

Був собі цар. Десять на кінці його царства була кришталева гора, а в тій горі жив змій. І стала та гора рости і те царство в себе втягати, і вже більше, як пів царства під горою було.

І став змій такий сміливий, що по всьому царству вже літає, худобу й людей хапає й істя. Ухопив і царську дочку, але вона була дуже гарна, і змій її не з'їв, тільки в кришталеву гору замкнув. Сидить там царівна і плаче, а гора все росте. І проголосив цар, що хто змія уб'є, а кришталеву гору розтопить, за того дочку віддасть і все царство йому подарує.

А в сусіднього царя та був син, Іван-царенко. Він колись на полювання ходив, і вкусила його мурашка. Хотів він ту мурашку роздавити, а вона почала проситись: — Пусти мене, Іване-царенку, на волю, я тобі в пригоді стану! Пустив її царенко та й забув про неї.

Та коли цар почав охочих кликати, щоб царівну визволити, пригадав царенко ту мурашку. Вийшов у поле та й став її кликати. Де не взялась мурашка та й питає:

— Чого ти, Іване-царенку, хочеш?

— Хочу кришталеву гору розтопити і царівну визволити.

Їдала йому мурашка золоте насіннячко. Підложив його Іван-царенко під кришталеву гору і стала та гора топитися, стала з-під неї вода текти. Бачить змій, що біда, та й ліг упоперек дороги, хотів воду затримати, але вода прибула, і змій у ній утопився. А Іван-царенко забрав царівну з кришталевої гори, привів її до батька та й одружився з нею; а як помер старий цар, то все царство передав Іванові-царенкові.

1. Який був Іван-царенко для мурашки?

2. Як помогла мурашка Іванові-царенкові?

Усмішки

— Пам'ятаєте, діти, що я вам говорив минулої неділі? — каже священик. — Ви мали зробити комусь якусь приємність. Чи ви зробили?

— Я зробив, — каже Івась. — Я пішов на відвідини до тітки, а вона каже завжди, що її так приємно, коли я вже йду додому.

Найближчий родич

Якось поклали хліб біля зернятка жита. Він привітно посміхнувся підпеченюю скоринкою і сказав:

— О, як приємно побачити своїх близьких родичів! Добрий день вам!

Зернятка здивовано глянули на хліб.

— Які ж ми тобі родичі? — недовірливо запитали вони. — Ми маленькі, жовтенькі зернятка, а ти темний і великий хлібище.

— А все таки я ваш найближчий родич, — вів своє хліб, — я зроблений із таких же зерняток, як ви. Тільки їх змололи у млині на борошно. З борошна замісили тісто. З тіста виробили хліб та спекли його в печі. Тепер розумієте, чому я ваш найближчий родич?

Ч-а

Слухай батька

Івась був дуже нечесний і часто вживав лайливі слова. Це помітив його батько і почав думати, як відучити Івася від тієї поганої звички. Одного разу батько закликав Івася до себе і каже:

— За кожне лайливе слово наказую тобі клякнути на коліна і поцілувати землю.

Поки Івась був малій, то виконував батьків наказ, але як підріс, то вже неохоче виконував ту покуту.

Згодом Івася покликали до війська. Після рекрутського вищколення він пішов на фронт боротися проти ворогів України. Під час одної битви за столицю Київ Івась дуже почав клясти, але в тій хвилині йому пригадалися батькові слова покути. Він довго вагався, чи клякнути і поцілувати землю, чи ні. Але любов до батька взяла над ним перевагу і коли він клякнув, у тій хвилині над його головою пролетіло гарматне стрільно.

Якби Івась не клякнув, то гарматна куля була б йому відірвала голову. Івась послухав наказу батька, і це врятувало його від смерті.

Передав М. Б.

1. Від чого відучував батько Івася?
2. Чи добре було, що Івась слухав батька?
3. Що його врятувало від смерті?

Дозвольте дітям прийти до мене

Розбрилися по цілому світі діти України. Одних вигнала біда з рідної землі, а другі хотіли побачити, як там виглядають чужі країни і люди. Ті, що лишилися дома, думали, що „в своїй хаті своя правда“, але сила перемогла правду, запанувала над нашою землею. Та колись правда переможе силу.

Здавалося, що ті, що вийшли за море, забули за свою Україну, а ті, що залишилися дома, прибиті неволею, з болем дивляться на її терпіння. Але час робив своє. Над цілим світом про неслося полум'я другої світової війни. Заметушилися всі поневолені народи. Боротьба за волю України захопила всіх її дітей.

Сестричка випровожала на війну проти ворогів України свого братчика і заквітчала його стрілецьку шапку квітками, кажучи:

— За ті квітки принеси нам найгарнішу квітку — волю!

Батьки, вмираючи від ворожої кулі, звертали думки до своїх діток і рідних та шептали: „Смерть свою жертвує за ваше життя, за волю“.

Вже близький той час, коли Україна знову закличе: „Дозвольте дітям прийти до мене“.

Всі українські діти вірять у ті великі слова. Передав М. Б.

Березень

Тут надходить третій місяць,
той, що Березнем зовуть.
Ще з-під стріх бурульки висять
і поволі розтають.

Та весна вже зовсім близько,
скрізь біжать, дзвенянять струмки
і на гіллі, на берізках
наливаються бруньки.

I тоді берізки білі
березневі бачать сни
й прокидаються зраділі,
що діждалися весни.

Н. Забіла

1. В котрому місяці року починається весна?
2. Що діється в природі в березні?

Приказки:

На Петра Вериги ломляться криги.

На Олекси риба лід розбиває, бджола в поле вилітає.

Весна днем красна, а на хліб пісна.

Весна

Із казкової домівки,
Що мов сонечко ясна,
Вийшла ранком у мандрівку
Тепла-радісна Весна.

Глянула: так біло й тихо
На полях, без листя гай...
— Що ж це склалося за лихо?
Хто приспав мій рідний край?

— Певно це Зима зробила
І Мороз — її сусід!
Гей, Вітри ви бистокрилі!
В срібні сурми засурміть!

І Вітри щосил заграли —
Аж почув усенський світ,
І Зима й Мороз втікали,
Що пропав за ними слід!

А тоді квітки відкрили
Свої барвні голівки:
— Ах, так довго ми тужили,
Ждали любої Весни!

Зашумів потік весело,
Скинув пута льодові:
— Поплину я через села,
По камінні, по траві!

Пробудився і Бурмило —
Старі кості простягав:
— Бач, вже й сонце засвітило,
А на луках стільки трав!

Та почули й новачата,
Як то Вітер засурмив,
І побігли в гай завзято,
До лісів, потоків, нив.

— О, вітай, Весно прекрасна —
Заспівали, — Нам вітай!
Ти дала нам сонце ясне,
Звеселила цілий край!

Так у гаю заспівали
Разом в кругі новаки,
Весна красна цілуvala
Їх русяви голівки ...

C. Леся

Та це ж весна

Та це ж весна,
Бо тане сніг. —
Дивись: струмок
Згори побіг.
Шумить вода,
Ламає все.
Весна іде,
Тепло несе.
Шумить, гуде
Веселий гай
І гомонить:
„Вставай, вставай“.

Розтане сніг,
Зима мине,
Земля кругом
Цвісти почне.
Дітей малих
Веселий рій
Помчить із хат
На луг мерщій.
Радіє все,
Співає все:
Весна іде
Тепло несе!

O. Олесь

Смерть батька

Місяць березень брехливий і зрадливий — то до зими тулиться, то до весни. Поїхав Тарасів батько в березні аж у Київ — застудився й занеміг. Треба було йому трохи полежати, та де там — женуть на роботу.

— Іди, іди, ледацо, — гримає прикажчик, — давно на стайні не був, різок не куштував!

А з панщини принесли тата. Вже погляд був каламутний. Як поклали його на лаві, сказав:

— Приведіть усіх.

Усі діти зібралися, усі родичі.

— От і смерть прийшла, — ледве вимовив тато. — Хату Микиті залишаю, він старший, — і почав усіх обділяти.

— Синові Тарасові з моого хазяйства нічого не треба, він не буде абиякою людиною. Буде з нього або щось дуже добре, або велике ледащо, — для нього моя спадщина нічого не значить.

Глянув на Тараса довгим поглядом, ніби мовив: це ж ти розумієш! Підійшли діти попроцятися, а до півночі його вже й не стало.

Сіли родичі радитися, що з дітьми робити.

Треба Тараса кудись у найми дати, — сказав хтось із Тарасових дядьків.

— Хай до мене йде вінці пасти, — обізвався Павло. — Добре, Тарас? Підеш?

Тарас глянув на дядька — згадав батькові слова: „Ні, може з нього щось таки й вийде“ і каже:

— Ні, не піду! Я сам собі знайду, де мені жити.

Як поховали батька, зібрав Тарас у свою торбинку каламар,
перо та крейду і пішов шукати собі долі.

1. Що сталося з батьком Т. Шевченка?
2. Що сказав батько перед смертю про Тараса?
3. Що він лишив йому у спадку?
4. Чому Тарасові не треба було нічого з батькового майна?
5. Що зробив Тарас по смерті батька?

Шевченко — наше сонце

Я маленький хлопчик
Восьмий рочок маю
Але про Шевченка
Вже багато знаю.
Нині нам про нього
Мамочка казали —
Рушником новеньким
Ми портрет вбирали.
Принесли ми жмінку
Рути і барвінку —

Наш Кобзар коханий
Достойний пошани!
Він дитя з-під стріхи,
Він у хлопській свиті —
А прибав нам слави
Як ніхто на світі.
А та наша слава
Не вмре не загине!
Наш Тарас Шевченко —
Сонце України!

Уляна Кравченко

Тарас Шевченко на чужині

Я на гору високую
Виходжу. Дивлюся
І згадую Україну,
І згадати боюся.
Високими могилами,
Темними лугами.

І там степи. І тут степи,
Та тут не такі:
Руді-руді, аж червоні,
А там голубії.
Зелені мережані
Нивами, ланами.

1. Що згадував Шевченко, як жив на чужині?
2. Яка різниця між українськими і чужими степами?
3. Які степи Шевченко любив більше?

ЩО ТО є?

Чи стоїть, чи висить,
Але завжди ходить,
А як перестане,

То людям нашкодить.
Ходить день, ходить ніч, —
Угадайте, що за річ?

Коли Тарас молився...

Тарасові Шевченкові минав тринадцятий рік. Він пас ягнята за селом.

Перед ним, мов мальована картина, розіслався чудовий український краєвид. Тарас дивився і сам собі не вірив, чи це дійсність, чи сон — чи він у раю, чи тільки на землі.

— Яка гарна моя рідна земля! — думав захоплено Тарас. — Чи є в світі щось краще за Україну?

І справді було на що дивитись, було чим любуватись! В дaleчині мріли степи голубії, зеленії, мережані нивами, ланами, високими могилами, темними лугами. Близче села яр і поля, і то-полі, що стоять рядом, мов сторожа, розмовляють в полі — все знайомі Тарасові місця. У яру стойть явір зелений, а під ним джерело з погожою водою. Тече вода з-під явора яром на долину, розливається ставочком. Ставочок виглядає з-між дерев, неначе полотно. Верби піонад ставом тихесенько купають зелені віti.

За яром гай зелений похилився, і вітряк з-за гаю крилами махає. Дивиться Тарас на той гай, на діброву, і йому здається що то не діброка, а дитина, що має доброго батька: навесну укриє її рясно зеленим покровом, улітку одягне її в ризу золотую, а взимі сповіє дорогою білою габою.

Глянув Тарасик на село, і серце наче одпочило: неначе писанка село! Хатки біленькі виглядають, мов діти в білих сорочках у піжмурки в яру гуляють. А онде, онде, мов капличка гарна церковця стойть з похиленим хрестом.

Здалека видно і Тарасикову хатину. Біля воріт стара верба, за хатиною на пригорі садочок густий, темний. У тій хатині колись мати малого Тарасика спочивала, поклони била і молилася Богу, щоб добра доля любила її дитину.

Край села під горою, між вербами та над рікою біленька хатинка; туди звертає Тарас свій погляд. Сидить коло хатинки сивий дід і бавить хороше та кучеряве своє внуча. Надходить вечір, крізь верби сонечко сіє і тихо гасне.

Молодий Шевченко раював. Ніхто так, як він, не відчував її краси і не носив у серці більшої до неї любові. Йому так любо-любо стало, неначе в Бога. Він склав долоні, і з його серця по-плила щира молитва до неба. Тарас молився за Україну.

Але потім недобрі люди, москалі, заслали Тараса далеко на чужину, в руду піскову пустиню. Кожного вечора, як на небо виходила зоря, поет линув серцем-думкою в темний садочок на Україну, згадував її красу, недолю, людей. Тоді він написав у своїй книжечці слова, яких ніхто з нас не сміє забути:

„Свою Україну любіть і за неї, безталанну, Господа моліть!“

Слава Кобзареві

Ходом.

Гармонізував проф. Іван Недільський*

Сла - ва,sla - ва Коб - за - ре - ві, Сла - ва по всяк
У - кра - I - ну вчив лю - би - ти Наш Коб - ар Та -
час; рас... За жи - тя на - ро - ду. Во - лю і сво -
бо - ду My - ки Він тер - пів За у - сіх си - нів.

„Слава, слава Тарасові!“
Заспіваймо всі —
Слава, слава Кобзареві
По віки вічні!
Честь йому віддаймо
І все памятаймо —
Що він є наш цар,
Геній і Кобзар.

Тож учімся і працюймо,
Як велів Тарас,
Щоб в ряди ми стали згідно,
Як настане час. —
За добро народу,
Славу і свободу
Станемо усі
В одному ряді.

У фабричному місті

Місто прокинулось.

Різкий гудок порушив передранішню тишу. Слідом за ним з усіх кінців міста щораз голосніше почали гудіти інші гудки. Хрипкі й несамовиті, наче якийсь хор несамовитих півнів, що металічними гортанями закликали до праці.

Величезні фабрики, яких тонкі димарі маячіли в досвітній мілі крізь дощ і туман, номалу починали будитися зі сну, вибухаючи полум'яними язиками, позіхаючи клубами диму — починали жити й ворушитися в темряві.

Дрібний березневий дощ із снігом ішов безперестанку. Він тарабанив по бляшаних дахах, забігав на тротуари чорних та брудних вулиць, спливав по голих деревах, що, тремтячи від холоду тулілися до високих та довгих стін. Вітер налітав на них із чорних намоклих ланів, проносився вулицями, струшував паркани, накидався на дахи і шумів верховіттями дерев. Невисокі лиши здовж тротуару гнулися від його нападів; рідко розставлені ліхтарні кидали невеликі плями жовтого світла, і там, де це світло лягало, виблискувала чорна й липка грязюка та раз-у-раз виринали люди, що поспішали на поклик гудків.

Тисячі робітників показалися з вуличок і домів, що стояли на окраїнах міста, і наповнили вулицю своїми кроками — уривчастим стукотом дерев'яних підошов.

Вони йшли з усіх боків. Одні з них ставали безладними купами перед ворітами фабрик, другі, постававши один за одним, довгою ниткою втягалися у ворота.

В темних глибинах фабричних дворів почали спалахувати вогні. Чорні й мовчазні фабрики нараз засвітилися сотнями вікон. Білий дим почав вибігати з димарів і розповзатися в туманім повітрі.

Врешті на вулицях стало пусто; ліхтарі погасли. Одлунали останні гудки, і довкола залягла тиша.

Тільки й чутно було лопотіння дощу та притишени посвисти вітру...

Повідчиналися шинки й крамниці. То тут, то там у підвалах, під дахами засвітилися вогники. Тільки по сотнях фабрик кипіло гарячкове напружене життя. Туманне повітря немов стрясалося від глухого гомону машин.

Світало... У туманом залитому світанку виділялися помалу дерева, доми та фабрики.

Вулицями тяглися селянські вози.

Про міста на Україні

На Україні є багато стародавніх міст і містечок; багато є й новіших, які постали там, де поселявалися люди і заводився жвавий торг. Найбільше й найстарше місто України — це Київ, що був колись столицею української держави і осередком українського життя.

Лежить він на правому березі Дніпра. Розложився і по низині і по гарних невисоких горах. Київ не тільки велике, але й дуже гарне місто. Прегарні будинки його та особливо високі церкви з позолоченими банями надають Києву незвичайної краси. У всьому світі не багато таких міст, щоб красою своєю зорівнялися із Києвом.

Київ у сучасні часи. Найкраща вулиця в Києві „Хрещатик“

Найважніша краса Києва в тому, що він має багато старих українських пам'яток, з яких промовляє до нас тисячолітня історія України. Головні святыні Києва та всієї України — це Печерська Лавра, славний монастир, який збудували колись давно монахи Антоній і Теодозій. Тут же біля Лаври, в горах, печери отих монахів, де спочивають їх мощі.

На старім місті можна побачити „Золоті ворота“, останки муру і брами, які збудував князь Ярослав Мудрий майже тисяча літ тому. Недалеко „Золотих воріт“ стоїть стародавній собор св. Софії з високою, золотоверхою дзвіницею, а побіч нього на майдані стоїть пам'ятник гетьмана Богдана Хмельницького, що визволив 1648 р. український народ з польської неволі.

На низині, що Подолом звуться, найперше кидаеться в вічі Братський монастир. В тому монастирі була славна Київська Ака-

Печерська Лавра в Києві

демія, з якої розходилася наука на всю Україну й Московщину. Велика пожежа знівечила була і школу і монастир. Відновив їх і збудував муровану церкву український гетьман Іван Мазепа.

Майже з обох боків облягає Поділ Дніпро, що саме коло Києва робить крутий заворот. Через Дніпро проведені два мости, один для людей, а другий залізничний.

З важніших міст на Україні треба згадати: Харків, Полтаву, Одесу, портове місто над Чорним морем; Львів, столицю західно-українських земель; Чернівці на Буковині та Ужгород на Карпатській Україні.

Так виглядає Львів з літака

Є на Україні ще такі важніші міста: Чернігів, Катеринослав, Житомир, Кам'янець на Поділлю, Херсон, Чигирин, Луцьк, Тернопіль, Станиславів, Коломия, Переяславль, Мукачево та інші.

Так виглядали „Золоті Ворота” в Києві за княжих часів

Вид на Київ з літака

Собор св. Софії у Києві

Собор св. Іоара у Львові

Володимирська гірка і пам'ятник Володимира Великого.
Попід гірку пливе Дніпро.

Чернігів берег Дніпра. На правому боці Труханів острів,
на лівому Поділ.

Квітень

Весно, весно! Перші квіти
розцвітають на землі.
Сині проліски привітно
зводять вінчики малі.

І хоч може буде влітку
більше квітів запашних,
та для нас найперша квітка
наймиліша від усіх.

Ми завжди її помітим,
з лісу в дім принесемо.
І тому цей місяць Квітнем
по заслuzі ми звемо.

H. Забіла

1. Чому другий весняний місяць називається квітень?
2. Від якого слова походить назва квітень?
3. Які квітки появляються навесні найперше?

Христос Воскрес!

Як Ісус умирав на хресті,
Янголята ридали святі,
Сум упав на людей і природу:
І Йорданъ скаламутила воду,
І зів'яли квітки серед трав...
Бо Христос на хресті умирав.

Як умер Божий Син на хресті,
Землю вкрили тумани густі,
День у ніч обернувся, а з хмари
Грім вогнем спалахнув і ударив,
Темінь ночі надвое роздер...
Бо Ісус на Голготі умер.

Як ховали в могилу Христа,
Зажурилися села й міста,
Вітер вив-завивав понад полем,
В гаї пальми згиналися з болем,
Плакав дощик, немов сирота...
Бо ховали в могилу Христа.

Як Ісус із могили воскрес,
Засміялося сонце з небес,
Розцвітали лілеї чудові,
Щебетали пташки у діброві,
Сум розвіявся з вітром і щез —
Бо тоді Христос вже воскрес.

1. На яку пам'ятку святкуємо Великодні свята?
2. Що діялося в природі, коли вмирав Христос на хресті?
3. А що діялося, як Христос воскрес?
4. Чого ми надіємося по терпіннях і нещастях?

Великдень.

В зорі вбрана, нічка гожа
Слухає, як Служба Божа
Відправляється в церквах,
Що палають всі в свічках.

А у церкві і знадвору
Все село людей до збору.
От по Службі, навкруги
Вже обносять корогви.

А з дзвіниці — усі дзвони!
Що найбільший — б'є та стогне,
„Празник ва-ам...
Праця на-ам!“ ...

А дрібніші за ним жваво
Відбивають всім на славу:
„Великдень!“
„Великдень!“

О. П.

Воскресення Христове

Ледве поблідла зоря, ледве загорілося на сході небо, а вже спішать побожні люди до церковці на утреню. У закутку церкви ще глибока темінь. Ще звисають над Божим Гробом жалібні застони, ще зворушує та навіває сум плащениця, яка пригадує Христові муки та смерть на хресті.

Але ось підніс священик хрест і голосно сповістив: „Христос воскрес!“ І заграли всі дзвони, а з усіх грудей хлинула могутня, радісна пісня про Христове Воскресення. І полинула вона понад зелені поля, понад заквітчані левади і польетила ген під небесні зводи.

І кожний відчуває та леліє в серці надію, що по терпіннях, по днях недолі прийде для нас краще майбутнє. Кожний переконується, що через хрест і терпіння, через працю та труди життя дійдемо до радості, до слави і перемоги.

Кожний вірить, що й Україна воскресне у славі та величі...

Пригадуються слова, які сказав колись Христос: „Я є воскресення та життя, хто вірує в мене, цього воскрешу в останній день“.

Великдень на Україні

Гарний Великдень на Україні, дуже гарний, особливо на селах. Цілий тиждень перед Великоднем у хаті і на подвір'ю великий рух. Роблять порядки, прибирають кімнати і приготовляються до свят. Вже у Великодній четвер в кожній хаті печуть паски і ковбаси та пишуть писанки. В п'ятницю немає роботи,

бо це Велика П'ятниця і люди йдуть до церкви „на плащеницю“, а в суботу приготовляють усе, що потрібно, до священня. З суботи на неділю майже ніхто не спить, старші пораються в хаті, молодші звичайно йдуть до церкви, а діти чекають, чекають, поки не поснуть.

В неділю дуже рано, ще досвіта, починаються в церкві великої відправи. У церкві і під церквою повно людей. Майже ніхто не лишається дома в цей день, хіба хворі, що не можуть устати, а так, то всі йдуть до церкви привітати воскресшого Христа. Всі радісні й веселі.

Під час великої Богослужби вся церква аж сяє від світла. Ніколи це не було в церкві більше світла, як на Великдень, бо це величаве свято, радісне й веселе. Всі люди співають „Христос воскрес із мертвих“, на хорах співає гарний хор і дзвонять усі дзвони.

Свячення пасок на Великдень в Західній Україні

Коли скінчиться Служба Божа, священик виходить із церкви на подвір'я, а парубки й дівчата несуть церковні корогви, прикрашені квітами й кольоровими стяжками. Кругом церкви люди поуставляють свячене і чекають, коли священик благословить і покропить свяченою водою Божі дари. Боже, чого тільки тут нема! Найголовніше, це паска, сир, масло і яйця. Це і в найбіднішого мусить бути. Але люди приносять усе, що мають найліпше. Тут і ковбаса, і шинка, і поросся печене з хроном у зубах, і яйця, і писанки, і крашанки і багато дечого іншого. Це все люди виставляють, щоб посвятити.

На самому переді несуть великий хрест і церковні корогви, за ними йде священик з дяком і паламарем, а там церковні сестри і браття з величезними свічками в руках і люди. Всі радісно співають „Христос воскрес!“.

Так обходять церкву довкруги три рази, і коли священик посвятить усе, що тут виставлено, люди помалу починають розходитися. На вулиці чи на майдані ще христосуються з рідними і знайомими і запрошуєть одні одних у гостину. Це ж бо три дні свят — неділя, понеділок і вівторок. Є час повеселитися, забавитися і відпочати. Але відпочинок для старших, а для молоді забава, молодь і діти не мають часу відпочивати.

Як тільки вернулися з церкви додому і з'їли свячене, діти і молодь зараз вибігають на церковний майдан і бавляться до пізнього вечора. А старші відпочивають або приймають гостей.

На другий день свят, в Обливаний Понеділок, ще зранку обливають одні одних водою. Обливаються діти, молодь і навіть старші. В селі крик і вереск, найбільше верещать дівчата, бо дуже бояться води. По Богослужжі молодь знову сходиться під церкву на забави. Дівчата виводять гагілки, а хлопці видумують собі різні забави і перешкоджають дівчатам.

Те саме повторюється і на третій день, у вівторок, який закінчує велиcodні свята. Для дітей і молоді це найприємніші свята — коли, розуміється, гарна погода і нема дощу; коли паде дощ, то для молодих не дуже весело, бо не можна бавитися.

Б. Р.

1. Як приготовляються на Україні до Великодніх свят?
2. Коли і як відбувається свячення пасок?
3. Що роблять діти і молодь під час свят?
5. Яку забаву заводять дівчата коло церкви?

ЩО ЦЕ?

Що то за баба сидить на столі,
А надоколо, мов внуки малі,
Маслэ і яйця, кругла ковбаска,
Шинка і сирник і бубликів в'язка?
Що то за баба —
Вгадайте будь ласка!

Виростає з мене птаха,
Крокодил і черепаха.
Я ж само маленьке, біле, —

Ви мене напевно їли.
Відгадайте, діти, це —
Не що інше, як

Гагілки

На Великдень бавляться дівчата коло церкви, виводячи гагілки. Це останок релігійних обрядів українського народу з поганських часів.

Гагілки — це пісні, а заразом і забави в часі свята весни. В тих піснях співають часто про Ладу. А Ладою звали богиню весни. Та ще в тих піснях співають про золоте зернятко, про те, як ховають зиму, про те, як бджоли починають забиратися до свого діла.

Ті пісні дуже різноманітні. Мало який народ має їх так багато, як наш. У гагілках є багато слів та думок, часом незрозумілих тепер і для тих, що їх співають, і для тих, що слухають. Кожна гагілка має окрему назву, як напр.: Криве коло, Коструб, Явір, Шпачок, Воротар.

1. Звідки взялися гагілки?
2. Що таке гагілки?
3. Про що співають у гагілках?
4. Які назви мають гагілки?

Заспіваймо гаївочку

(Всім українським дітям на еміграції)

Заспіваймо гаївочку,
Українські діти,
Щоб почули наші друзі
По широкім світі.

Заспіваймо про Ісуса,
Що воскрес з могили,
Щоб даремно наші друзі
Серцем не тужили.

Щоб поплила наша пісня
Над широким світом,
Щоб злетіла в Україну
Весняним привітом.

Щоб, мов пташка, понад нею
Розгорнула крила,
Щоб чекала воскресення
Україна мила.

В. Переяславець

Коло

Ой, зацвіли фіялочки, зацвіли,
Аж ся гори з долинами прикрили.
Збирала їх Маринейка знизенька,
А за нею і братейко зблизенька.
Ой, ходи ж ти, мій братейку, за мною:
Люба мені бесідойка з тобою.

Великден у Карпатах

Загостив Великден у Карпатські гори... Сумно дивились зелені верхи на тихі гуцульські села. Жалібно шуміла Черемош-річка по білому камінню. Мов табун прибитих бурею птиць, стояла на горбку за селом громадка дітей. Аж сюди прийшли небожата сказати собі тихцем „Христос Воскрес!“ Щоб не почув лютий ворог, щоб не виридав з грудей святої віри враз із живим серцем...

Сумний був Великден. Не дзвонили дзвони на дзвіниці — вороги їх забрали... ще за війни... Не вийшли дівчата гаївок співати — по хатах нишком сльози втирали. Не гомоніли люди, не обмінювались радісним привітом — безмовно крізь віконця на світ споглядали...

Постояли діти, посумували та й кажуть: „Що будемо робити? Ходім у ліс?“

І пішли. В безлюдді шукали Бога своїх батьків. Серед стовбурів вічнозелених смерек шукали загубленої радості Великодня. Тут їм було легше... А як вийшли на поляну, серце почуло волю і стрепенулось, мов звільнена з клітки пташка. Із уст полилася пісня... Діти взяли одне одного за руки і заспівали гаївку. Закрутився весняний хоровід. Дивились на них стрункі смереки, що обстутили поляну тісним колом; дивилось сонце і білі кучеряві хмарини, що розбіглись по небі, мов баранчики по полонині; слухали їх лісові пташки, слухали й дивувались: що вигнало тих дітей з села в гущавину святкувати Великден?

Нараз у гущавині щось заворушилось. З-за кущів вийшли ззброєні люди. Діти злякалися, безрадно збились у купку, чекали нового лиха.

Але незнані люди відклали набік рушниці і, приязно всміхаючись, зі словами „Христос Воскрес“, підійшли до дітей. Діти зрозуміли: то були свої люди, українські повстанці, лицарі волі, що не схилили голови перед наїздниками.

— Воїстину воскрес! — закликали діти і впали в ті рамена, що до них простигнулися.

— Заспівайте нам, діти, гаївку! — попросили повстанці. — Сьогодні ж Великден!

І знов відізвалася поляна гомоном великодніх пісень. Повеселіло все: і ліс, і небо, і сонце, і білі хмаринки, мов баранчики на полонині. Діти співали своїм героям, оборонцям предківської землі, тим, що вкрили безсмертною славою Рідний Край.

І гуцульські діти і геройські повстанці найшли в глухому карпатському борі свою загублену великоднію радість.

В. Переяславець

Михась допоміг

Весною 1947 року в Карпатських горах гриміла майже цілий день стрілянина. То українські повстанці звели бій з москалями, які поневолили Україну. Повстанці билися дуже хоробро, підповзали кущами до ворожих кулеметів і стрільців, кидали туди зблизька гранати — і ворог замовкав назавжди. Сама природа допомагала відважним синам України: великі ліси приховували їх, кущі захищали від очей ворога, чисті потічки напували своєю кришталевою водою.

Але москалів зібралися там так багато, що група повстанців не могла їх перемогти. Із боєм вони почали відступати до високого берега гірської річки. Вони несли на руках двох поранених друзів.

Як переправитися на той бік із раненими? Здорові самі перепливуть річку, а поранені не можуть. А на тому березі недалеко є криївки, викопані в землі і приховані від ворожого ока деревами, кущами й травою! Там можна відпочати, перев'язати ранених, а тоді знову виступати проти ворога, взявши на підмогу ще один відділ повстанців.

Пастушок Михась дуже любив повстанців і давно вже мріяв їм бодай раз допомогти. Михась мав свою велику таємницю: він якось під берегом зловив невідомо чийого човна, заховав його під кущами при березі, прикривши галуззям і гілками. Нікому не хотів Михась розкривати своєї таємниці!

Але, пасучи корівку над берегом, чув він стрілянину поблизу, а потім раптом побачив повстанців. Повстанці несли на руках двох ранених друзів, а інші відстрілювалися від ворога.

Михась миттю збагнув, що повстанці мають намір перебратися на той берег. Збагнувши це, вирішив розстatisя із своєю таємницею — із своїм човном. Він виглянув із-за куща і кинув камінчик під ноги найближчому до нього повстанцеві. Той обернувся швидко, як блискавка! Побачивши пастушка, повстанець махнув йому рукою, аби втікав! Але Михась не втікав, а навпаки, показував рукою на повстанця і підсувався до нього. Ось вони вже близько:

— Я маю скований човен... Він стоїть отам, унизу, під тими кущами! — прошепотів Михась.

— Дякую, синку! — відповів, посміхнувшись, повстанець. Це був чорнявий юнак, високий і стрункий, а дужий такий, що Михась аж посміхнувся з радості. Повстанець простяг руку Ми-

хасеві, як дорослому, і сказав: „Дякую, візьмемо” — і потис хлопчикові міцно-міцно руку.

За хвилину ранені вже перепливали у човні річку з одним повстанцем, а інші прикривали вогнем ту переправу. Коли переправа скінчилася, повстанці припинили вогонь і зникли. Зникли так несподівано й тихо, що малий Михась нічого не второпав і справді не помітив, де вони ділися.

Коли наблизилися москалі, Михась сидів біля корівки і ножи-ком стругав якийсь патичок. Москаль-большевик запитав у Михася незрозумілою мовою щось про повстанців, але Михась тільки руками розвів: він, мовляв, нічого не розуміє і не знає. Большевик сплюнув зі злости і подався геть до своїх, лютий, бо повстанці і на цей раз виявилися спритнішими.

Українські повстанці зловили в лісі большевика

А на другий день Михась знову знайшов свого човника — на цьому боці річки. Човен був прив'язаний під кущами при березі військовим паском до корча. Із радістю взяв Михась свого човна, але з більшою радістю — той військовий пасок, адже то йому своєрідний подарунок від українських повстанців!

Лесь

1. Як Михась помог повстанцям?
2. За що воюють українські повстанці?
3. Де перебувають українські повстанці?
4. Чого москалі прийшли на Україну?
5. Що треба робити, щоб Україна була вільна?

Україно моя!

Я не знаю Тебе, Україно моя,
Бо родилась я тут в чужині
І твоєї краси ще не бачила я,
Хіба в мріях своїх чи у сні.

А так хочеться раз, хоч один,
Вдихнути пахощі Твоїх лісів,
Твоїх піль бачити буйні лани,
Чути шум верховинських вітрів.

І так хочеться знати, що Ти,
Вже вільна, без кайданів і пут,
Ждеш на поворот своїх дітей,
Що їх доля загнала аж тут.

О, я вірю, настане той час,
Що воскресні прославляться дні
Та закличеш, Вкраїно, всіх нас
І прийдемо служити Тобі.

Меланія Кравців

Травень

Ось і Травень, ясний Травень,
празниково землю вбрав
в одяг свіжий та яскравий
із рясних зелених трав.

В кожнім селищі і місті
стоголосий спів луна.
В травах, квітах, свіжім листі
переможно йде весна.

Н. Забіла

1. До якої пори року належить місяць травень?
2. Від чого походить слово травень?
3. Чому цей місяць називається травень?

Май, місяць Марії

Коли природа оживає,
Сіяють сонцем небеса,
Шумить струмок і птах співає
І все довкола воскреса.
Найкращий в році місяць май,
Бо він присвячений Марії,
І будяться в серцях надії:
„О, Божа Мати! Помагай!”

О, Божа Мати Вселаскава!
Діток під свій покров візьми!
Твоєму Серцю честь і слава
Хай буде вічно між людьми.
Провадь нас в мирі і любові,
І сил, здоров'я дітям дай!
Щоб чисті серцем і в обнові
Ми зустрічали місяць май.

I. Савицька

1. Який місяць найкращий в році?
2. Який місяць присвячений Матері Божій?
3. Чого просимо в Матері Божої?

ЩО ЦЕ?

Без бензини, без мотору
Віз везе і вниз і вгору.
Зустрічаємо щодня
Ми на вулиці

Димом дихаючи грізно,
По шляху заліznім
Сто хатиночок потяг
За собою

Малий бібліотекар

Був я сьогодні у свого товариша Івася, що живе проти школи, і аж заздрісно мені стало, коли я побачив його бібліотеку. Не дуже вона велика, бо Івась на книжки не має багато грошей, але в якому порядку держить свої шкільні читанки і ті книжечки, що їх дістає від тата й мами в дарунку. Кожний цент щадить і несе до книгарні. Так зібрав він собі чималу бібліотеку. Кали батько побачив його дбайливість, купив йому гарну поличку і дав оправити всі книжки в тверді обкладинки. А тепер Івась тільки потягне за шнурочок, заслона розсувается, мов на сцені в театрі. Три ряди оправлених книг, всі в порядку, виблискують золоченими хребтами. Між ними повісті, байки, річники дитячих газет, Історія України, а всі з гарними малюнками.

А як гарненько вміє їх Івась уставити! Білооправлені книжки коло синіх, коло синіх жовті, далі чорні, червоні, зелені. Просто очей не можна відірвати. І каталог собі зробив, де всі книжечки посписувані в абетковому порядку авторів і заголовків книжок. А всі книжки понумеровані, і яке число має книжка на хребті, таке має і в каталозу. Через те кожну книжку дуже легко віднайти між іншими книжками на поличці, зовсім як у правдивій бібліотеці. І завжди має Івась щось до роботи з книжками. То порох стирає, то заглядає до середини і дивиться на малюнки. В книжках його забава й розрада. Так дуже Івась любить свою бібліотеку і так шанує свої книжки, що хоч деякі вже по кілька літ у нього, то виглядають наче зовсім нові. Господи, подумав я собі, а скільки тих книжок я вже знищив. Аж мені жаль стало моїх подертих, закинених у кут, чи під ліжко книжок, коли я глядів на Івасеву бібліотеку.

По двох годинах розмови я попрощався з ним і постановив собі, що від нині краще буду обходитися з книжками і заложу собі бібліотечку.

Як друкується книжка?

Книжки пишуть письменники. Як письменник напише книжку, тоді відає свій рукопис до друкарні, щоб там друкували. Щоб книжку надрукувати, треба спершу скласти її з металевих літер. Літери ті лежать у таких скриньках-перегородках. В одній перегородці повно літери а, в другій б, в третій в і т. д. Скільки родів літер, — стільки й перегородок. Друкарський складач дивиться в рукопис письменника, читає, що там написано, і те саме складає з металевих літер. Це таки забарна робота, бо кожну літеру складач повинен узяти з перегородки і поставити куди треба. Складе друкар з металевих літер одну сторінку, тоді складає другу, третю. І так складе всю книжку. Складені літери намазують фарбою і відбивають на папері. Як уже книжку з літер складено, надрукувати її не трудно. Машина друкарська вже сама літери фарбою мастить і письмо на папері відбиває.

Але тепер уже не треба брати з перегородок по одній літері і складати з них слова, а з слів рядки. Тепер є такі машини — вони називаються лінотипи, — що складають відразу цілі рядки. Кіло такої машини сидить складач і пише наче на писальній машинці, а з машини випадають готові рядки, які потім укладають в сторінки і пускають на друкарську машину.

Спершу люди не вміли друкувати, вміли тільки писати. Хто хотів мати книжку, мусів написати її собі сам або найняти, щоб

хтось написав. А це дуже дорого коштувало, бо писати книгу треба було довго-довго, особливо книгу велику. Через те брали списувачі за свою роботу дуже дорого. І тому тоді тільки в багатьох людей були книги. А як уже вигадали книги друкувати, то стали вони багато дешевші, бо тепер забарно тільки книжку написати і скласти в друкарні з літер, а вже з того складеного машини дуже швидко надрукує тисячі однакових книжок. І для того тепер і небагаті люди можуть купувати книжки по книгарнях. Книгарні є по містах і по містечках. Людина не може всіх книжок, яких їй потрібно, купити, бо на те треба багато грошей і місяця на книжки. Тому люди додумалися, як робити, щоб можна було багато книжок читати, а небагато грошей на те витрачати. І почали заводити книгозбірні. Це так робиться: одна людина або товариство накупить багато книжок і дає їх людям читати за оплатою. От кожному й добре: невелику оплату щомісяця платить, а книжку хоч щодня може іншу брати. Великі книгозбірні є тільки по містах. Українці закладають бібліотеки при школах і при товариствах. Але все таки приємніше мати власну бібліотеку.

1. Хто пише книжки?
2. Куди віддають письменники рукопис?
3. Що роблять в друкарні з рукописом?
4. З чого складаються сторінки?
5. Що роблять потім із сторінками?
6. Який є новіший спосіб складати книжку?

Чому в морі води багато

Море широке й глибоке. Хто їде кораблем через море, то кінця йому не бачить, з моря сходить сонце й у море заходить.

Як вітру немає, тоді море рівне. Але зовсім спокійно море ніколи не стоїть і завжди на морі є хвилі. Коли ж повіє вітер, здіймаються на морі великі хвилі, одна другу доганяє, одна на одну набігає, і з них плеще білий шум.

Вода в морі солона, і пити її не можна ні людині, ні скотині. Про це є така приповідка. Погнав чоловік до моря воли напувати. Не п'ють воли тієї води, а він усе приверта їх до неї, а далі й каже: „Чом же вони не п'ють? Здається вже й пора б! Ке — лиш, сам напусь!“ Ухопив раз — солона, хлеснув удруге — мов солона і гірка. „Е, каже чоловік, тим же її й багато в морі, що її ніхто не п'є.

Це так оповідають жартом; кожен розуміє, через вішо води в морі багато: всі ріки течуть у море і віддають йому ту воду, яку сонце забирає з моря парою.

Українське море — це Чорне море. По ньому плавали колись українські козаки, що воювали з татарами.

1. Чому у морі води багато?
2. Як називається українське море?

Чорне море

Грає море, Чорне море,
Котить хвилі наче гори,
Що вихряться ув імлі
І гойдають кораблі —
Українські кораблі!

А на вітрі майоріють
І лопочуть, і зорють,
Рвійно рвуться догори
Синьо-жовті прапори —
Українські прапори!

Микола Щербак

Морська царівна

Казка

Давно колись над берегом Чорного моря стояла хатка, а в ній жила дівчинка. Вона завжди бігала на беріг моря, гралася водичкою, кидала камінчики й часто лягала собі на пісочку та вигрівалася до сонця. Дуже любила море. Думала: якби то стати морською царівною, жити в палаті на дні моря, чесати коси білим гребенями, колисатись на великих хвилях! Думала так одного разу дівчинка з хатки над Чорним морем і заснула. Не чула як зірвалася буря, сонечко зайшло за хмари, а хвилі стали такі великі, що заляли весь беріг. Одна з них досяgnула своїм білим гребенем дівчинку, погладила її по головці й забрала з собою.

Розкрила дівчинка очі, дивиться, а вона сидить, ні, лежить на великій спіненій хвилі. Довкруги неї темно-синє аж чорне море й нікого більше немає тільки вона сама. От і почала вона плакати:

— Я хочу додому, я хочу до мами ...

— Не плач, дівчинко, — озвався хтось біля неї, — я заберу тебе до своєї палати, що кращої в усьому світі немає.

Дивиться дівчинка, а це якась морська потвора: живіт великий, лице страшне, очі наверху.

— Не лякайся мене, дівчино, хоч я і страшний на вигляд, але зла тобі не зроблю. Ходи!

Сіла дівчинка на велику рибу й спустилася на дно моря. А там чуда: палата вся з маленьких мушельок, прибрана самоцвітами, коло палати садок із коралів, червоні маленькі й більші деревця, а далі великі мушлі, а з них голівки повиставляли морські створіння:

— Вітай нам, дорога госте, вітай, наша царівно!

Ввійшла дівчинка в палату, а там все в золоті й самоцвітах. Водяник (бо це він узяв дівчинку до себе), сплеснув в долоні і з'явилися служки. Розпущені в них зелені коси, а всі вони обвиті зеленим волоссям. Принесли їсти, пити, а потім постелили золоте ліжечко й поклали дівчинку спати, бо вже ніч настала. Коли дівчина пробудилась вранці, біля неї стояв Водяник.

— Наказуй, водна царівно, чого бажаєш?

— Я хочу побачити маму й батька рідного!

— Добре, — сказав Водяник і взяв листок водної лілеї. Написав щось на ньому, закликав літаючу рибку і сказав:

— Занеси це батькові дівчинки й вертайся скоро!

А батько й мати дуже журилися й плакали, не знаючи, що з їх донею сталося. Ходили, шукали, розпитували в людей. Ніхто нічого не знав. Аж дивляться — летить риба, а в мордочці має кусник листка. Перелетіла коло них, випустила листок і зникла в морі. Підняв батько листок, дивиться, а там написано: „Донечка ваша жива й здорована. Як хочете бачити її, приходьте із заходом сонця на берег моря!“

— Жінко, дивись! Це про нашу донечку вістка! — сказав батько.

А тимчасом дівчинку вчили водяного життя.

— Отут твій провідник і оборонець — морський кит, — сказав Водяник і показав на велику-величезну рибу, та таку велику, що коли вона плила по морі, то виглядала неначе острів. Він тебе оборонить перед усіми небезпеками. Він і завезе тебе до твоїх батьків, як тільки сонечко зайде.

— Дякую тобі, Водянику! — сказала дівчинка. — Ти справді дуже добрий.

І поплила собі на хвилях, а за нею, як сторожа, плила велика-величезна риба. Як тільки дівчинка сказала „Ките, я втомилася“,

кит підплівав ближче до дівчини, вона сідала на нього й вигрівалася на сонечку.

А сонечко котилося вже вниз, аж зовсім за хвилі сковалось. Дивиться дівчинка, а на березі стоять батько й мати.

— Добре! — сказав кит і підплів до берега.

— Доню! Донечко! Де ж це ти пропадала?

— Я тепер морська царівна, матусю. Я королева Чорного моря! Не журіться!

— Добре, дитино! Хай тобі Бог помагає. А пам'ятай, що Чорне море, це українське море! — сказав батько.

І поплив кит із дівчинкою геть. Поров високі хвилі, яким морська царівна говорила:

— Чорне море — українське море! Знайте це!

— Знаємо, знаємо! — відповіли хвилі.

На ніч вернулась дівчинка з китом до палати Водяника.

— Завтра будуть гості на морі, — сказав він. — Козаки їдуть на турків, весело буде!

— Завтра?... Завтра?...

Ще до схід сонця дівчинка закликала кита і сказала:

— Ідемо назустріч гостям!

— Добре!

Сіла й попили. Дивиться дівчинка, а далеко на хвилях видіють байдаки козацькі. Підняла руку вгору і стихло море. Чути тільки козацькі співи, що котились по синіх хвилях. Нараз бачить царівна, що з другого боку надпливають великі кораблі. Це турецькі галери! — подумала.

— Китику! Турки надпливають!

— Поможи козакам, це ж їх море!

— Добре! — сказав кит і поплив назустріч туркам. Заховався під воду й чекає. Морська царівна відплила теж трохи дальше і теж заховалася під воду. Коли надпліла турецька галера, царівна показалась на хвилях.

— Дивись, дівчина пливе. Доженім її! — закричали турки. А дівчина поплила просто туди, де заховався кит. Підпліла ще трохи, вихилилась з води, дивиться, а галера вже на хребті кита. Кит піднісся, а турецький корабель схитнувся й дотори дном у воду пішов.

І так вони зробили з другим, третім та іншими галерами. І вільне стало море, а за хвилину надпліли козацькі байдаки. І знову царівна вихилилась із води:

— Їдьте щасливо і щасливо вертайтеся! Я вас хоронитиму!

А хто ж ти? -- питали козаки.

— Я морська царівна. Царівна українського моря!

І їздили козаки й щасливо вертались, а морська царівна
її досі живе на дні моря й стереже Чорне море для України!

І. Лаврівська

1. Що сталося з дівчиною, яка спала над морем?
2. Кому помагали Водяник і кит на Чорному морі?
3. Як кит помогав українським козакам?
4. Чи козаки боялися турків і татар?

Селянин і ведмідь

Казка

Потоваришували якось селянин і Ведмідь та й вирішили
удвох посадити картоплю. Селянин сказав:

— Мені те, що в землі, а тобі те, що над землею.

— От і добре, — сказав Ведмідь, — не треба буде в землі
порпатися, відразу зірву та й з'їм!

Виросла на їх огороді гарна картопля.

Селянин узяв собі, як домовилися, картоплю, а Бурмило
картопляне бадилля.

Наступного року говорить селянин ведмедеві:

— Давай, Бурмило, щонебудь разом посімо!

— Давай! Тільки тепер ти бери собі те, що виросте над зем-
лею, а я те, що в землі.

— Гаразд, — відповів селянин, радіючи, що сильний Ведмідь
поможе ниву виорати. — Хай буде по-твоєму!

І посіяли вони пшеницю. Гарна пшениця вродилась! Селянин
зібрав собі колоски, а Ведмідь... нічого і брати не захотів, бо
в землі були тільки малесенькі корінці пшениці.

Від того часу пропала дружба між селянином і Ведмедем,
і до нині вони вдруге ще не помирилися.

Н. К.

ЩО ЦЕ?

Коли має букву „і“,

Живе в нім дітвора,

Коли має букву „и“,

Летить з хат в простори?

Чи маленький чи більшенький,

І покручуся й поточусь,

З рук до рук я все охоче

і в кишеню кожну скочу?

Смерть Олега

На київських горах стояв великий, чудовий замок. Всі вікна з кришталю, всі двері з золота, всі стіни й долівки в дорогих килимах. А жив у цьому замку князь, багатий і розумний. Називався він Олег. Він княжив над київським народом мудро і справедливо, і всі його дуже любили. Не давав своєму народові кривди робити. Як тільки якісь сусіди починали ворушитись, зараз збирав дружину славних лицарів і виrushав у похід. А мав князь Олег, як і кожний тодішній лицар, вірного коня. Це був його найкращий приятель. І любив його князь Олег дуже.

Одного разу вибрався Олег з дружинниками в похід на деревлян. Ідуть вони степами, перепливають ріки, переїздять ліси, аж побачили колодязь (керницю). Тут задумали коней напоїти. Позбігались люди, а між ними й дівчата були, та всі хотіли чимсь прислужитись славним лицарям.

Одна напоїла княжому воєводі коня, друга піднесла відро з водою коневі іншого лицаря... А сам князь стоїть збоку й приглядається та жде своєї черги. Аж дивиться - стоїть дівчина, коси розпущені, очі горячі, уста як вишні, а личко біле-біленьке. Але сумна така, дивиться на князя, а з очей її страшна розпач пробивається. Нагло зірвалась і підбігла до князя.

— О, князю! Ти... ти згинеш від своєго коня! — сказала.

— А звідкіля ти це знаєш, красуне, що я князь? Вбрання моє як у кожного дружинника.

— Я знаю. Я серцем відчуваю.

— А звідки ти знаєш, що мій кінь принесе мені смерть?

— Я знаю. Я це серцемчуло.

— Недобра це ворожба. Невже ти не могла знайти мені кращої на дорогу?

— Я знаю... я знаю... але ти згинеш від нього!...

Напоїли лицарі коней, відпочали та й поїхали далі. Князь сумний був; очі дівчини, горіючі вогнем, ввижалися йому весь час, а страшний голос дзвенів в вухах: „Ти згинеш від нього...“

Але коли прийшло до битви, князь Олег забув про все і, як завжди, перший кинувся на ворога. І знову перемогли славні дружинники ворога і верталися гордо додому.

А як переїздили коло села, де перше коней поїли, князь завернув до тої самої криниці. На камені сиділа та сама дівчина з розпущенім волоссям, бліда, тільки очі ще більше горіли.

— Здорова, ворожко! Ну, я ще живу і кінь мій живе!

Я знаю. І ще довго будеш жити і країну твою квітучою
ї: багатою зробиш, але згинеш від свого коня. А причина твоєї
смерти розповзє по всій країні і те, що добрі володарі збудують,
коня руйнуватиме! Вбийте її, лицарі, вбийте її! . . .

Впала дівчина зомліла і ще блідішою стала. Нахилився
князь над нею — не живе!

— Яка вона гарна! — сказали всі. — І що вона таке гово-
рила? Кого вбити?

— Побачимо! — сказав Олег, і всі сумні поїхали додому.

Ще довгі роки княжив князь Олег, але коня свого більш не
брав у походи. Збудував для нього стайню і призначив, щоб його
доглядали. Тридцять три роки правив князь Олег київською дер-
жавою і тридцять три роки розбудовував та збагачував її. Але
завжди пам'ятав про свого улюблена коня, все відвідував його
ї турбувався, щоб йому нічого не бракувало. Аж одного разу,
коли князь вернувся з походу, слуги сказали йому, що його кінь
не живе.

— Згинув мій приятель. Ворожба дівчини не сповнилася,
я живу. Де він лежить, ведіть мене до нього!

І завели слуги князя. А з коня вже тільки білі кістки оста-
лися. І діткнув князь ногою кінського черепа. А звідти гадюка
виповзла і вкусила князя в ногу.

Занесли князя до терему, поклали на ложе вистелене шкі-
рами і почали рятувати.

— Це вже так буде, діти! — сказав князь. — Дівчина серцем відчула. Вона сказала, що причиною моєї смерті буде мій кінь. Оце та гадюка. Дівчина сказала, що вона розповзе по всій Україні і те, що добрі люди збудують, вона буде руйнувати!

І нагло всі в кімнаті замовкли. Князь замовк теж. Всім здається, що чують голос дівчини: Убийте її, вбийте гадюку, щоб народу не ніщила!

І кинулись лицарі до кінського черепа, але по гадюці вже й сліду не стало. Вернулися до князя, а він тільки прошепотів:

— Знайдіть гадюку, бо лихо вам буде! — і помер.

І до сьогодні страшна гадюка в'ється між народом і ніхто не може її єбити.

Чи сили мало у київських лицарів, чи не бачать де вона? ..

А голос дівчини дзвенить:

— Убийте її, вбийте! Вона між вами, вона ось тут!

І. Лаврівська

1. Куди вибрався князь Олег з дружинниками?
2. Кого він стрінув подорозі?
3. Що юному віщувала дівчина?
4. Чи віщування справдилося?
5. Від чого вмер князь Олег?

Калиновий міст

Групка дітей бавилася в козаків. Вони мали палички і їздили на них, вдаючи, що їдуть на конях. Старшенький Андрійко був за ватажка. Він розділив дітей на козаків і на татар.

„Татари“ помчали на дерев'яних конях-паличках вдолину за куці. „Козаки“ поважно похожали, потім збилися в гурт і слухали Андрійка: він радив, як краще напасті на татарів, або ж відбити їх напад, якщо вони нападуть перші.

— Так, чи інакше, — гордо сказав Андрійко, — ми, українські козаки, мусимо прогнati геть татарів.

Сказано — зроблено!

З криком помчалася група хлопчиків і дівчаток на бій. Дівчаток не хотіли спочатку брати до гуртту, але подумали-подумали і взяли: ану ж будуть поранені козаки, хто їм „ранн“ перев'яже?

„Татари“ побачивши з-за кущів, що на них із незвичайною

швидкістю летять „козаки“ — кинулися без бою хто куди бачив. Вони ще не встигли навіть нарадитися, як країце воювати.

Довго гналися „козаки“ за „татарами“, аж коли вже всі потомилися, гукнув „татарський“ командир, що вже не хоче воювати. Забрали козаки своїх ворогів у полон. Але один „татарин“ — завзятий Микола — не хотів здатися в полон. Він біг все далі й далі, і все менше було охочих його переслідувати.

Микола добіг до балки, в якій вився струмок. Там його побачив якийсь чоловік.

— Чого це ти, хлопче, так біжиш, як навіжемий? — запитав він Миколку.

— Ой, я — „татарин“, я втікаю від козаків! — задихавшись, відповідав той, і хотів бігти далі.

— Не біжи, — сказав чоловік і посміхнувся у довгі гарні вуси.

Коли всі підійшли до Миколки й чоловіка, він подивився з усмішкою на дітей і сказав:

— Сідайте, дітки, і я з вами присяду. Я вам щось розповім. Чи ви знаєте, як зветься ця балка?

— Знаємо! — хором відповіли діти. Андрійко поважно промовив:

— Ця балка зветься Калиновою Балкою, або ще зветься Калиновим Мостом.

— А чи знаєте, чому вона зветься Калиновим Мостом?

Діти переглянулися і мовчали: ніхто того не знав.

— Тож слухайте і запам'ятайте, — сказав чоловік. — Отут, на цім місці, був колись великий, справжній бій: козаки билися з татарами, які напали були на Україну, прийшовши з Азії. Це вже понад триста років тому, а назва Калиновий Міст — походить ще з того часу.

Діти тісніше обсліди оповідача.

— У цій балці тоді тік не струмок, а невеличка річечка, і було тут місце дуже болотяне. Отож татари так натиснули на українських козаків, що казакам довелося відступати. Кинулися вони відступати — нікуди! За ними — оця балка, заболочена, з трясовиною: ступиш і потонеш у болоті і коні потопляться. Що робити?! Але отаман миттю збегнув, що діяти. „Рубайте кущі й калину і кидайте на болото, по них перейдемо на той бік!“ Козаки шаблями рубали кущі калини, а частина тимчасом відбивалася від татар. За кілька хвилин болото було покрите галузями, кущами, лозою, — козаки з кіньми перейшли на той бік.

Татари спинилися й не наважувалися підходити, бо козаки відкривали сильний вогонь.

Поки татари крутилися, не знаючи, що робити, з українського боку вже мчала до козаків підмога. Як соколи, налетіли на ворога чубаті запорожці, промчали штучним мостом з калини, вдарили по татарах і мало хто з напасників виніс із того бою свою голову.

І від того часу ця місцевість звуться Калиновим Мостом. Бачите їце й тепер он росте тут калина. Вона колись допомогла нашим у біді.

Незвичайно цікаве оповідання почули діти і ніхто не хотів іти додому. Але чоловік устав і сказав їм:

— Тепер ідіть додому й беріться за науку. Ворога можна перемагати і шаблею, і знанням — бо знання це також зброя. Всім треба вміти орудувати, все знати — для України.

Діти подякували за оповідання, а за яку годину вже всі сиділи над книжками.

Найпильніше вчився їх „отаман“ Андрійко.

Лесь П.

1. Від чого пішла назва Калиновий Міст?
2. Як врятувалися козаки від татарів?
3. Як можна перемагати ворога?

Безконечні казочки

Скажу вам діти казку:
Приніс зайчик дров в'язку.
Поколов їх дрібненько.
Зварив кашку скоренько.
Кашка була солодка —
Моя казка коротка.

Зате скажу вам другу:
Прибіг котик із лугу,
Та як грівся на печі,
Дивні мурлікав речі.
Як ті речі розв'яжу,
Тоді казку розкажу.

А ще знаю і третю:
Впала мушка на лету
Та й в сметану забрила.
Вийти звідти не вміла.
Далі-далі не можна
Бо це казка тривожна.

Ба ще знаю й четверту:
Вліз горобчик у стирту
І хвалився до схочу —
Усе зерно змолочу!
Чи змолотить — не знати,
Доведеться чекати.

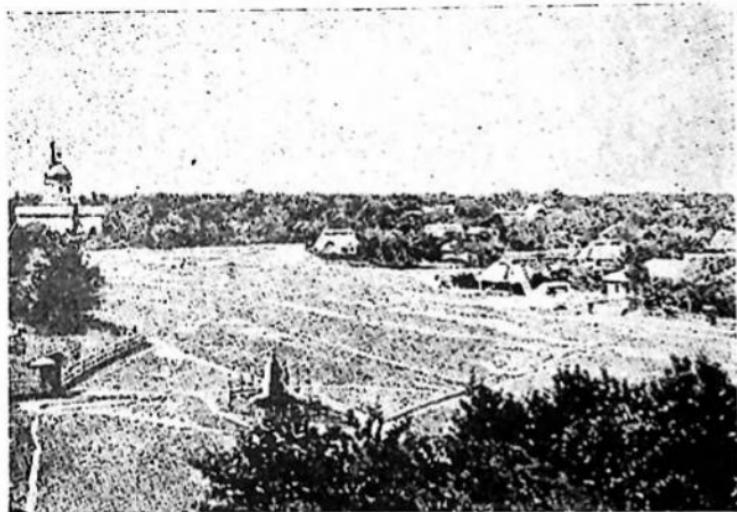
Послухайте ще й п'яту:
Прибіг хлопчик в кімнату,
Замащений по вуха,
Бо він мами не слухав.
А що далі — не знаю,
Хіба в мами спитаю.

Завтра скажу вам шосту,
А позавтра вже решту:
Сьому, восьму, дев'яту,
А в неділю десяту:
Пено будете раді,
Казочок цій громаді.

М. Підгірянка

Українські села

На Україні живуть люди по містах, містечках і селах. Фарм таких, як у Канаді або Америці на Україні мало і зовуть їх там хуторами. Українські села дуже до себе подібні і стоять найбільше при воді: або біля ріки чи річки, або біля ставка.

Українське село над Дніпром

В один бік річки розкинулось село, а в другий простяглось громадське оболоння та зеленіють людські луки. Через річку пекинулась обсаджена вербами гребля. По середині села з-між дерев вирінає церква, недалеко церкви школа, читальня та крамниця.

Багато сіл на Україні побудовано по ярах та долинах. Тут і на воду зручніше і деревина всяка краще росте. Та не тільки

через це поселялись наші люди в ярах і долинах. Колись на Україні небезпечно було жити. Тому й люди шукали в ярах і долинах захисного місця.

Також хати і господарські будинки в українських селах до себе подібні -- соломою або черепицею чи гонтами криті.

Трохи далі від хат стоять стодола, стайні, шопа, дрівітня та інші господарські будинки. Де-не-де видно велике господарство зі стогами, стиртами і великими господарськими будинками.

Нерозкішні і небагаті українські села, не блищаючи всячиною, та гарні вони всякому, хто їх знає.

В кожнім українськім селі школа і церква

Чепурні в селах білі хатки, чепурні двори, вкриті зеленим травником, гарні високі та кучеряві верби, червона калина над водою, або й біля колодязя; гарно пахнуть квіти в огорожиках, а ще краще підбечуть соловейки в садках.

А колоожної хати є гарний садочок.

Такі були українські села давніше. Але коли на Україну прийшли безбожні московські большевики, українські села змінилися. Большевики завели „колгоспи“ (спільні господарства), порозваливали церкви, знищили хати, сади і господарства. А всіх людей поробили невільниками, які важко мусять працювати на большевицьку Москву.

Українське село

Село! І серце одпочине.
Село на нашій Україні
Неначе писанка. Село
Зеленим гаєм поросло.
Цвітуть сади, біліють хати,
А на горі стоять палати
Неначе диво. А кругом
Широколистій тополі.
А там і гай, і ліс, і поле,
І сині гори за Дніпром, —
Сам Бог вітає над селом.

Т. Шевченко

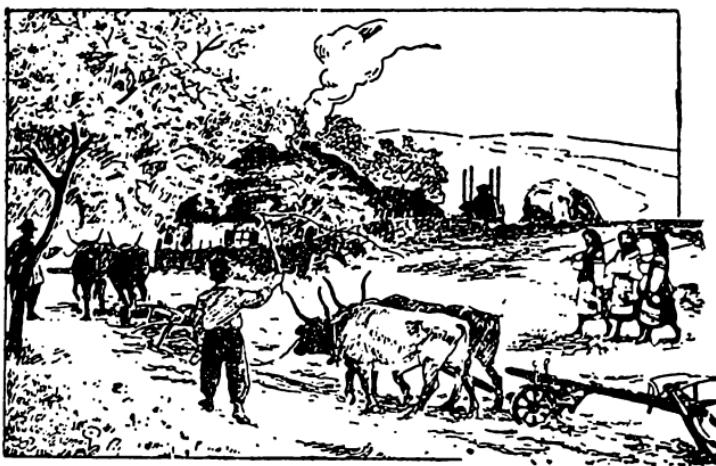
Село на нашій Україні неначе писанка

Захід сонця

Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихне, поле німіє;
Радіють люди, що одпочинуть.
А я дивлюся і серцем лину
В темний садочок на Україну.
Лину я, лину, думу гадаю,
І ніби серце одпочиває.

Чорнє поле, і гай, і гірки,
На синє небо виходить зоря.
Ой зоре, зоре! — І слізки кануть . . .
Чи ти зійшла вже і на Україні?
Чи очі карі тебе шукають
На небі синім? Чи забувають?
Коли забули, бодай заснули,
Про мою доленьку, щоб і не чули.

Т. Шевченко

Вечір на Україні

Садок вишневий коло хати,
Хрушці над вишнями гудуть,
Плутарі з плугами йдуть.
Співають, ідучи, дівчата,
А матері вечеряте ждуть.

Сім'я вечера коло хати,
Вечірня зіронька встає,
Дочка вечерю подає.
А мати хоче научати,
Та соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх,
Сама заснула коло їх.
Затихло все. Тільки дівчата
Та соловейко не затих.

Т. Шевченко

Червень

Той, хто бачив, як розкішні
маки вогняно цвітуть,
як в садках дозрілі вишні
аж гілки додолу гнуть, —

той, хто в пору косовиці
на узлісся поміж трав
соковитої суници
повні кошики збирав, —

той розкаже сам, напевно,
чом це здавна між людей
в Україні зветься Червнем
перший літній місяць цей.

Н. Забіла

1. З якого місяця починається літо?
2. Від якого слова походить назва червень?
3. Чому цей місяць називається червень?
4. Що в червні має червоний кольор?

Зелені свята

Нема над Зелені свята. Годі описати, як гарно, як любо тоді в нас. Вийдеш у поле — рай! Земля пристроєна в квіти, красується мов у вінці відданіця гожа, а ліси зеленіються, наче в святкових ризах. Поля, засіяні золотим зерном, випускають перший колос, а в садах деревина, облита вонним молоком, аж тягне в свій холідочок. Чисте і тепле палає, гріє і любо усміхається до тебе, а весела птиця щебетами своїми аж носить дібрвою.

А прийдеш до села — який там новий вид, яка там нова радість! Хати всі побілені, вичищені; а на кожнім подвір'ю гай. То кленові, то липові, то ясенові галузки стоять і на воротах і на підсінню; сторчати у віконцях, виглядають із стріхи і всюди-всюди, немов у якім лісочку.

А люди, повбирали в святочні одяги, проходжуються по вулицях, то сидять попід хатами або гомонять по садочках. Там купка господарів, поспиравши коло нових плотів, розповідають собі про ярмарки, про маржину та про пригоди. Тут знов кілька жінок, посадивши на воротах, пригадують собі молоді, веселі та щасливі літа. А там хлопці водяться з музикою, грають, танцюють; а тут знову купка дівчат шепче собі жартуючи.

Aх! Як любо у нас на Зелені свята!

Микола Устіянович

Іван Підкова

Було колись в Україні
Ревіли гармати;
Було колись — запорожці
Вміли панувати!
Панували, добували
І славу, і волю, —
Минулося, осталися
Могили по полю!
Високі ті могили,
Де лягло спочити
Козацьке біле тіло,
В китайку повите.
Високі ті могили
Чорніють, як гори,
Та про волю нишком в полі
З вітрами говорять.
Свідок слави, дідівщини
З вітром розмовляє,
А внук косу несе в росу,
За ними співає.
Було колись — в Україні
Лихо танцювало.
Було колись добре жити
В нашій Україні...
А згадаймо! Може серце
хоч трохи спочине.
Чорна хмара з-за Лиману
Небо, сонце криє;
Синє море звірюкою
То стогне, то вие,
Дніпра гирло затопило.
,А нуте, хлоп'ята,
На байдаки! Море грає,
Ходім погуляти!"

Висипали запорожці,
Лиман човни вкрили.
„Грай же, море!“ заспівали,
Запінілись хвилі.
Кругом хвилі, як ті гори:
Ні землі, ні неба.
Серце мліє, а козакам
Того тільки й треба.
Пливуть собі та співають;
Рибалка літає,
А попереду отаман
Веде, куди знає.
Похожає здовж байдака,
Гасне люлька в роті,
Поглядає сюди-туди,
Де то бути роботі?
Закрутivши чорні вуси,
За вухо чуприну,
Підняв шапку — човни стали.
„Нехай ворог гине!
Не в Синопу, отамани,
Панове-молодці,
А у Царград, до султана
поїдемо в гости!“
— „Добре, батьку-отамане!“
Кругом заревіло.
„Спасибі вам!“
Надів шапку.
Знову закипіло
Синє море. Здовж байдака
Знову похожає
Пан отаман, та на хвилю
Мовчки поглядає.

Т. Шевченко

1. Які часи згадує Т. Шевченко в цьому віршику?
2. Що залишилося від слави запорожців в Україні?
3. Які були козаки, як вибиралися в похід?
4. З ким воювали козаки-запорожці?
5. Хто тепер найбільший ворог України?

Остапкові воснні христинни

Остапків батько був управителем маєтків князя Острозького на Волині.

Остапкові кінчилося вже 12 років. Від 7 року його життя найняв йому батько вчителя. Вчився Остапко гарно. Та все ж таки більше тягнуло його до шаблі, лука та рушниці. Батькові це дуже подобалося. Він говорив:

— Буде з Остапка лицар!

Раз бавився Остапко з хлопцями на другому кінці села під лісом у війну. Одна частина були християни, а друга татари. Остапко проводив християнами. „Татари“ пішли за гору і звідти мали несподівано напасті на християн.

Остапко, як добрий отаман, скрив своє військо в лісі, а сам виліз на найвищого дуба, щоб розглянутися, куди пішли „татари“. Нараз побачив він на шляху куряву. Приглядається добре, а це люди на конях, зауважив і гострокінчасті шапки.

— Татари! — блиснуло йому в голові. І він швидко зісунувся на землю й каже до своїх:

— Хлопці! Татари, справжні татари йдуть. Відділ невеличкий, найбільше 12 людей. Але можуть наших „татар“ узяти в полон. Мусимо їх рятувати. Ти, Івасю, найшвидший в ногах, перекраїшся до наших хлопців і сповістиш їх про небезпеку. Скажеш, щоб продісталися крадькома до оцього ярку й там скрилися. А як почують крик пугача, нехай вискочать і засиплять татар стрілами. А ми їх рівночасно привітаємо звідсіля стрілами. Так візьмемо їх у два вогні.

Івась негайно помчав до другого відділу. Остапко велів своїй дружині скритися в лісі і держати лука напоготові. Як він крикне з дерева пугачем — стріляти.

Сидить Остапко на дубі та стежить за відділом татар. Ось вони вже під'їздять під ліс.

— Пугу, пугу! — роздався крик пугача. В ту мить яких сорок стріл сипнуло з двох боків на татар. Чотирьох татар повалилося з коней додолу. Татари змішалися, а тут у друге сипнули стріли. І знов трьох татар впало. Вже їх тільки шість остало. В тій хвилині з ярку і з лісу вискочило сорок хлопців та хапають татарських коней і стягають із них татар. Татари не мали часу й за шаблі вхопити.. Хлопці перев'язали всіх шістьох. З цих татар, що впали з коней, було п'ять живих. І їх узяли хлопці в полон, перев'язавши насамперед їх рані.

І з полоненими та з їх кіньми подалися всі до двора. Велика була радість і втіха в дворі, коли хлопці привели полонених. А коли вони оповіли Остапковому батькові всю пригоду, сказав він до сина:

— Будеш отаманом, Остапку!

Так і було. Остапко, як виріс, став черкаським і канівським старостою. Там збирал він відділи козаків і добре давався татарам у знаки.

Антін Лотоцький

1. Що сталося, як Остапко бавився з хлопцями у війну?
2. Що зробив Остапко, як побачив відділ справжніх татарів?
3. Кілько було татарів?
4. Що зробили хлопці з раненими татарами?
5. Яким виявився Остапко?
7. Що він робив пізніше, як виріс?

Полісся

Північна границя України від Білорусі є Полісся. Воно лежить на північ від Волині і тягнеться аж по Дніпро. Полісся —

дуже цікава країна. Це низина, вкрита великими лісами. В тих лісах багато малих річок, озер і багниць, а серед лісів багато великих багністих луговин. З весною, коли сніги топляться, або і вліті коли випаде довга слота, тоді всі ріки Полісся виступають з берегів і заливають широко всю землю. Тоді видно тільки небо, воду і ліс. З села до села можна їхати лише човном.

Влітку, коли їдете тим краєм, всюди бачите піски. З обох боків дороги, як дві стіни, стоїть високий ліс сосновий, зелений і літом і зимою. Скорі їхати по пісках неможливо. Де-не-де лісова річка пливе через дорогу, моста нема, їдете просто через ріку.

1. До якої країни належить Полісся?
2. Який нарід живе на Поліссю?

Квіти для Божої Матері

Серед лісу стояла самітна капличка. Квіти й гущавина за кривали її так, що ледве можна було її доглянути. А хоч була вона зверха не дуже гарна, та в середині була чистенька і гарненька.

Капличка була посвячена Матері Божій. На стіні був образ, який представляв Матір Божу з Ісусом. День і ніч горіла перед образом лямпочка, а на віттарі було все повно квітів.

Раз переходив попри капличку якийсь чужий чоловік, що мешкав у сусідньому селі. Він станув і здивувався, бо не сподівався, щоб у лісі, серед гущавини, могла бути капличка. Він хотів перейти, не скинувши капелюха, бо був безбожний і давно вже втратив віру. На поляні за капличкою побачив нагло маленьку дівчинку, що дуже пильно порядкувала квіти і старалася зробити в'язанку. Її маленькі рученята однаке не вміли того зробити. Побачила і вона чужинця. Щиро, як усі діти, підійшла вона до нього й попросила:

— Прошу вас, будьте такі добрі і зв'яжіть мені ці квіти.

— Дуже радо, — відповів чужинець, — але скажи мені, кому ти занесеш цю китицю?

— Божій Матері, — відповіла Ганнуся і її очка блиснули втіхою. — А знаєте, — щебетала вона дальше, — я завжди приходжу сюди щоденно і зриваю квітки, а моя матуся зв'язує мені їх у в'язанку, підносить мене і я прикрашую образ. Але нині мама не мала часу, бо пере і казала мені іти самій. Та правда —

додала вона по хвилині, — ви будете такі добрі і пінесете мене, щоб я Божій Матері подала китичку?

Недовірок вже давно не був у церкві, але не міг опертися проосьбі дитини. Він увійшов до каплички і зробив як дівчинка хотіла. Коли китичка була вже під образом, він опустив Ганнусю на землю і хотів вийти, але дівчинка вхопила його за руку і защебетала:

— Лишіться, прошу, ще помолимося до Божої Матері.

Чужинець викручувався, що не має часу, але коли Ганнуся сказала — це потриває коротко, я зараз, — він лишився і бачив як дівчинка стулила ручки і проговорила голосно Богородице Діво.

Недовіркові зробилося дивно на душі. Почав щось пригадувати собі. Як давно говорив він цю молитву. Тоді він ще вірив у Бога. Чи він забув її? Він хотів повторювати за Ганнусею, але вкінці пригадав собі.

— Чи ти щодня приносиш квіти Божій Матері? — запитав він дівчинку, коли вони верталися додому.

— Так, щодня, — відповіла вона, — а ви Й не принесете?

— Принесу, принесу зараз завтра, — сказав він і додержав слова.

На другий день цей чужий чоловік клячав біля маленької дівчинки в капличці і молився.

Це все сталося завдяки Ганнусі, що приносила Божій Матері квіти.

1. Для кого збирала дівчинка квіти?
2. Хто їй помог зв'язати квіти і прикрасити образ?
3. Чи цей чоловік був побожний?
4. Як він змінився пізніше?
5. Хто допоміг йому навернутися до Бога і Матінки Божої?

ЗАГАДКИ

К . . . — домашнє звіря	По дорозі
. и . . — живе у воді	Й без дороги
. . і . — пісна омаста	Носить нас
. . . в — інакше озеро.	Найліпше . . .

Приказки:

Перемагай зло добром, труднощі розумом, а небезпеку досвідом.

Повстанець

На березі глибоководного ставка, під ліском, сидів хлопчик. Івась називався. Обстругував довгого ліщинового прута, хотів собі зробити вудку — ловити рибу. Поруч лежав кудлатий пес Бурко і приглядався до Івасикової роботи, висолопивши язика.

— Ну, що, Бурку, будемо рибку ловити? Почекай, ще вудка не готова... Ну, чого ти? ..

Бурко наїжив шерсть і почав гарчати.

— Що тобі, Бурку? О, хтось іде. Тихо будь — не бачиш — якийсь бідний чоловік, ледве ноги волочить.

— Здоров, хлопче, — сказав подорожній. — Ох, треба, маєтъ, відпочити... Здалека йду...

— Доброго здоров'я, дядю. Сідайте, відпочиньте... О, та у вас на нозі кров! Не маєте перев'язки?

— Перев'язки не маю, але в мене сорочка біла. Розстебни мені куртку, хлопче, так... тепер порви сорочку на стрічки, стак... а тепер ногу обв'язжи, щоб кров слідів не лишала...

Івась дбайливо робив усе, що йому казав подорожній. За хвилину нога була перев'язана.

— Тут недалеко криниця, — сказав Івась, — може вам принести води?

— Принеси, любий, принеси... — втомлено вимовив подорожній.

Втішений тим, що незнайомий так лагідно до нього говорить, Івась склонився на рівні ноги, гукнув: „А ти, Бурку, пильний тут добре!“ — і побіг у ярок до криниці.

Скоро вернувся з повною шапкою свіжої криничної води. Подорожній смачно напився, подякував Івасеві й запіватав:

— Може знаєш, синку, десь затишний куточек, де б я відпочив трохи у безпеці? ..

Івась трохи подумав, а тоді каже:

— Хіба під отим кущем!

— Ні, кущ замалий, видно буде.

— А отам, у рові, може?

— Ні, рів неглибокий, видно буде.

— Ага, стривайте! Он на березі, в тому закутку, перевернутий човен, а під ним навіть соломи трохи — можна й переспати. Ходіть, я вам поможу...

І подорожній, спершись на Івася, пошкутильгав до човна і за хвилину зруечно примостиився під ним, на соломі. Кучерява верба затінила човен, і чоловік скоро заснув.

А Івась з Бурком вернулись на старе місце вудку кінчати. Нагло Бурко голосно загавкав.

Івась підвів голову: іде двох озброєних чоловіків і чогось шукають — до трави пильно придивляються.

„А може вони шукають... того раненого?..“

Івась повернув голову вбік і побачив на траві краплини крові. Пригадалось їому, як казяв поранений, щоб слідів по нім не лишилося...

Довго не думаючи, глянув на свого ножика, що ним вудлице стругав, відвернувся, щоб ніхто не бачив і ця! — по пальчику, а кров — кап-кап! — на те саме місце, де вже були краплиники крові...

— Ей, хлопче! Не переходив сюди чоловік? — запитав один чужинець.

— Ні, ніхто не переходив.

— Дивися, тут кров, — зозвався другий.

— Так, я собі пальця врізав, — сказав Івась.

— Ти справді врізав?

— А ось подивіться. Бачите? А кого ви шукаєте?..

— Не твоє діло! — і пішли далі, тільки Бурко недобром оком за ними дивився. А як зникли за горою, Івась сказав:

— Бурку, сиди тут, не рухайся і гавкай, голосно гавкай, якби хтось ішов, чуєш? — А сам пішов до човна.

— Ой, дядю, шукали вас якісь два озброєні і вже пішли, бо я сказав, що тут нема нікого...

— Дякую, хлопче! Мені пора в дорогу — важливе діло мушу зробити.

— Ні, ви не можете йти, ви ж хворі... Може... може я?..

— Треба піти до Чорного бору — це недалеко — і тресба занести... Але ні... це я мушу сам...

— Я занесу і нікому не віддам, тільки тому, кому треба. Я знаю, ви...

Івась нахилився до самого вуха свого гостя і зашепотів так тихо, що й найближчі до землі листочки з нижчих гілок верби над човном не почули з його шепоту нічогісінько. Але ранений почув:

— ...ви — повстанець... Я знаю, треба мовчати. Дайте, і я хочу чимсь прислужитись Україні, бо їй мій тато... повстанець.

1. Яким способом помог Івась раненому повстанцеві?

2. Хто шукав за повстанцем?

3. Чому Івась хотів оборонити повстанця перед ворогами?

Усусуси

Має Стець дідуня з сивим вусом,
А дідусь колись був Усусусом —
Усусус — це здавна знає Стець —
Український Січовий Стрілець.

Дід нераз розказує цікаво
Про стрілецьку боротьбу і славу,
Про походи, наступи, бої,
Про пригоди бойові свої.

Є в дідуня знімка: в однострою
Він стоїть, в руках тримає зброю —
„Бачиш? — каже хлопчикові дід, —
Ця картина має сорок літ.

Сорок літ . . . Пожовкла вже картина,
Та не склала зброї Україна,
І рушниці не пускає з рук
Наш повстанець, Усусуса внук!

І боротися так довго буде,
Аж Вітчизні волю він здобуде,
І засяє на широкий світ
На Калині волі білий цвіт“.

Р. З.

1. Хто то були Усусуси?
2. Чи тепер ще є Усусуси?
3. За що воювали Усусуси?
4. Хто є тепер наслідниками Усусусів?
5. За що борються повстанці?

Приказки про козаків

Степ та воля — козацька доля.
Козацькому роду нема переводу.
Козак з бідою, як риба з водою.
Хліб, сіль та вода — то козацька їда.
Терпи козаче — отаманом будеш.

Малі скорострільці

Було то літом, коли в нашім краю кипіла війна. Всі дорослі люди пішли рідний край боронити. В селі лишилися лише старі люди, жінки і діти.

Батьки Дмитруся й Василька пішли також на війну. Дмитрусь був сином учителя, а Василько селянина. Обидва були ровесники, разом зросли, разом училися і бавилися. Та тепер їх забава не була така весела, як колись. Вони бачили, що їх матері сумують, а часом вечорами чули, як оповідали собі, що наше військо, мабуть, не встоїться перед перевагою ворогів. Оповідали, що наші війська уступають і зближаються до села. Хлопці слухали уважно й умовилися, що коли військо збліжиться, вони пристануть до війська, дістануть кріси і будуть боронити свій край.

Одного ранку прийшли до села вояки, що спішили своїм на поміч. Хлопці вже не розлучалися з ними. Розпитували про все й оглядали зброю. З кріса навчилися стріляти вже першого дня. Та найбільше подобалися їм скоростріли. Хлопці аж підскакували з радості, коли скорострільчики пустили для вправи ленту сінних набоїв.

-- Як підростете, то будуть з вас добрі вояки, -- хвалив їх стрілець. А хлопці думали собі: -- Чи ми вже й тепер не могли б стріляти? - - І той ночі силилися обом скоростріли. Дмитрові снілося, що він стріляв по широкім полі, де були вороги, а ціле поле цвіло червоним маком. А Василькові снілося, що він стріляв від своїх воріт по дорозі, а дорогою плила річка, ціла червона.

Ранесенько повставали, вибігли з хати, але вояків уже не було. За селом чути було війну, скоростріли тріскути, чути було, що зближаються до села. Наші відступали.

Хлопці вибігли за село, а там ціле пекло. Стрільці відступають. Що хвилини паде один, то другий. Побачили і своїх знайомих стрільців, як вони тягнули свій скоростріл і ставляли його на горбку коло дороги. Кульки свищуть хлопцям попри вуха, вони впали в придорожній рів, нагло наш скоростріл замовк.

Дмитрусь дивиться, а один стрілець лежить уже вбитий а два ранені.

— Вороги прийдуть і заберуть скоростріл, — шепнув Дмитрусь і скочив щоскорше на горбок. За ним пустився Василько. Дмитро взяв за ручку, потиснув, скоростріл почав стріляти. Василько взяв нову ленту набоїв, хотів заложити, але не знає як. Ранений стрілець добуває останніх сил і лежачки помагає.

Скоростріл сипле дальше і не допускає ворога до села. Тимчасом надбігла кіннота і відбила ворога, село було врятоване.

По битві збириали вбитих і ранених.

— Пане сотнику! — кличе санітар. — Дивіться, що тут діється. Сотник підбіг і зняв шапку.

Коло скоростріла лежали стрільці і два хлопці. Дмитрусь вже не жив, а Василько був важко ранений в груди. Сотник приклякнув і поцілував обох в чоло. Дмитрусові насыпали могилку коло церкви, а на хресті напис: „Дмитрусь, згинув за рідний край в 12 році життя“.

Туди приходить щовечора один молодий господар і молиться. То Василько, товариш Дмитруся.

А в Зелені Свята вінчають дівчата хрест на могилі барвінком і червоним маком.

1. Де хovalися дорослі люди, як була війна?
2. Чого бажали Дмитрусь і Василько?
3. Чим вони цікавилися, як до села прийшли українські стрільці?
4. Що зробили Дмитрусь і Василько, як побачили, що два скорострільці згинули від ворожої кулі?
5. Якими показалися Дмитрусь і Василько?

Ключі до щастя

Любив малий Іван Франко слухати бабусині оповідання про старовину, бувальщину та казки. Батько десь у кузні, матері теж дома немає, а Йась з бабусею самі. Сидять під хатою проти сонечка вдвох і розмовляють.

— Розкажіть, бабусю, казку, — просить Йась.

— Яку ж тобі? — питає бабуся. — Я тобі вже майже всі розказала.

— Надумайте, — каже Йась. Він добре знає, що бабуся неподмінно розкаже, коли він просить. Вона знає їх багато-багато.

— Добре, слухай, — каже бабуся і починає розповідати, як жив на світі один хлопець сирота. Працював він в одного багатого пана. Чесно й сумлінно працював він у нього, але панові здавалося, що він замало працює, і щодня панські гайдуки били хлопця. Надокучило йому таке життя, і він вирішив утекти. Довго він ходив і всякі пригоди йому траплялися. Одного дня прийшов

він над берег моря і побачив на березі величезний камінь, а на тому камені чудову дівчину. Сидить вона і гірко-гірко плаче.

— Чого ти, дівчино, плачеш? — питает її хлопець. — Хто ти така?

— Я царівна, — відповідає йому дівчина. — А плачу того, що зараз мене мусить змій дванадцятиголовий за жону взяти. Він уже дві мої сестри взяв і мене забирає.

— Не плач, — заспокоїв її хлопець. — Не візьме він тебе. Я йому тебе не віддам.

Іванко, так звали того хлопця, гарний був і мав незвичайну силу. Сподобалась йому царівна, і він вирішив із змієм за неї битись.

От прилетів змій, і почали вони боротьбу. Раз ударив змія Іван, той із ніг повалився, другий раз ударив, змій застогнав, а за третім ударом так і впав неживий. Взяла тоді царівна хлопця, привела до батька і каже:

— Він врятував мене від змія, і я поклялася бути йому дружиною.

Поблагословив їх цар з царицею, і стали вони жити дружньо й щасливо.

Замовкла бабуся, мовчить і Йавсь. Дивиться в землю, задумався. „От, коли б мені таким сильним бути, — думає він. — Я б тоді нікого-нікого не боявся: ні старших хлопців, ні поляків, ні, навіть, самого московського царя“.

— А є тепер змії, бабусю? — питает, помовчавши хлопець.

— Не знаю, колись були.

— А тепер замість них москалі та поляки. Правда, бабусю?

— Де це ти таке чув? Не можна так казати, дитинко.

— Чув, як вуйко Йона казав на нашого дідича, коли той ударив його в лицо, — пояснює бабусі Йавсь. — „У, змій!“, сказав вуйко Йона, коли той п'яхав далі.

— О, нещасні люди, — сказала бабуся.

— Бабусю, а що це нещасні? — вмощаючись біля бабусі, питает Йавсь. Він часто чує це слово, але не знає, що воно означає.

— Це наші люди, — пояснює хлопцеві бабуся, — над якими вороги знущаються.

— А хто має щастя, бабусю? Ті, що забрали нашу землю, правда?..

— Так, синочку, ті, що не дають нам жити свободно.

І бабуся починає оповідати внукові про щастя, що заховали його від людей вороги і замкнули його дванадцятьма замками, а ключі тримають у себе.

— То відібрati їм треба ті ключі, — каже Івась.

— Відберемо колись, дитино.

Івась хмурить брови, його дитяче обличчя набирає поважного вигляду, очі блищають, як перші вечірні зірки. Він раптом схоплюється на ноги.

— Побіжу до батька в кузню, — каже він до бабусі й за мить опиняється за ворітами.

До кузні від хати недалечко, хлопець прибігає до неї за п'ять хвилин. Віддихуючись і притримуючи для більшої певності однією рукою штанята, він зупиняється. В кузні крім батька і помічника Андрusя сидять ще два чоловіки, розмовляють.

Кузня Іvasевого батька, Якова Франка, стоїть під горою над гостинцем, і в ній майже завжди є люди. Відпочивають, іduчи кудись на заробітки чи назад, або просто заходять до кovalя побалакати. Багато дечого чув від них Івась у кузні. Чув про злиденне життя нафтових робітників у Бориславі, про біdnість селян, яких жиди використовували. Чув Івась у кузні й пісні про недолю і злидні нашого народу. Слухає Івась і не наслухається.

Все це — і оповідання, і пісні — залишило глибокий слід у душі малого Франка.

— Що там, Івасю? — питає батько.

Івась ніякovo переступає з ноги на ногу, вагається. Потім підходить до батька і шепоче йому на вухо. Обличчя його серйозне, білявий чуб, розкошланий від бігу, якось кумедно настовбурчivся на голові, а очі блищають завзяттям.

— Хто це тобі казав? — питає, посміхаючись, батько.

— Бабуся. А правда, що ви вмієте зробити такі ключі, татусю? Зробіть!

— Що він хоче? — цікавиться Анdrusь.

— Ключі каже до щастя зробити, щоб ними щастя одімкнути, — пояснює присутнім у кузні коваль. — Бабуся йому таке розповідала.

Всі в кузні весело сміються від Іvасевої вигадки, а він стоїть нічого не розуміючи, дивиться на них щирими, широко відкритими очима.

— Таких ключів не можна викувати, Іvасю, — перестав сміятись батько. — То байка. Треба викувати таку зброю, щоб розбити нею всіх наших ворогів і тоді самим створити собі щастя.

Іvась пильно дивиться батькові в очі і починає розуміти, що бабуся й справді розповіла йому казку про щастя, а батько говорить правду.

— Але ж колись наш народ таки поб'є панів і царів і матиме щастя? — цікавиться Івась.

— Малий ще ти, синку, про це говорити, — гладить його по голівці широкою долонею батько. — Виростеш, тоді все знаєш...

— Розумний хлопчина востре. — каже один з незнайомих, підводяччись.

— Буде з нього колись велика людина. — каже Андрусь, роздуваючи вогонь. — Зразу видно. Скільки це йому, Яcio?

— Вісім, — одказує батько, витягаючи з вогню розпечений шмат заліза. Андрусь хапає молот і б'є по ньому. Дрібні іскри з шипінням розлітаються від ударів по кузні. Батько дзвінко видзенькує по ковадлі, мов до танцю. Гуп-дзенъ-дзенъ... Гуп-дзенъ-дзенъ...

— Зараз, Івасю, скуємо тобі ключі, — гукає до Івася Андрусь, важко гулаючи молотом. — Гарно ти сказав: ключі до щастя. Тільки замість ключів викуємо зброю!

За В. Таращуком

1. Що оповідала бабуся малому Іванові Франкові?
2. Яким хотів бути малий Франко
3. Чого він бажав для свого народу?
4. Про що він просив батька?
5. Що відповів йому батько?
6. Що треба викувати замість ключів до щастя?
7. Коли український народ буде щасливий?

ХТО ЦЕ?

Хто це, хто легкий, мотерний
І, як я, малий, лиш чорний,
Хто це, хто, скажи, такий
Невідчепний і швидкий?
Я біжу — він бігти стане,
Я спинюся — він пристане,
Я сюди — і він сюди,
Я туди — і він туди.
Тільки сонце блисъ огненне, —
Гульк! І він вже коло мене.
А як сонечка нема,
Не шукай його, дарма!

Роляник

На світ разом народились
І ніколи не різнились,
Всі однакові на вид.
Одна другу доглядає,
Одна другу єбмишає,
Так як добром сестрам слід.
Де одна, там друга буде,
І усюди добрі люди
Звикли бачить їх обох;
Як одна чого не вдіє,
Зараз друга підоспіє —
І пороблять діло вдвох.

Леонід Глібів

На ворога

Івасеві було тоді ще тільки 8 років, але він бачив уже жорстокі бої, пожежі, грабунки і страждання свого народу. Те все малого Івася дуже пригноблювало. В його дитячій душі невпинно зростала велика любов до батьківщини і свого народу та народжувалась ненависть до ворогів — москалів, які прийшли руйнувати українську державу, грабувати й нищити людей.

І ось однієї літньої ночі 1920 року задзвонив церковний дзвін, потім за селом гуркнуло кілька московських гармат і над селом почали рватися ґранати. Від того загорілося декілька селянських будівель.

— Бам-бам-бам! — неслоя над селом.

— Бам-бам-бам! — закликав дзвін до оборони своєї віри й батьківщини, до оборони волі і добра від московської орди.

У селі тихо. Тільки від часу до часу хтось зашелестить у городі чи між гілками і тихо перебіжить дорогою із зброєю чи звичайними вилами в руках.

Село збудилося. На поклик дзвону батьки й сини витягали із схованок зброю. Жінки й матері благословляли їх, давали їм шматок хліба і прощалися. Вони тихо городами й темними вулицями збиралися в осередку села.

Москали вже цілий рік грабували село, кількох селян розстріляли, а тепер знову вимагали багато хліба й худоби. Селяни не мали чого дати, тому москали прислали цілий полк, облягли село й загрозили знищеннем, якщо за двадцять чотири години селяни не дадуть того, чого від них вимагали.

До зібраних у селі говорив Івасів батько. Всі вирішили боротися, а коли не буде сили встояти, то краще згинути в бою, ніж сидячи чекати від ворога смерти.

За свого отамана селяни вибрали колишнього доброго вояка й старшину Дробота і всі рушили на вигін за село на збірку.

Івасева хата стояла край села біля салого вигону. Івась, вилізши на тин, дивився, як з усіх кінців села, ще з темних вулиць, садків і городів, сходилися оборонці на вигін.

Ішли вони в селянських свитках, піджаках і самих сорочках. Ішли взуті і босі, але йшли гордо, несучи свою зброю. За ними підбігав у тісно підперезаному кожушку дід Петро, ляпаючи босими ногами по сухій землі, і тримав у старій сухій руці дерев'яного ціпа.

Поза тинами стояли сумні жінки й діти, а малому Івасеві

в той час чомусь було радісно, і він з тину кожному знайомому махав рукою.

Спочатку на вигоні селяни ділилися набоями, хто мав більше, а потім сотники почали їх уставляти по сотнях. До сотень відбирали самих озброєних, а ті, що мали тільки вила, із заздрістю стояли збоку.

Потім хтось повідомив, що йде отаман. Пролунали стишені команди сотників і всі виструнчилися. Дробот підйшов задуманий і серйозний, переглянув сотні й зброю, оглянув усіх, що стояли збоку й наказав:

— Усіх, хто має вила — поставити поруч із тими, що мають рушниці, бо не маємо багнетів.

Всі, що досі стояли збоку, тепер скоро ставали в ряди, високо тримаючи на плечах свої вила. Тільки діда Петра і кількох молодих хлопців отаман не прийняв, і вони невдоволені відійшли набік.

Коли все було впорядковане й отаман із сотниками обговорив свої пляни, всі виrushили сотнями за село назустріч ворогові. А в той час сонце, що почало сходити з-за гори, своїм ласкавим промінням осяяло все стурбоване село і поле бою.

Нагло Івась пригадав собі, що він кілька днів тому бачив на цвінтарі заховану в дереві рушницю і торбу набоїв. Скочив з тину, чимдуж побіг на цвінтар. Поспішаючи він поколов собі ноги, руки й обличчя, але рушницю й набої знайшов і побіг через цвінтар услід за сотнями селян.

— Та-а-ту! — гукав Івась і підніс над головою рушницю.

Сотник останньої сотні оглянувся, підбіг до Івася і взяв рушницю, а Івасеві подякував.

В цей час із яру вискочила московська кіннота і виблискуючи проти сонця голими шаблями, з гуком і криком „урра“, кинулася на селян. Але сотні немов того й не помічали і маршували далі.

Івась склався на цвінтарі за кущем і з жахом дивився на дику московську кінноту, що мов вихор неслася на селян.

Та коли московська кіннота вже була близько — раптом усі сотні залягли в рів біля шляху і кожний узяв на приціл свого ворога-напасника.

— Тр-р-р-! — бухнула сальва і коні підносяться на диби, а москалі падають додолу.

— Тр-р-р-р! — і падає решта тих, які ще намагалися втекти.

Тільки їх командир не міг уже втікати в яр і перескочив рів, побіг вуличкою в село. В той час там стояв дід Петро, який сховався

вався за вуглом повітки, з розмаху гепнув москаля ціпом по голові, як тільки той до нього наблизився.

— Пане отамане, від діда Петра тобі дарунок.

Отаман подякував дідові, сів на коня і сотні знову рушили вперед.

Але москалі швидко довідалися про знищення їхньої кінноти і залишивши облогу села, почали кільцем замикати селян у степу. Тоді Дробот завів свої сотні у яр між дерева і приготувався до бою.

Коли москалі вже були близько, два молоді брати Степаненки підбігли до отамана й просили дозволити їм розірвати вороже кільце. Отаман погодився і показав їм рукою у якій місці.

Наче два камені з пращи вилетіли Степаненки на конях з яру, косячи із скорострілів ворога. Москалі цього не сподівалися і почали втікати. В цей час і Дробот вивів свої сотні з яру, розпоршив ворогів по степу.

Москалям у полі вже не було рятунку, а лісу вони боялися. Покинувши свої гармати на полі бою, вони побігли рятуватися до другого села, але проти них і там вийшли озброєні селяни й відігнали їх.

Так гнали селяни москалів довгий час, аж зовсім знищили цілий полк.

Вернулися селяни до свого села наступної ночі. Всі були живі й здорові, але ніхто не радів, бо ворог все нові і все більші посилив на Україну загони.

Степан Глід

1. Як поводилися москалі на Україні?

2. Що краще було для селян — згинути в бою, чи чекати смерті від ворога?

3. Що повинні робити люди, коли на їх країну нападе лютий ворог?

ЩО ЦЕ?

За залізні проводи

Він тримається завжди.

Там де рейки, там і він:

Ось припинивши розгін,

Переповнений украї,

Став на вулиці

По білій ниві скаче на ніжці,

Вмочає ніжку у чорній діжці,

Що ніжку вмочить,

Три кроки скочить,

Чорні сліди лишає, —

Хто відгадає?

В татарській неволі

Діялось це в час, коли татари нападали на Україну. Страшні це були часи. Неначе туча спадали нераз татари на спокійне село, людей убивали, майно грабили, а молодь забирали в неволю-ясири.

Тому то люди в тих часах були дуже обережні. Одні другим давали знак, що татари зближаються. За селом запалювали бочки зі смолою й тим остерігали сусідні села перед небезпекою. Зараз хто міг, ховався в лісах, печерах і очеретах.

Одного літнього вечора в селі Опарівці на Поліссі запанував жах і счинилася метушня. На горбку в поблизькому селі показався вогонь, а це був знак тривоги, що татари недалеко. Усе, що жило, стало втікати в поблизькі очерети.

У хаті Вербівських запанувала метушня. Старі Вербівські з невісткою і внуком Петруsem приготовились також до втечі, забираючи дещо харчів. Старому дрижали руки, коли зав'язував хліб у платок, невістка плакала, а Петрусь, дріжачи на всьому тілі, неспокійним зором водив по хаті.

— Петрусу, держися мене, коли будемо за селом, — говорила мати, даючи йому нести клуночок.

— Добре, мамо, буду держатись.

По якомусь часі всі були вже за селом. Туди бігло багато людей серед зойку й плачу, прямуючи до поблизьких очеретів. Та бідні люди не мали часу сковатись. Татари вже зближались на швидких конях і з диким криком: „Аллах, Аллах“ мов хижі яструби кинулись на безборонних людей. Не було вже часу втікати та й сковатись вже було годі. Татари вбивали людей, а молодь забирали до неволі.

Старих Вербицьких і матір Петруся татари вбили, а самого Петруся взяв татарин на аркан і зв'язаного провадив біля коня.

Петрусь плакав у розпуці, не хотів зразу йти, але коли його татарин став бити нагайкою, мусів поступати вперед.

Тимчасом татари грабили село, забирали худобу і все вартісне зі собою. Опісля з навантаженими возами пустилися назад. Ішли вони цілими днями й тільки наніч розкладались табором на відпочинок. Тоді запалювали вогні та варили вечерю.

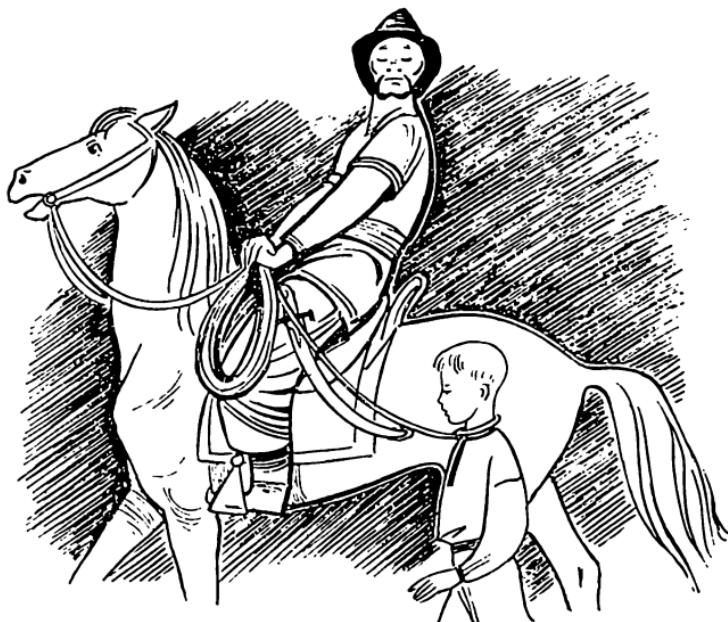
Петрусь зразу був такий прибитий своїм горем, що й не думав про їжу. Відчував тільки страшенну спрагу. Татарин давав йому часом їсти, а деколи давав напитись води.

Петрусь роздумував над своїм положенням.

— Боже мій, — думав він, — куди вони нас женуть і чи по-

вернемось коли в свої сторони. Він почав молитися, бо мати вчила його, щоб у недолі молився. Молитва, мов цілюща рэса, покріпляла його душу.

Гірко бідував Петрусь два тижні. Але одного вечора побачив, що зближаються до якогось міста. Здалека видно було високі башти, вежі й мури. Була це турецька твердиня Кафа. Усіх бранців зігнали татари на нічліг на подвір'я та поставили сторожу.

Петруся взяв татарин на аркан і провадив біля коня

Зійшло сонце й освітило золотистим промінням башти Кафи. Петрусь цілу ніч не спав. Втому, страх і непевність не давали йому спокою. — А що буде, — думав, — як татари зараз відрубають голову! Та навіщо непокоїтись майбутністю, — розважав себе, — без Божої волі і волосок не спаде з голови людини.

Перший раз за час неволі мав Петрусь нагоду заговорити до якогось хлопця, товариша недолі.

— Здоров, приятелю! — привітав його Петрусь, — звідки ти і як тебе звуть?

— Я зі Збаража і називаюсь Івась.

— А що буде з нами, Івасю?

— Що Бог даст!

— І я так думаю і на Бога маю надію.

Дальша розмова урвалась, а увага хлопців звернулася на що інше. На подвір'я прийшли якісь бородаті татари в багатьох одягах і почали оглядати бранців. Одних забирали з собою, а за других торгувались.

До Петруся приступив старий татарин у турбані на голові, з сивою бородою, оглянув його докладно й сказав ломаною українською мовою:

— Ну, хлопче, підеш до мене на службу. Буде тобі в мене добре.

В Петруся забилося з тривоги серце, але по хвилині він успокоївся і сказав сміло:

— Як ваша ласка взяти мене з собою, то добре, я годжуся.

— Добре, хлопче, ти мені подобався, — сказав татарин і поклав Петруся по плечі на знак прихильності та став торгува-

тися з татарами, що сторожили бранців. Не довго тривав торг, по хвилині взяв татарин Петруся з собою.

Татарин, що купив Петруся, називався Ізмаїл-ага і був дуже багатий. Його величава палата стояла на горбку над морем, окружена прекрасним городом. У нього було багато слуг, які цілий день чекали на накази свого пана. Петруся призначено до помочі огородникові. Він підливав квіти, копав грядки, возив землю тачками та робив усе, що йому наказав огородник.

Неволя зразу не видавалась Петрусеві такою важкою, аж поки одна подія не вплинула рішуче на зміну його положення.

Ізмаїл-ага заходив часто до городу й любив з Петрусем розмовляти. Одного разу сказав до Петруся:

— Знаєш, хлопче, ти будеш великим паном, але мусиш змінити свою віру. Мусиш поклонятися нашому пророкові Мохаммедові . . .

Слова ці вразили Петруся до живого. Його гордість відразу затрептіла з обурення. Що, він мав би забути за християнську віру? Мав би відректися Христа? Забути за ті прекрасні молитви, що його покійна мати навчила? Ніколи цього не буде, хоч би прийшлося йому життя віддати.

— Милостивий пане, — сказав Петрусь, — я такого виконати не можу за жадну ціну.

— Нерозумний хлопче, — промовив Ізмаїл-ага, — відкидаєш від себе щастя, що само до тебе йде, подумай, що говориш.

— Ні, цього ніколи не зроблю, своєї віри не відречуся, а вашої не прийму.

Чоло Ізмаїла-аги захмарилось. Його очі, досі лагідні для хлопця, замиготіли блискавками гніву.

— Гордиш моєю ласкою, — сказав сердито, — то я з тобою поступлю інакше.

Вітоді доля Петруся погіршилася. Ізмаїл-ага казав його відібрati від огородника і призначив до тяжких робіт при будові башти. Петрусь мусів двигати каміння, діставав лихий харч, а на ніч замикали його до темної келії. Крім того мав він дуже лютого наставника, що за найменшу провину тяжко його побивав. Нераз гірко плакав Петрусь над своєю долею і роздумував про втечу. Дорога в рідні сторони була далека, був би десь у степу згинув з голоду або від диких звірів.

Був погідний день.

Робота коло будови башти була в найбільшому розгарі. Наставник ходив з дротяною нагайкою, закінченою олов'яними кульками та утомлених невольників наганяв нею до поспіху. Хто

з бранців був сильніший, той тримався, але не так легко було Петрусеві. Двигати тяжке каміння було понад його сили.

— Гей, джавре, чому не несеш каміння? — закричав наставник і нагайка в'їдалась у тіло Петрусева.

— Я дуже втомився, — шепотів Петрусь, але нагайка дальше в'їдалася в його тіло і він упав зомлілий на землю, а коли по хвилині прийшов до притомності, мусів братись знову до важкої праці.

— Боже милосердний, дай мені силу видержати цю важку неволю, — молився Петрусь.

Втім далеко на обрію показалися маленькі точки, що постійно більшали, а згодом можна було розпізнати козацькі чайки.

Це гетьман Сагайдачний зі славним військом запорозьким приплів з України братів невольників визволяти. Неначе ті орли злетіли козаки на легких чайках, перемогли татар, а невольників з кайдан увільнили.

Хто опише радість, яка запанувала між невольниками? Перед хвилиною були вони в тяжкому ярмі, тепер стали вільними і дякували Богові за визвільнення. Петрусь плакав з радості. Перед ним стояв гетьман Сагайдачний у величній поставі і сказав:

— Що ж, хлопче, гірко бідував ти в нେволі, тепер твоє горе скінчилося, вернешся з нами в Україну!

Сонце вже хилилося до заходу й своїм промінням мов брилянтами сипало по хвилях Чорного моря.

Козаки на чайках співаючи плили в Україну, а з ними вертався й Петрусь із сильною постановою в серці — служити вірно своїй Батьківщині — Україні.

о. П. Ш.

1. Як люди довідувалися, що надходять татари?
2. Куди люди втікали перед татарами?
3. Що сталося з тими людьми, що не сковалися в лісі?
4. Яка доля стрінула Петруся?
5. Що радив Петрусові зробити Ізмаїл-ага?
6. Як Петрусь прийняв його пораду?
7. Що було йому дорожче — віра чи власна вигода?
8. Як поводилося Петрусові в татарській неволі?
9. Хто визволив Петруся й невільників з неволі?
10. Хто були найбільші оборонці віри й волі українського народу?

Мати України

З усіх прикмет духа, що ними визначається наш український народ, певне за найкращу можемо прийняти — сердечне почитання Пречистої Діви Марії.

Це почитання Марії в Україні таке давне, як саме християнство на наших землях. І воно не могло бути інакше. Хто з предків поклонився Христові, той природно, із сердечною любов'ю горнеться до Його Матері.

Уже зараз після хрещення України князь Володимир Великий збудував велику катедральну церкву на честь Успення Пресвятої Богородиці. Була це перша церква у всій Слов'янщині. Князь Ярослав Мудрий збудував 1037 року церкву Благовіщення св. Богородиці на Золотих Воротах. Ярослав Мудрий віддав столицю Київ та цілу Україну під опіку Божої Матері. В пізніших часах козаки також почитали Божу Матір. На Запорозькій Сіці збудували церкву св. Покрови. Як запорожці щасливо верталися із воєнного походу, то складали подяку Божій Матері в своїй церкві. Як після упадку гетьмана Мазепи

мусіли покинути Січ і перейти на турецький ґрунт, то взяли з собою і образ Божої Матері.

Як мандрували день і ніч,
Як покидали запорожці
Великий Луг і Матір-Січ,
Взяли з собою Матір Божу,
А більш нічого не взяли,
І в Крим до хана понесли
На нове горе Запорожжя.
Заступила чорна хмара
Та білу хмару,
Опанував запорожцем
Поганий татарин,
Хоч позволив хан на пісках
Новим кошем стати,
То заказав запорожцям
Церкву будувати.
У наметі поставили
Образ Пресвятої
І крадъкома молилися.

Мордувались сіромахи
Плакали — і з ними
Заплакала Мати Божа
Сльозами святими,
Заплакала милосердно
Неначе за сином,
І Бог зглянувсь на ті сльози
Пречистії сльози.
Побив Петра, побив ката,
На наглій дорозі.
Вернулися запорожці
Принесли з собою
В Гетьманщину той чудовий
Образ Пресвятої.
Поставили в Іржавці
В мурованім храмі.
Отам вона й досі плаче
Та за козаками.

Тарас Шевченко

1. Хто є царицею України і нашою найбільшою надією?
2. До кого ми звертаємося у нашому горю й нещастю?
3. До кого молимось за щастя й долю України?

Церква

В кожному українському селі і місті є одна або більше церков. Коли в'їдимо до села або міста, то зараз бачимо церкву. Вона вища і гарніша від всіх інших будинків. Має бані з хрестами і дзвіницю з дзвонами.

Коли входимо до церкви, то зараз при вході бачимо хрестильницю із свяченою водою. Зараз над дверима є хори, призначені для співаків, або для хору. Напроти хору великий і гарно прикрашений вівтар, заставлений іконостасом з царськими вратами. Побіч іконостану бачимо два менші вівтарі, а перед ними стіл з образом і хрестом. З одного боку стола є амвон, звідки священик проповідує слово Боже, а з другого боку, напроти амвону

є крилос з церковними книгами, де дяк співає. Ціла церква прикрашена образами, павуками, корогвами і хрестами.

Церква — то дім Божий. Вона призначена для всіх людей, бідних і багатих, добрих і злих, здорових і хворих, малих і великих, живих і вмерлих. В церкві всі рівні перед Богом. В церкві нас хрестили, там сповідаємось і причащаємось. До церкви спішимо в смутку і радості, в гаразді і в нещастю.

1. Який є найкращий будинок у кожному українському селі і місті?

2. Що то є церква?

3. Для кого призначена церква?

4. Чому в кожному українському селі й місті є церкви?

5. Шо стоїть у церкві напроти хорів?

6. Чим він відділений від людей?

О, Мати Божа, Мати єдина

О, Мати Божа, Мати єдина!

До Тебе лине вся Україна.

Тобі у жертву серця складає

За кращу дэлю Тебе благає.

Над людом нашим, Діво Маріє,

Погасло сонце та й не зоріє.

Народ жаждою, горем прибитий,

В тяжких кайданах, в журбу закутий.

Ми в лютім бою за святу віру,

За святу Церкву, Неньку єдину,

Переживаєм дні горя сіри,

Переживаєм тяжку руйну.

В кого потіхи, щастя шукати,

Кого ж відради в злиднях благати?

Лише у Тебе, наша Ти зоре,

Твоя бо ласка — це лік на горе.

Тебе ми просим, Тебе взвиваєм,

В Тобі надію всю покладаєм.

За Україну проси Ти Сина,

О, Мати Божа, Мати єдина!

Відважний хлопчина

Діялося це під час світової війни. Недалеко одного села війна кипіла вже три дні. Деякі люди з села повтікали, а другі позамикалися в хатах та по пивницях і очікували зі страхом, що дальше буде.

Вночі бій притих, але вже над ранком почався знову. Виглядало, що ворог обходить наших збоку.

З одної хати вибіг малий хлопець. Він не міг вже сидіти з мамою і сестрами в пивниці, бо хотів побачити, що робиться. Мав надію побачити свого старшого брата, що служив при кінноті. Брат Василь був на Різдво дома й обіцяв, що пізніше візьме і малого Максима до стрільців. Максим мав одинадцять років, але він не вірив, що Василь жартує, і що він до війська замалий. Він все очікував брата, чи не прийде по нього. Тому й тепер вийшов Максимко готовий до дороги, в чобітках, в кожушку, в шапці, а за пазухою добрий кусень хліба. Мати думала, що він у хаті їсти шукає, а він перед хатою очікував стрільців, щоб до них пристати. Читав він великі папери, розліплени коло церкви, де було написано, щоб усі молоді хлопці йшли боронити рідний край. А він молодий і здоровий...

Нагло почув кілька вистрілів десь недалеко в ліску. Максим глянув в сторону лісу і почув якийсь крик і стогін, — а далі вискочив їздець і пустився в сторону села. Максимко підбіг до нього — наш? Хто то? Може то Василь? Вже близько, вже коло хати. Та чогось колишеться на коні — рукою за груди вхопився, щось наче тисне до серця, любе, дорогое.

— Василю! — крикнув хлопець.

— Він пізнав брата. Та брат не відповідає, лише глянув на хату, білий, як стіна — і зараз похилився і впав коло воріт. Кінь став.

Максим кидається до брата, — а йому кров бухає з грудей. Хоче його підняти, хоче бігти, сказати мамі, та Василь каже тихо, але рішуче:

— Максимку, я ранений, не можу... візьми... оцього листа... дуже важний... до Бригади... вези... зараз...

Максимко взяв запечатаний лист, скочив на коня і полями пустився до сусіднього села.

Кулі засвистали йому коло вуха, але він не зважав, погнався скільки сил було.

Вкінці спинив коня коло Бригади.

— Лист до Бригади, — крикнув. — Вибіг старшина, взяв листа, прочитав, побіг до канцелярії.

— Наших окружають коло Діброви. Зараз вислати поміч, — роздався наказ.

Сотні рушили на Діброву. Счинився бій — і поки Максимко вернувся додому, ворога прогнали вже далеко.

Ранений брат лежав на ліжку, мати і сестри плакали. А Василь, коли побачив Максима, сказав:

— Дякую тобі, що ти послужив за мене. Вже знаю, знаю — був сотник, сказав, що ти добре справився.

— А до стрільців мене вже приймуть? — запитав несміло хлопчина.

— Приймуть, — сказав поважно брат і примкнув очі. — Видно було, що йому стало легше. Втіха таким братчиком перемогла його рану.

1. Чого найбільше бажав Максимко?
2. Чому він нетерпеливо очікував брата?
3. Що сталося з його братом?
4. Яке доручення дав йому брат?
5. Як виконав Максимко це доручення?
6. Чи це врятувало село й людей від ворогів?

Співанка

Є у мене голосочок,
Як срібний дзвіночок;
Навчіть мене, матусенько,
Рідних співаночок.

Навчіть мене співаночок
Із рідного краю,
Легше стане на чужині,
Як їх заспіваю.

Білі гуси, білі гуси,
Лебідки біліші;
Гарні чужі співаночки,
Та наші гарніші.

Як я наші співаночки
В садочку співала,
Чужі люди говорили,
Що скрипочка грала.

Народна пісня

Приказки:

Багатий рости, щасливий будь, себе не хвали, другого не гудь.

Що можеш зробити завтра, зроби сьогодні, а що можеш з'їсти сьогодні, з'їдь завтра.

З м і с т

	ст.
1. До школи, вірш — І. Савицька	3
2. Молитва до Богородиці, вірш	4
3. Вересень, вірш — Н. Забіла	4
4. Прошання, вірш	4
5. Осінь, оповідання	5
6. Бабине літо, оповідання	7
7. Осінь, вірш — І. Савицька	7
8. Бабине літо, вірш — Р. Кулчинський	7
9. Ольга перевізниківна, оповідання	9
10. Казка про чотири пори року, казка	10
11. Жовтень, вірш — Н. Забіла	12
12. Осінь у Карпатах, оповідання — В. Таращук	13
13. Чудо св. Покрови, оповідання — Б. Р.	16
14. Покров Пречистої Богородиці, вірш	17
15. Як Павлусь бився з москалями, оповідання	18
16. Листопад, вірш — Н. Забіла	19
17. Листопад 1918, оповідання — Б. Р.	20
18. Незабутній Листопад, вірш — Р. Кулчинський	21
19. Дивне озеро, народна казка	22
20. Князенко Ярослав, оповідання — І. Лаврівська	24
21. Три князівни, оповідання — І. Лаврівська	25
22. Відважний Степанко, оповідання	28
23. Про славного отамана Самійла Кішку — оповідання	30
24. Даї то Боже, вірш — І. Савицька	35
25. Усмішки	35
26. Зима йде, вірш	36
27. Сніжинки, оповідання	36
28. З вікна, вірш — Г. Чупринка	38
29. Грудень, вірш — Н. Забіла	39
30. Прийшла зима, вірш — О. Кобець	39
31. Переполох, оповідання — О. Копиленко	40
32. Влав сніжок, вірш — М. Петрів	41
33. Малий повстанець, оповідання	42
34. Українське військо, вірш	46
35. Усмішки	46
36. Зима, вірш — М. Перелісна	47
37. Не дорахувались, оповідання	47
38. Св. Миколай Чудотворець, спогад — І. Шугай	48
39. Ой, ти вітре, вірш — Р. Завадович	49
40. Перша ялинка, оповідання — І. С.	51
41. Колядування, вірш — І. Савицька	52
42. Різдвяні троянди, оповідання — М. Яцків	53
43. Різдвяна казка, оповідання — І. Керницький	54
44. І серце чує, вірш	56
45. Вибачення, оповідання — Ч-а	57
46. Січень, вірш — Н. Забіла	57
47. Діти однієї матері, оповідання — Дядько Мирон	58
48. Хто ти? вірш — Л. Кіс	59
49. 22. Січня, оповідання — Б. Р.	60

50. Наш герб, оповідання	61
51. Крути, вірш	63
52. За свою батьківщину	64
53. Лютий, вірш — Н. Забіла	65
54. Усмішки	66
55. Найближчий родич, розмова — Ч-а	67
56. Слухай батька, оповідання — М. Б.	70
57. Смерть батька, оповідання	71
58. Шевченко — наше сонце, вірш — У. Кравченко	71
59. Тарас Шевченко на чужині, вірш — Т. Шевченко	71
60. Як Тарас молився, оповідання	72
61. Слава Кобзареві, пісня — І. Недільський	73
62. У фабричному місті, оповідання	74
63. Міста на Україні, стаття	75
64. Квітень, вірш — Н. Забіла	80
65. Христос воскрес, вірш	80
66. Великдень, вірш — О. П.	81
67. Воскресення Хрестове, оповідання	81
68. Великдень на Україні, оповідання — Б. Р.	81
69. Гагілки, стаття	84
70. Заспіваймо гайвочку, вірш — В. Переяславець	85
71. Коло, вірш — гайвка	85
72. Великдень у Карпатському, оповідання — В. Переяславець	85
73. Михась допоміг: оповідання — Лесь	87
74. Україно моя, віц і — М. Кравців	89
75. Травень, вірш — Н. Забіла	89
76. Май, місяць Марії, вірш — І. Савицька	90
77. Малий бібліотекар, оповідання	91
78. Як друкується книжка, стаття	92
79. Чому в морі води багато, оповідання	93
80. Чорне море, вірш — М. Щербак	94
81. Морська царівна, казка — І. Лаврівська	94
82. Селянин і ведмідь, казка — Н. К.	97
83. Смерть Олега, оповідання — І. Лаврівська	98
84. Калиновий міст, оповідання — Лесь П.	100
85. Безконечні казочки, вірш — М. Підгірянка	102
86. Українські села, стаття	103
87. Українське село, вірш — Т. Шевченко	105
88. Захід сонця, вірш — Т. Шевченко	105
89. Вечір на Україні, вірш — Т. Шевченко	106
90. Червень, вірш — Н. Забіла	107
91. Зелені свята, оповідання — М. Устянович	107
92. Іван Підкова, вірш — Т. Шевченко	108
93. Останкові воєнні хрестини, оповідання — А. Лотоцький	109
94. Полісся, стаття	110
95. Квіти для Божої Матері, оповідання	111
96. Повстанець, оповідання — І. Лаврівська	113
97. Усусуси, вірш — Р. З.	115
98. Малі скорострільці, оповідання	116
99. Ключі до щастя, оповідання — За В. Таращуком	117
100. На ворога, оповідання — С. Глід	121
101. В татарській неволі, оповідання — о. П. Ш.	124
102. Мати Україна, стаття	129
103. Церква, стаття	130
104. О, Мати Божа, Мати Єдина, вірш	131
105. Відважний хлопчина, оповідання	132
106. Співанка, вірш — народна пісня	133

ДЛЯ ПАКУАННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ В ШКОЛАХ І ДОМА
ВИДАВНИЦТВО БІЛЬШНОУГАЧІ ЧЕКА МАСТАКІ
ПІДРУЧНИКИ:

Б. Романчук. УКРАЇНСЬКА МОВА, грам. і правопис шкільна для II року навчання українською мовою	\$0.85
Б. Романчук. УКРАЇНСЬКА МОВА для III р. навчання українською мовою	\$1.00
Б. Романчук. УКРАЇНСЬКА ЧИТАНКА для II року на- вчання українською мовою	\$1.50
Б. Романчук. УКРАЇНСЬКА ЧИТАНКА для III року из- запінок українською мовою	\$1.50
Б. Романчук. УКРАЇНСЬКА ЧИТАНКА для IV року на- вчання українською мовою	\$1.75
К. Киселевський. УКРАЇНСЬКА ЧИТАНКА для V року на- вчання українською мовою	\$1.85
К. Киселевський. УКРАЇНСЬКА ЧИТАНКА для VI року на- вчання українською мовою	\$2.20
К. Киселевський. УКРАЇНСЬКА ЧИТАНКА в ИСТОРИИ, програ- ми, діяльтистиці	\$1.60
К. Киселевський. ГРАМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ для шкільної і самопідготовки	\$0.75
М. Оичаренко. УКРАЇНСЬКА ЧИТАНКА „Золоті ворота“ для VII-VIII року навчання	\$3.00
С. Рудницький. ПОСТАВКА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ	\$1.00
Е. Збарський. РУХАНКА, ГРН, ЗАБАВИ, парис програм фізичного виховання	\$1.00

Адреса В-ва:

Wyd. Skl. Redo, 838 N. 7th St., Philadelphia 23, Pa.